

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2016
2

Vörös István prózája | Babiczky Tibor, Prágai Tamás,
Térey János versei | Molnár Gábor Tamás, Szathmári
Judít, Békés Márton, Hammer Ferenc tanulmányai |
Pápai Gábor képregénye | Kritikák Thomas Pynchon,
Jennifer Clement, Szvetlana Alekszjevics, Petru Cimpoeșu,
Tan Twan Eng és Rainer Maria Rilke könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szerkesztők:

Pápay György, Vass Norbert,
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Szerkesztőségi titkár:

Demus Zsófia

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu
www.szepirodalmifigyelo.hu

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap 15-én

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

2000, Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvar), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu, Lázy Kft. • Budapest

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Babiczký Tibor: <i>Az állomás</i> (Mozgó Világ, 2016/1.)	3
Iancu Laura: <i>Éjszaka a gyermek</i> (Vigilia, 2016/1.)	5
Vörös István: <i>A kísértethajó</i> (Alföld, 2016/2.)	6
Prágai Tamás: <i>Théus magánszonettjei</i> (Műhely, 2016/1.)	14
Térey János: <i>Őszi hadjárat</i> (Kortárs, 2016/1.)	16
Kőrösi Imre: <i>Művészek</i> (Látó, 2016/2.)	18
Drubina Orsolya: <i>Vasárnapi ebéd</i> (Tiszatáj, 2016/2.)	19
Csuszner Ferencz: <i>Húsvéti várakozás</i> (Helikon, 2016/3.)	21

■ A MÁSIK AMERIKA

Molnár Gábor Tamás: <i>Van-e másik Amerika?</i>	28
Szathmári Judit: <i>Forrásvízből Csapvíz</i>	38
Békés Márton: <i>A végső határvidék</i>	49
Hammer Ferenc: <i>Ohio Rock</i>	65

■ KÉPREGÉNY

Pápai Gábor: <i>Rendbonyó történelem</i>	74
--	----

■ KRITIKA

L. Varga Péter: <i>A gyanúsított előállítása</i> (Thomas Pynchon: <i>Kísérleti fázis</i>)	80
Pethő Anita: <i>Elveszett koncepciók regénye</i> (Jennifer Clement: <i>Elveszett lányok országa</i>)	85
Tinkó Máté: <i>Megalázottak és megszorítottak – egy korszak krónikása</i> (Szvetlana Alekszijejics: <i>Elhordott múltjaink</i>)	90
Demény Péter: <i>Liftes Simeon</i> (Petru Cimpoeșu: <i>Simion, a panelszent</i>)	95
Biró Dániel: <i>Identitáskeresés, keresés – újratervezés...</i> (Tan Twan Eng: <i>Esőcsináló</i>)	99
Buda Attila: <i>„Nincstelen vagyok a korban, még csak hazám sincs”</i> (Rainer Maria Rilke: <i>Levelek I–IV</i>)	104

■ BIBLIOGRÁFIA

2016. január–február (Zahari István)	110
Számunk szerzői	126

Lapszámunk borítóján Pápai Gábor grafikája látható.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Együttműködési
Alap

SZEMLE

Babiczyk Tibor

AZ ÁLLOMÁS

Álmomban a lányommal vártuk
A vonatot egy fülledt pályaudvaron.
Üres peron. Pedig volt ott rajtunk kívül
Is valaki. Éreztem a jelenlétét. Késett
A vonat. A kijelzők sötéten
Bámultak a semmibe. A hangszórók
Némák. Mondtam, utánanézek,
Mi van, és veszek egy palack vizet.

Azt mondták, a vonat egyelőre
Nem jön. Éppen elfordultam a pulttól, amikor
Meghallottam, hogy sikoltva
Fékez egy szerelvény. Rohantam,

Nehogy lekéssük. A lengőajtó
Mögött megtorpanásra kényszerített
A mélység. Meredek betonfal lefelé,
Rajta létrafokok hajlított vasból.
Kapaszkodó sehol.

A mélység kitágult, majd egyetlen pontba
Összeszűkült a szemem előtt. Nekivágtam
Az útnak lefelé. Lassan haladtam,
Remegett a térdem. „El fogok késni” –

Gondoltam. Aztán: „Meg fogok halni.”
Reszketeg lépés a létrafokon.
„Már elkéstem” – gondoltam végül.
Figyeltem felülről – a létra közepén

Álltam –, ahogy a vonat kigördül
Az állomásról. Először a síneket
Fürkészttem. Se vér, se csontszilánk.

Üres volt a peron. A csomagjaink
Kupacban álltak a biztonsági sáv
Mögött, akár egy sírdomb vagy egy
Jelentőségét vesztett isten
Emlékműve. Nem éreztem
Félelmet, csak valami végtelen
Szomorúságot. Elengedtem
A létrafokot. Zuhantam. Tudtam,
Hogy a lányom hazaért. Biztos
Voltam benne, hogy hazajutott a lányom.

Mozgó Világ, 2016/1.

Iancu Laura

ÉJSZAKA A GYERMEK

Éjjel öregednek a fák,
amikor hallani a gyermekkor
jaját. Hallani, amint
vetkőztetik a lágerben a rabokat,
Rómába viszik egyiket-másikat,
és fejük helyére akasztják a glóriát.

Fényben érkezik a tél is ide,
hideget költ,
mintha csak madár volna.
Az éjszakai halálban nem látszik,
hol lakott a lélek és hová a sietség.
Mintha csak takarót húzna magára,
hogy többé már ne fázzék.

Vigilia, 2016/1.

Vörös István

A KÍSÉRTETHAJÓ

Még sohasem hagytam el Líbiát. Nem érdekelt az idegen föld, nem érdekelt semmi más. Most sem érdekel. De mégis egy hajón ülök. Ha ülök, és nem kell állnom, mert épp leülni se lehet. Milyen nagyszerű dolog egy ilyen hajó. Milyen furcsa lény viszont a tenger. Még sose láttam korábban a tengert. Nagyon messze laktunk tőle.

A hajó egy elhagyott tengeröbölben várakozott. Ki gondolta volna, hogy a tenger ilyen szép. A legjobban azt szeretném, ha már soha nem kéne elhagynom. Az az igazság, hogy nagyon jól érzem magam ezen a hajón. Hiába van tömeg. Mert az van. De az, hogy már napok óta nem kell semmit dolgoznom, mindenért kárpótol. 30 évemnek a felét feleségként töltöttem el, és hiába került mellém az első öt év után egy másik nő, ettől nem lett kevesebb a munkám, könnyebb az életem. A férjemet és azt a nőt megölték. Öt gyerekkel indultam útnak, az ő és az én gyerekeimmel. Egy meghalt a tengerig tartó hosszú menekülés során. Egyet elcseréltem a hajójegyre, ő most már nem tudom, kinél is lesz rabszolga, de biztos életben marad. Talán jobb dolga lesz, mint nekünk. Azt mondják, Európa szörnyű, istentelen hely. Nem is értem, mért oda tartok. A harmadik gyereket elvesztettem a behajózásnál. Beleestem a tengerbe, és mire kihúztak, már sehol se láttam a fedélzeten. Kettő még itt kóborol valahol a lábak között, kicsik is, nem is én szültem őket. Majd csak megleszünk valahogy.

Tizenöt év keserves munka után, amikor nem volt egy pillanat örömöm se, hihetetlen jól esik a semmittevés.

Azt mondták, pár óra alatt átérünk. Kivilágosodott, és nem volt sehol semmi más körülöttünk, csak az ezüstszürke víz. Aztán a nap átlibbent a fejünk fölött, lenyugodott, már egy napja voltunk a vízen. Akadtak, akik arra panaszkodtak, hogy éhesek, mások, hogy szomjasak. Azok nyilván nem a sivatag mellől származhattak. Mi hetekig kibírjuk víz nélkül, mint a teve. Aki nem tud képzelte forrásból is egy nagyot inni, az életképtelen.

Meg vagyok lepődve a világon. Véget ért egy korszak, és én most nem a földhöz, hanem a vízhez ragaszkodom. Mikor másodjára ért minket a hajnal a hajón, sokan zúgolódni kezdtek. Én inkább örültem. Nem akarok innen soha kiszállni. Félek. Félek attól, amit magam mögött

hagytam, és félek attól, ami előttem áll. Itt meg olyan sokan vagyunk. És a tenger annyira más, mint a sivatag. Megnyugtatóan sima. Na jó, néha hullámzik, de nem hegyek, nem sziklák, nem homok, nem tevé utak. Nem, nem, nem.

Már senki se tudja, valójában hová tartunk.

Amikor mi a hajóra léptünk – én mondjuk csurom vizesen –, még alig voltak a fedélzeten. De egy napon át csak jöttek és jöttek. Páran reklamáltak, hogy induljunk, már így is túl sokan vagyunk. De én akkor meg elindulni nem szerettem volna. Biztonságot keltő volt, hogy ez az ingadozó, nyekergő deszka- és fémalkotmány ki van kötve a part közelében. Kikönyököltem a korláton, és bámultam a vízre. Órákon át. Néha a gyerekek odaszaladtak hozzám, hogy adjak nekik enni, meg adjak nekik inni. Adtam, de én magam nem ettem és nem is ittam semmit. Csak néztem, néztem le a vízbe, mely átlátszó volt, és a fenéken kavicsok, kövek tömege hevert, kisebb-nagyobb halak cikáztak, egy pisztolyt is láttam, meg egy levágott kézfejet, melyről az apró halak csipegették a húst. Minden tetszett. Minden olyan nagyon tetszett. Maradjunk itt! – sügtam oda az egyik gyereknek, amikor az utolsó lépényt falta épp. Nem értette, mit akarok. Akkor szedték fel a horgonyt, és a hajó, mint valami kísértetkastély a lassan ereszkedő sötétben, kihajózott.

Pánikszerű csend uralkodott el a fedélzeten. Pedig sokan voltunk, átkozottul sokan. Nyikorgott alattunk minden. A hajó eresztékei nyögtek, csavarok pattantak meg, fémlemezek hasadoztak, deszkák recsegték. Recsegett még maga a csillagos ég is. Mikor már alaposan benne jártunk a tengerben, egyszer a távolban felbukkant valami őrnaszád. Akkora volt, mint egy dzsinn, félelmetes, világító szemével mindenfelé pásztázott. Mi kikapcsoltuk a motort és csak sodródtunk. Egy kis sötét csomó a még nagyobb sötétben. Nem kaptak el.

A hajnal milyen is volt? Előbb a feketeség hígult, mint amikor a kávéba egy szem tej csöppen. Nem több. Aztán valami lila. Cukrozott ibolya. Az ég már datolyabarna. A hűvös egészen komolyra fordult, szél kezdett fújni, felhők jöttek, de a nap ennek ellenére felbukkant a látóhatáron, kikecmergett a víz alól pontosan a hajóorr irányában. Valaki meg is kérdezte: Miért keletnek megyünk?

Az egyik matróz rákiabált: Ne pofázz! De aztán láttuk, hogy a néhezkes alkotmány irányt vált és a naphoz képest balra fordul.

Addigra a vörös napkorong narancssárga lett, a hajónk meg is bilent kicsit a kavarodástól, valami csobbant egyet, sikoltoztak, hogy

egy ember a vízbe esett, de ugyanaz az állati arcú matróz csak röhögött: Vagytok ti még így is elegen!

Sokféle gazembert láttam már életemben. Tevetolvajokat, haramiákat a homokviharban, gépfegyveres lázadókat, akik többször is meg-erőszakoltak, aztán meg is vertek, amiért erkölcstelenül viselkedtem. De ez az arc mindenén túltett. Mintha az ajkát levágták volna, képtelen volt úgy összecsukni a száját, hogy a fogai ki ne látsszanak. Persze minden férfi ronda, legalábbis én még alig láttam húsz évnél idősebbet, aki ne lett volna az, ám ez mindenkit lekörözött. Az orra nagy, tömpe, szétterült az arcán és tele volt szúrós fekete pöttyökkel. A szeme savószínű. Á, fölösleges leírni. Nem ezzel volt hiba. Az egész alak olyan volt, mint egy foszló hulla. Odamentem hozzá, és megkérdeztem, mióta van a tengeren, mire ő csak nevetett, és azt kérdezte, miből gondolom, hogy ez a tenger.

Feltámadt a hullámvész, egyre többen lettek tengeribetegek, így a korlátnak gyakran szinte egy pontja se volt szabad, mert annyian hánytak. Persze könnyű volt átlátni fölöttük, mert mélyen a tenger fölé hajoltak. Mások az éhségtől már csak feküdni tudtak, vagy olyan szomszások voltak, hogy látni lehetett a lélegzetüket, ahogy por dől az orrukából és a szájukból.

Mi tart ilyen sokáig, kérdezte, akinek még volt ereje beszélni.

Ez már Európa, mondta egy okos arcú, szemüveges férfi. És mi úgy jártunk, mint Odüsszeusz. Ő tíz évig bolyongott a tengeren.

Nem tudtam, ki az az alak, akit emleget, de irigyeltem. Tíz év a tengeren? Hiszen itt minden perc maga a boldogság. Nem értettem, miért egyre több a jajszó körülöttem, miért a nyögések, miért a sírás. Mert sírtak is. Meghalt egy kisfiú. A holttestét bedobták a tengerbe. Hogy irigyeltem!

Eltévedtünk, mondták ki egyre többen.

Ez egy kísértethajó, mondta egyvalaki.

A hullaarcú odaállt elénk, és ezt fröcsögte magából: Igen, meglehet, hogy az. De nem mi miattunk. Egy kísértet van a hajón. Ha megtaláljuk és a tengerbe dobjuk, szabad lesz az út.

Elhültem. Kísértet? Ki lehet az? Melyikünk? Mindenki testből levőnek tűnt, még a foszlóhullaszerű matróz is.

Az emberek gyanakodva kezdték vizsgálgatni egymást. Egy öreg nő, aki eddig burnuszt viselt, de mikor azt hallotta, hogy már Európában járunk, rögtön levetette, odahajolt az én arcom elé, és szúrós szemmel vizsgálgatott: Honnan is vagy te olyan ismerős nekem?, kérdezte.

Én is ismerősnek találtam őt, de hát a falunkban minden második nő így nézett ki, és a sötétben néha már én is kezdtem így kinézni. Nem tudom, feleltem.

De én tudom, vigyorozott el, majd fölegyenesedett, és minden előzetes figyelmeztetés nélkül kiabálni kezdett: Ő az! Itt a kísértet!

A hulla odajött és fölvihogott: Ugyan, nem kísértet ez! Tisztátalan kezével a lábam közé nyúlt, bebizonyítandó, hogy anyagból vagyok, hogy élek, én össze is rándultam a fájdalomtól, mert olyan erővel szorított. A homlokomat kiverte a víz.

Pedig az, erősködött tovább a banya. Emlékezték? Ő az, aki a vízbe esett a behajózásnál.

De hiszen az vízbe fulladt!

Hiszen én tényleg nem tudok úszni, szaladt át rajtam a gondolat. Hogy élhettem túl a balesetet?

Mire kihúztuk, már nem élt. A két gyereke ott zokogott mellette, nem akarták hagyni, hogy a vízbe dobjuk annak rendje és módja szerint a hullát.

Még a partnál voltunk, ki lehetett volna menni, és tisztességesen eltemetni.

Arra nem lett volna idő. Jobb volt a tengerbe dobni.

De ahhoz meg beljebb kellett evezni egy csónakkal.

Igen, mégse lehet a sekély vízbe hajítani egy emberi testet. A végén még megzavarja a strandolókat.

Errefelé nincsenek is strandolók.

Még jó.

Jó? Ha lennének, talán menekülnünk se kéne.

Ki menekül? Én csak körül akarok ott nézni.

De akkor minek szállsz ilyen lélekvesztőre?

Úgy nézett ki, hogy a társalgás másfelé kanyarodik, és szépen el is fedkeznek rólam. De az öregasszony nem hagyta:

Nézzétek meg ennek az arcát!

A hulla odahajolt hozzám. Most ismertem föl, hogy ő itt a kapitány. Bomló állati és növényi szagokat árasztott. Tehát beteg lehetett, meg részeg is egyszerre. Nem tudom, morogta. Nem dobhatunk a tengerbe egy ártatlan embert, jelentette ki. Ilyen kijelentésre egyáltalán nem számítottam tőle. Senkitől, de a hozzá hasonló külsővel vagy pozícióval bíró emberektől semmiképpen sem. Úgy éltem le eddigi harminc éve- met, hogy azt kellett természetesnek vegyem, hogy bárkivel bármit meg lehet csinálni.

Hol vannak a gyerekei?, kérdezte az öregasszony. Lehet, hogy nem tölem, de én azért megválaszoltam: Meghaltak. Elvesztek útközben.

Na ugye, hogy halott. És másra fogja. Ilyenek az ilyenek, csinálnak valamit, és azonnal ordítanak, hogy azt valaki más tette.

Mit csináltam én?

Meghaltál kisanyám, vigyorogott az öreg nő. Meghaltál. És ahogy nekihevült, láttam rajta, hogy nem is olyan öreg. Hogy ez egy fiatal nő, aki öregnek álcázza magát. Talán, hogy ne legyen gusztusa rá útközben semmilyen férfinak. Vagy azért, igen, nyilván azért, mert ő a kísértet. Hát persze!

Kapitány úr, kiabáltam, kapitány úr! Hiszen ez a nő a kísértet, nem én!

Nem megmondtam, röhögött föl a banya. Kísértet, hiszen rám mondja azt, hogy kísértet vagyok! Így van ez már.

A kapitány meglepően értelmesnek mutatkozott: Te meg rá mondd azt. Na, most akkor melyikötök lehet az igazi?

Olyan ravaszan, sőt mohó kegyetlenséggel nézett ez az élőhalott, hogy megijedtem, mi van, ha ő az? És már elébe is vágott a gondolatomnak: Nem tudjuk eldönteni, melyik a kísértet, tehát a legegyszerűbb, ha mind a kettőt vízbe dobjuk.

Erre az egyik utas is nekibátorodott. Érezte, hogy az ő életéről is szó van, az ő bőrére is megy a játék: Nem úgy van ez! Bedobjuk őket? Ki bánja. Ha legalább az egyik tényleg kísértet, akkor minden rendben. De ha egyik se az? Ha valaki más a kísértet, mi pedig megnyugsunk, hogy megmenekültünk, tovább romlik a helyzet, és akkor már késő lesz. Egy rossz válasz, egy hazugság a legnagyobb bajba taszíthat.

Nekem van egy ötletem, mondta az öregasszony.

Egyszerűen mindenkit meg kell vágni egy késsel, vágott a szavába egy haramiaképű férfi, és aki nem vérzik, az lesz az. Nem, dehogy!

Akinek meg véletlenül elvágjuk közben a torkát, annak nincs szerencséje, kajánkodott tovább a haramia. A kapitány ráförmedt: Maga mindent elhisz, amit az ilyen hajókról mesélnék? Hogy embercsempészek vagyunk, hogy bűnözők vagyunk. Még csak az kéne! Nekünk minden utas fontos.

Sokkal egyszerűbb a megoldás, hívja ide a gyerekeit, mondta a banya.

Az azért tényleg furcsa, hogy letagadja őket, vakarta meg a fejét elbizonytalanodva a kapitány. Hozzám fordult: Hát nem a szemem láttára siratták meg a gyerekei, amikor meghalt?

Húha, de buta ember!

Nem sirathattak meg, mert nem haltam meg, mint láthatja, kapitány úr. Ez egy. A gyerekeim elvesztek, az ő féltestvéreik vannak még velem. Ez kettő. Őket idehívhatnám...

De nem mered! Így a nő.

De itt ülnek.

A kapitány leguggolt az éhségtől és szomjúságtól kicsit kába két kisfiúhoz: Hol az anyukátok?

Meghalt.

A kapitány fölpattant, és már intett volna két hozzá hasonló társának, hogy késedelem nélkül dobjanak a vízbe, amikor épp a banya állította meg: Várjunk!

Hiszen mondta, hogy ezek nem a gyerekei. Kisfiam, válaszolj, kivel jöttél a hajóra?

Rám mutatott.

Köszönöm! És mi történt vele, mikor beszálltatok?

Beesett a vízbe.

És aztán?

Mire kihúzták, megfulladt.

És aztán?

Nem akartam hagyni, hogy a vízbe dobják. Olyan egyedül voltunk. Úgy féltünk.

És nem dobták be? Mi történt?

Nem tudom. Elvitték, sírtam, elaludtam. Mire fölébredtem, újra itt volt mellettem. Épp egy takarót terített rám, hogy ne fázzak. Köszönöm, hogy visszahozták nekem, kapitány úr!

Akkor bizonyított a tény, mondta a banya. Ő a kísértet.

Még nem, jelentette ki a kapitány. Két fogdmegéhez szól: Mit csináltak azzal a hullával? Föltámadt talán? Visszahozták? Szólhattak volna.

Dehogy. Beevezünk elég messzire, aztán egy kővel a lábán bedobtuk a vízbe. Úgy elmerült, mint akinek mindig is az volt a vágya, hogy a tengerben nyugalodjon. Más hullák egy darabig még a felszínen próbálnak maradni, kisodródni a part felé, de ez nem. Féltünk is tőle, ahogy elmerült.

És micsoda örvényt hagyott, vágott közbe a másik. Majdnem fölborult tőle a csónak.

Most már nem vitás, jelentette ki a kapitány. Ő a kísértet.

Meglepődtem, mert nem engedte rám azonnal a két szörnyetegét. Inkább tisztelettel nézett rám. Mintha kicsit félt is volna tőlem.

Hölgyem, mégis, hogy gondolta, hogy csak úgy visszajön kísérteni a hajóra?

Ez az egész egy légből kapott koholmány volt, a meglepett felháborodástól nem tudtam megszólalni. Végül annyit sikerült kinyögnöm: Rengeteg bajom van. Kérem, hagyjanak békén. Maguk szerint ilyen egy kísértet?

De akkor a két szolga parancs nélkül odaugrott hozzám, fölkaptak, és a levegőbe, magasan a fejük fölé emeltek.

Milyen könnyű!, jegyezte meg az egyik.

Nem igazán estem kétségbe, amikor a vízbe csobbantam. Nem akartam a felszínen úszni, nehogy utánam lőjenek, és akkor aztán tényleg nem tudok megmenekülni. Gyorsan a mélybe merültem. Különös, gondoltam, hogy ilyen jól tudok úszni. De hát nem olyan nehéz, sokkal könnyebb, mint repülni.

A tenger nem volt túlságosan mély errefelé. A fenék tíz méterre se volt alattunk, én a feléig merültem, és ott igyekeztem minél messzebb eljutni, amíg kitar a levegőm. Nem értem rá még azon se gondolkodni, hogy mi lesz most a gyerekekkel. Egyedül kell folytassák az útjukat. És aztán odaát? Árvaházba kerülnek, mondjuk Németországban vagy Magyarországon, és a végén majd németet vagy magyart nevelnek belőlük. Megrabolnak minket. Elvész a hitük, a nyelvük, de legalább élni fognak.

Erről eszembe jutott, hogy nem erről van szó. Először is életben kéne maradnom. Gyorsan a felszínre emelkedtem, és úgy szívtam be a levegőt, mintha nem lenne már teljesen mindegy, hogy élek-e még egy kicsikét vagy sem. Mindegy volt, ezt világos fejjel átláttam. A hajó még fel-feltűnt a hullámok mögött, de már biztonságos távolban voltam, nem bánthattak.

Vigyázzon a gyerekeimre!, kiabáltam a hajó felé, nem tudom, kinek szánva a szavaimat. A kapitánynak? Annak az értelmes arcú utasnak? Vagy talán a boszorkánynak? Az életben semmi kötelességemet nem tudtam valóra váltani. Se a férjemmel, se a gyerekeimmel, se a feleség társammal, se a falummal szemben. De talán nem az én hibámból. Nem én akartam, ami történt. Nem az én választásom volt semmi.

Megnyugodtam. A tenger vett körül, új barátom, melyet még az imént annyira nem szerettem volna elhagyni. Lebuktam a víz alá, élveztem a látnivalókat. Csipkés sziklák, halak, kisebbek, fekete-fehérek, az egyikén egy sárga folt, odébb ezüstös halraj. Aztán tárgyak. Egy ágyú. Telefon, összetört tányérok. Bőrönd, amiből muréna kandikál ki. Kicsit odébb egy egész hajó.

Gyorsan föl, levegőért.

Körülbelül akkora, mint amiből kidobtak. Nem, talán valamivel nagyobb. Ütött-kopott, a fedélzeten itt sincs semmi, egy napernyő, egy zárt váróhelyiség se. A hajó oldala be van szakadva, a parti őrség lőhetette ki.

De akkor ezek szerint még mindig Líbia közelében vagyunk? Szegények, ott a hajón. Azt hiszik, már nem járnak messze. Pedig nagyon is. Lehetetlen oda átjutni. De mit is akarnánk ott? Miért segítenék én nekik?

Gyorsan föl, levegőért.

Körülvesz a kék víz. A halak társukként néznek rám. Boldog vagyok. Delfinek jönnek. Jó lenne velük úszni, de túl gyorsak.

Még egy búcsúpillantás a hajóroncsra. A neve? Pont látom a feliratot. És pont ezt láttam akkor is, amikor a vízbe estem.

Tehát az egész hajó elsüllyedt, csak én maradtam életben.

Úristen, de akkor meghalt a két kisfiú is, akik rám voltak bízva, és persze meghalt az összes többi utas is.

Több napot töltöttem egy kísértethajón? Most már nem csodálom a kapitány küllemét. És azt se, hogy szabadulni akartak tőlem.

Hálás lehetek, hogy legalább én túléltem, gondoltam, és fölemelkedtem a víz színére, hogy kitárt karral egy kicsit sodortassam magam.

Alföld, 2016/2.

Vörös István 1964-ben született Budapesten. Verset, prózát és drámát is ír. József Attila-díjas.

Prágai Tamás

THÉSEUS MAGÁNSZONETTJEI

Sz-N. I.-nek

Théseus

Protokoll, napirend, rutin unalomig: elfolyik
nappal, el éjszaka – ami felesleges,
mindenképp időtlen, mindenképpen elhagy.
Az infúzió vékony selyemfonalán

lecsepeg az áttetsző oldat, a vénák labi-
lis labirintusában tovább tekereg Ariadné fonala,
a láthatatlan szál. Az erekben észrevétlen elenyész,

már nem látod és nem tudod tovább követni.
Vajon meddig marad titok, hogy bent milyen

faarcú Minotaurus lappang és hallgat?

Ariadné

Már vérerek útvesztőiben kereslek, trombociták
és fehérvérsejtek közé szállni – miért, hogyan?! –,
odabent a test szűk járatainál finomabb
vérkörök, vénák, szövetek árnyán

feldereng röntgenfény tested. Az eleven
test végre fölragyog, oszlani kezd a mélysötét,
enged a fagyosság, a derengés

halvány előterében végre látni véllek:
nekem a leggyönyörűbb nő örökre te vagy,

megértettem, mikor még nem láttalak.

Minotaurus

Vársz és lapulsz, mint a betegség. Tiéd a test,
de semmi egyéb. Májak, lépek, vesék és hörgők
lakója, tüdők, lebenyek mestere: rissz-rossz
útvesztőt tákoltál, látod, magad köré.

Valami vagy, de nem ismertelek soha.
Nem tudom, milyen fegyverrel tart a harc –
te vársz, és ez: stratégiád. A sötét idő,

véled, neked dolgozik. Szenvedés, kárhozat,
fájdalom, kín, törődés és halál. Ne remélj

semmit. Még nem léteztél, már legyőztelek.

Műhely, 2016/1.

Prágai Tamás (1968–2015) verset, prózát és drámát is írt.
József Attila-díjas volt.

Térey János

ŐSZI HADJÁRAT

(Szűcs Attila: *Látogatók*. 140×400 cm, 2002)

Csatatér horizontja
A nagy történet peremén.

Az a nyár, amiből bajosan lett ősz.
Kiegészítő karácsonyfaizzókként
Vibráló virágfejek.

Öt alak a piros-törtfehér
Özön háttérében.
Azok az alacsony,
Szürke hasábok sírkövek,
És ők ötven az eleven rokonság.

Szakadárak akció előtt?
A háttérben sorakozó
Ládákban lőszert lappang.

Emberformájú, sunyi földönkívüliek?
A járművük a vásznon kívül parkol.

Nehézfiúk elmélyülten
Drogot terítenek?

Utazó énekesekként
Ők a Szent Oligofrén Férfikar,
Amely új sebeinket kidalolja?

Ha ez háború, akkor nyári verőben indult
Magabiztos szólamokkal;
És ennyi halott árán sem akar véget érni.

Egy darabig számon tartottunk

Minden törékeny eszközt és borulékony tárgyat,
Az összes borulékony hőst.

Minden vesztett kilót,
Árva centit megjelöltünk,
Életformánkká fejlődött a gyász.

Most már másképp van,
Föllazulás erkölcsben és anyagban;
S a szemünk is száraz.

Maradékunk tömör,
Mint egy avokádómag.

Csendes, őszi idő van,
Főbekólintott, atonális délelőtt.

Örülj, hogy ennyi
– Magnak – megmaradt.

Kortárs, 2016/1.

Térey János 1970-ben született Debrecenben. Verset, prózát és drámát is ír.
József Attila- és Babérkoszorú-díjas.

Kőrízs Imre

MŰVÉSZEK

A költők nem koncerteznek.

Még csak nem is keringőzhetnek
egyedül a dolgozószobájukban,
kinyúlt kardigánban és pamutnadrágban,
és ezt még kevésbé írhatják meg
anélkül, hogy hülyét csinálnának magukból.

A zenészeknek egy jó billentésért
nem kell eladniuk az anyjukat, a szerelmüket.

Van, akinek a szemében
nem is számít művésznak
csak az, aki bőrkötényben önt forró fémeket,
vagy legalább munka közben
összekeni magát.

De azt csak mi tudjuk megkérdezni,
hogy Glenn Gould dünnögésének is
zenévé kellett volna-e válnia,
vagy már annyi volt ott a zene,
hogy az orrán is az jött.

Vagy leírni, hogy Van Gogh utolsó palettáján
a színek ugyanazok, mint a vásznon,
csak az ecsetvonások végzetesebbek,
a téma kidolgozása vadabb.

Látó, 2016/2.

■ Kőrízs Imre 1970-ben született Budapesten. Verset ír, műfordítással foglalkozik.

Drubina Orsolya

VASÁRNAPI EBÉD

Nem akartam, hogy ennyi közöd legyen hozzám. Követem a kérdések mögötti válaszokat, míg beszélsz. Nyikorog a padló, fátyolos a hangod. Menedék vagy – mondom, mikor már alig látlak a tejfehér ködben és majdnem elejtem az emlékedet is. Szorosan fogom a székek karfáját, el akarom képzelni, hogy még nem mentél sehová. Hiszen még be kell számolnom neked az új kocsonyaötletemről. Mert tudod, én nem érzem magam mindenhol otthon, és nem tudom pontosan, hol kell élnem és halnom, de te biztosan érted mindezt, és csak azért sem akarsz a kozmikus magyarság böjtjéről mesélni nekem. Pedig az András napi kocsonyához például szükséges fél kiló sertésfűl, ugyanennyi sertéscsülök, sertéscsülök és egy kevés sertésfarok is. Hallod? Ne menj még el. Igen, van egy nő. Gyűlöl. A szeme olyan szürke, mint az enyém. Fenyeged. Kocsonyásra rémülök tőle. Ha most felállok, megreccsen majd ez a köd is körülöttem. Nem zavar. Követem a válaszaid, amiket a kérdéseimre hallgatsz el, és ettől majdnem elejtem a csülköd, a farod, a tokád, a hangod. El fogsz menni valahová. Szorosan fogom a székek karfáját, de már felesleges rajta ülni, állni, ölni, halni. Inkább caplatok. Caplatok körbe-körbe a hátsó udvaron, és a falat rugdosom mezítláb, majd hasra vágódok a sárban. Az udvar (igazi magyar) diszkrét helyszín, kiválóan alkalmas mindenféle örülési jelenethez, kerti partyhoz vagy szalonnasütés-

hez. A miénk kb. 50 négyzetméter, ovális alakú. Kedvelt kivándorlási helye házi sertéseknek, de csak addig, amíg velük vagyok, és ők velem vannak. Utána mehetnek mind a levesbe.

Tiszatáj, 2016/2.

Csuszner Ferencz

HÚSVÉTI VÁRAKOZÁS

Fiatal férfi baktat behúzott nyakkal a nagycsütörtöki éjszakában. Unalmában a bérházak ablakait lesi. A magaspöldszinti lakásokból – ha a szobát, konyhát épp nem takarja redőny vagy sötétítő – csak a plafon és a falak egy része látszik. Akit az unalom sarkall a nézelődésre, annak ennyi is elég – a férfi legalábbis így véli, és még véletlenül sem emelkedik lábujjhegyre, hogy néhány centivel mélyebbre pillanthasson a lakások rejtekébe. Nem akarja tudni mások titkait, s ha véletlenül – egy-egy csillár, ruhásszekrény tetejére állított régi rádió vagy megkopott esküvői kép láttán – neki is lódul a képzelete, nem szolgálna különösebb öröme, ha a kitalált lakásbelső, a kitalált lakók megegyeznének a valósakkal. Elég neki, hogy hiszi: amit épp elképzel, akár lehetne is. Persze hiba lenne itt valami mély, az Isten, egyéb mindenható teremtmények vagy összeesküvés-elméletek által megkövetelhez hasonló mély hitre gondolni. A baktató alak leginkább olyasfajta ártatlansággal hisz saját elképzeléseiben, amilyennel a tervei felborulása okán, magából kikelve ordító férfinak képes már igencsak zsenge korától mondani a nő, hogy: jaj, hát én azt hittem..., és utána csak néz és néz, mintha ezzel rögtön okafogyottá válna a düh, a csalódottság, a percek óta harsogó ordítás vagy éppen az, ami. De most nem a nőkről van szó. Vagy mégis.

Egy bepárasodott ablak mögött árnyalak mozdul, s az ablak felső részén, ahol még nem szállta meg a benti gőz, előtűnik a piszkosfehér plafon, egy piros ajtó, fehér oldalú szekrény és néhány falra akasztott, festett cseréptányér. A férfi már képzeletbe is, ahogy az üveg túloldalán egy korábban teltkarcsú, de az évek során jócskán elhízott, vagy az is lehet, hogy kórosan lefogyott nő gáztűzhelyen rotyogó edény fölé hajol. Leveszi a fedelet, fakanállal megkavarja a főzeléket, bólint, visszafedi az edényt, aztán a szomszéd gázrózsán készülő levesből merít egy kanállal. Megfűjja, másik kezével kisimítja gőztől lucskos haját a homlokából, megkóstolja a levest. Ismét bólint. A készülő ételek szaga betölti a konyhát, be a lakást, s a férj jön is ki a szobából, hogy: mi a keserves hétszentség van már megint, s hogy mi az istenér' nem lehet egyszer a rohadt, kinkeserves életbe' időben befejezni a főzést, a mosást, a takarítást, és egyébként is, ebben a szagban még elaludni sem lehet, és még a másnapi munkaruhája sincs előkészítve, az asszonynak még azt is

meg kell csinálni, de jobb is, hogy nincs, mert, ha elől lenne, hát ez az ételszag mind beleivódna az anyagba, aztán holnap a gyárban nézhetné magát. A gyerekeket nem zavarja sem a szag, sem a hangerő. A két idősebb, már felnőtt fiú – ikrek is lehetnének – otthon sincs, a kicsi lány pedig új szerelméhez költözött. Feltalálja magát. A nő sem igazán törődik a férjével. Ismeri már, idővel megnyugszik. A férj visszamegy a szobába, morog még, aztán elalszik.

A párás ablak mögé képzelt család elégedetlenséget szül. Unalomig ismert képek ezek, s miközben a fiatal férfi egyre távolodik az ablaktól, azon morfondírozik, hogy amit ő most képzelni bír, nem egyéb, csakis az, amit már látott, és amit látni bír, az aligha lehet egyéb, mint amit el is képzelhetne. Végső soron elégedetlenségének középpontjában nem is a képek állnak. Inkább a tudat: amit épp elképzelt, akár lehetne is. Mennyivel jobb lenne valami olyat képzelni, ami csak látszatra lehetne, de valójában soha. Miközben ezeken morfondírozik, járása határozottságából, léptei hosszából épp csak annyit veszít, hogy ha valaki azt lesné, mikor szólítsa meg, most kaphatna az alkalmon.

Úrfi! Úrfi! – állítja meg egy idősödő alak. Ne féljen, nem pénzt kérek – folytatja. Arca borostás, szemei beesettek, talán a kialvatlanságtól vöröslenek, s beszéd közben élénken gesztikuláló kezei olajfoltosak, körmeit belepí a feketeség. Az történt, tudja, az történt – mondja –, hogy én ilyen kamionsofőr vagyok, tudja, és ilyen TIR-ekkel járok, tudja, milyet mondok, na, ez a DAC, a kisebbik fajta, na olyannal. Olyan zöld a kabinja, mint a maga kabátján az a csík, na, pont olyan, s írja rajta elől, nagyba, ilyen jó nagy betűkkel, hogy DAC. Csak hát... né... jövők ezzel a kocsival, vezetem, ilyen nagy, kényelmes kabinja van, tudja, s ilyen zöld kívülről, én vezetem, s aztán ide vagy nyolc kilométerre, már hogy Kolozsvártól, tudja, a város határától vagy nyolc kilométerre, egyszer csak megáll a kocsí, még nem is köhög, csak megáll. Fogja magát, tudja, s megáll, s annyi. Szerencsére megsajnálta aztán egy másik TIR, s volt ilyen húzató kábelje, s elvontatott vagy egy kilométert a legközelebbi PECÓ-ba. Hat órát dolgoztam. Hatot, hogy megnézzem, hogy mi lett a kocsival, nézze meg, milyen fekete lett a kezem, nézze meg, milyen. Le is fog esni ez a körmöm, reácsuktam a kapotát, azt hittem, magamra pisilek, úgy fájt, nézze meg, hogy le fog... Megnéztem, szétszedtem mindent, motrot, akkumulátort, gyertyát, elektródát, minden az anyám kinyját, mindent, na, s mind hiába néztem, mert egyszer, ha a motornak annyi, akkor annyi, s most begyalogoltam ide,

mert ott a Május 1. téren, ott szoktak állni ilyen nagy kocsik, ilyen TIR kocsik, tudja, amelyet én is vezetek, csak nekem olyan zöld a kabinja, s a kisebbik fajta DAC, ami az enyém. Na, ilyen kocsikat keresek, hogy hátha lenne, amelyik elhúzat legalább Szimériáig, mert, tudja, Lugosig kellene eljutni, de ha bár Szimériáig el lehetne húzatni, az jó lenne. Jó lenne erősen Szimériáig.

A fiatal férfi hallgatja a mesét, közben egyszerre csodálkozik és szégyenkezik. Szégyenkezik, mert csak a szokásos mese megkezdése után ismerte fel az öreget, és csodálkozik, mert ezúttal olyan átéléssel, olyan hittal hangzik el a történet, hogy úgy tűnik, igaz is lehetne, sőt, inkább úgy, mintha valóra is válhatna.

Sokszor találkozott már az öreggel, aki a mostani ősz borostája, tiszta, alig használt ruhái helyett hatalmas szakállt és elrongyolódott, olajos göncöket hordott. Csak a körmei maradtak ugyanolyanok – elnőttek, repedezettek és feketék –, meg a kezein az olajfoltok. Legutóbb – ahogy az öreg kérte – apróban fizette ki a mese árát, most is keresgélni kezd a zsebeiben. Apróban, csakis apróban, mert, úgy mondja az öreg, nem piára, nem ételre, nem kávéra kell. Nem piára, nem, nem ihat, nem is tud, hát hogy tudna ő? Vezetnie kell, mert előbb-utóbb csak lesz valami, megoldódik aminek meg kell, és akkor megint be a volán mögé, és ahogy csak lehet, irány haza. Enni sem bír már, kávé meg ivott, kettőt is, ekkorára, ekkorára ni – mutatja összeszorított öklét –, ekkorára szorult tőle a gyomra, nem fér már abba semmi, de amúgy is van pénze, pénze van, ha ételre kéne, de nem arra kell, hanem egy kis apró lenne jó, arra lenne szükség, mert ilyenkor éjszaka nincsen már bolt, ahol a nagy pénzt felválthatná, de a feleségét, az asszonyt, a madárkáját, a mindenét valahonnan a legelső fülkéből mégiscsak fel kellene hívnia. Felhívni, elmesélni, hogy né, ez van, de rendben minden, és megy, és hajt, és rohan haza, és várjanak rá, várjon a nő, várjanak az ikrek, a madárka, a fiókák, mert minden jó, jó lesz minden, s húsvétra bárányt vesz – mert pénzt kap a főnöktől, igen sok pénzt, s ha azt nem, akkor azért legalább bárányt vagy legalább két jó nagy combot biztosan –, azt ígéri. Szóval csak a kis apró, a csörgő aprópénz hiányzik, és minden rendben lesz, ebben kellene neki egy kicsi segítség. Nem kéri, csak mondja, hogy segítség, és a nyomaték kedvéért kezdi előlről a történetet. Minél hosszabbra nyújtja, annál zaklatottabban mesél, annál homályosabbá válnak a szemei, s miközben az öreg átszellemülő arcát fürkészi, a fiatal férfi előtt nem a zöld kabinos, kisebbik fajta DAC teherautó története elevenedik meg.

A kétszobás lakást látja Lugoson, az ikreket, az asszonyt képzele. Az asszonyt, aki talán várni unta meg, vagy csak azt leste, hogy férje a szokásosnál is tovább maradjon el, s hogy a helyzet így alakult, hát fogta két fiát, maga-magát, hármuk batyuját és nyakába vette a világot. Szóktették? Menekült? Ez is, az is lehetne igaz. Annyi biztos csak, hogy évekkal, évtizedekkel az éppen zajló éjszakai találkozás előtt, az akkor még fiatal sofőr Kolozsvár határában hagyta lerobbant teherautóját, vonatra szállt, de Kocsárdon aznap nem volt csatlakozás, így tehervonatokon, baromfit szállító teherautók platóján vagy szakállas, szemüveges, esetleg szőke hajú, kismellű értelmiségiek trabantjában zötykölődve ért haza, s a ki tudja mióta záratlan ajtó mögött üresen találta a lakást.

Ha csak valahogy teljesen magába nem roskadt a veszteségtől, a férj keresni kezdte az asszonyt, keresni a fiúkat, s hogy nem járt sikerrel, bizonyára dohánynak füstjébe, egyre olcsóbb italok és egyre olcsóbb nők ölébe fojtotta csalódottságát. Munkát, fuvart csak ritkán vállalt, pénze lassanként elapadt. Így telt le a rossz füstök, szeszek és asszonyok társaságában az első év.

Aztán, a magyarok húsvétjának közeledtével valami mehetnék hatalmasodott el rajta. Új fuvart vállalt, de a szállítmány kijelölt irányával mit sem törődve, Kolozsvárnak hajtott, a város határában elhagyta az autót, és gyalog ment be a városba. Nem tudta, mit keres ott, amíg meg nem látta az első szakállas, szemüveges, esetleg szőke hajú, kismellű értelmiségit vagy azt az alacsony, bajszos, szemüveges, mára már őszülő és egyre csúnyábban köhögő férfit, aki folyton más-más kutyát sétáltat az állomás környékén, s akkoriban is bizonyára megtalálta a neki való elfoglaltságot. Szóval, amíg meg nem látott valakit, akinek a tekintete mögött valami vélt vagy valós furcsaságot, tragédiát, mulasztást sejtett meg. Amikor rátalált az emberére, megállította, és mondani kezdte: Né, domnu' vagy éppen doamna, a helyzet az, a kamionom, tudja, ilyen nagykocsi, ennyi meg ennyi tonnás, és hogy ez lerobbant, kérem, vagy hét kilométerre a várostól, tudja, és az asszony, az asszonnyal beszélni kellene...

Ahogy egy kicsi pénzt gyűjtött, fülkét keresett, telefonálni próbált, de a vonal túloldala – levágták már rég – süket maradt. Ahogy tehetett, indult is haza. Tehervonaton, jegy nélkül, személyvonaton, kalauzzal verekedve, autók elé állva, sofőr mellé beugorva hazaért, de a ki tudja mióta záratlan ajtó mögött ismét élettelenül találta a lakást. Másnap találtak rá a szállítóvállalat emberei. Két bordáját és orrát törték mielőtt az útszélen hagyott autó felől érdeklődni kezdtek.

Nem baj, nem baj semmi! Eb csont beforr – fogadkozott. Utolsó barátai közbenjárásával megint talált munkát. Fuvarozott, nem gondolt kölykökkel, nem gondolt asszonnyal. De az új tavasz megint nem hagyta nyugodni, s valamikor, valamelyik húsvét közeledtével, az utolsó pénzén Kolozsvárra utazott.

Zavarában sokáig téblábolt az állomás környékén, aztán csak belekezdett szokásossá váló mondókájába. Az összekoldult pénzen buszjegyet váltott Gyulafehérvárig. Úgy gondolta, onnan majd újabb járatra száll Szimériáig, aztán csak hazavergődik valahogy. Gyulafehérváron suhancok rabolták ki, később, talán stoppal jutott el Vajdahunyadig, rendőrök rugdosták be egy útszéli pad alá, mert visszaszolgált nekik. Végül csak hazaért. Dühében eladta a záratlan ajtajú lakást, garzonra váltott, és vetette magát ismét bele a füstbe, a szeszbé, a nőkbe. Egy év múlva, miután szokásossá vált kolozsvári látogatásából visszatérve zárva találta a régi lakást, napokig hányódott az utcákon, mire a garzon eszébe jutott.

Így teltek az évei. Közben elmaradtak a trabantok, velük együtt pedig az emberek hajlandósága is, hogy őt felvegyék. Háromszor is gyalog tette meg a Kolozsvár-Lugos útvonalat, míg egyszer Kolozsváron ragadt. Talán még időben eszébe jutott az évente ismétlődő, kínkeserves pillanat, amikor a lakásba, a garzonba, a bérelt szobába, a kocsmába vagy bárhova betoppanva senki sem vár rá. Még a visszaindulás előtt, egy kivételes, tiszta pillanatában ráeszmélt, mindegy mennyire hiszi, vágyja, reméli... Kolozsváron ragadt, s jobb híján a történetét mesélte újra meg újra. Nem törődött húsvétal, karácsonnyal, hóval, napsütéssel, esővel, csak mondta, hogy kamion, és tonna, és PECO, és Sziméria, és hogy az asszony, az asszonynak telefonálni kellene, megnyugtató, beszélgetni vele, ígérni neki, megígérni, megfogadni mindent, meghallgatni.

Egy-két évig még – biztonságból, így mondta, ha mondta egyáltalán valakinek – haza-hazalátogatott Lugosra. Megbámulta a málladozó épületeket, megállt a vashíd közepén, végigmérte a Temes két partját, de semmit és senkit nem ismert fel, ahogy őt sem ismerte már fel senki és semmi. Nem maradt már sem Lugoson, sem Kolozsváron, sem máshol PECO benzinkút, sem aprós telefonfülke, de kártyás sem, az öreg mégis csak kérte az aprót egyre, az asszonyt – az asszonyt, aki aggódik érte, aki várja –, hogy felhívhatná.

A fiatal férfi még mindig lyukas zsebeiben kotorászik. Hiába tudja, hogy semmit sem találhat, újra és újra megpróbálkozik, hátha legalább magából valamire mégis rálelné valahol. Végül annyit mond, hogy bocsánat, de most tényleg nincs, és, hogy reméli, csak sikerül az asszonnyal

beszélni, és ne féljen az öreg, mert rendben, de igazán rendben lesz minden, csak most még Nagycsütörtök van éppen, tudja, a várakozás ideje. Kezet fognak, egymás szemébe néznek. Az öreg nem a Május 1. tér felé indul, de a másíknak is mindegy, hogy merre viszik a léptei.

Közben a párás ablakú, magassföldszinti lakásban az asszony a főzés végeztével kinyitja az ablakot, szellőztet, közben előkészíti a férje ruháit, majd ő is lefekszik. Csak a pók dolgozik tovább egy falra akasztott cseréptányér mögött. Hajnalig a naponta lesepert hálóját még újrászőheti.

Helikon, 2016/3. (február 10.)

A MÁSIK AMERIKA

Tematikus rovatunk témája ezúttal Amerika – pontosabban a „másík” Amerika. Persze ahhoz, hogy másík Amerikáról beszélhessünk, léteznie kell az „egyik” Amerikának is: a kulturálisan-mediálisan közvetített, konszenzuális Amerikának. Ami egyfelől evidencia, másfelől viszont az utóbbi létezése (egyre) kevésbé magától értetődő. Hiszen a nyugtalanító Másík, a diskurzusból kizárt, a margóra szorított mindig is ott volt, és ma már úgy tűnik, felfalja a konszolidált-konszenzuális Amerikát. Ahogy a tanulmányokból kiderül: időnként szó szerint.

Molnár Gábor Tamás

VAN-E MÁSÍK AMERIKA?

*Az irodalmi olvasás mint
a kortárs kultúra „másikja”*

A címben feltett kérdés természetesen az „egyik” Amerika meglétét is implikálja, és talán ennek, az alapértelmezett, normatív Amerikának az azonosítása nehezebb, mint a különféle módokon jelölt másságoké. Jonathan Franzen 1996-ban, a Harper’s magazinban megjelent esszéjében (*Why Bother?*) már bevett kliséként hivatkozott arra a főként egyetemi kampuszokon elterjedt nézetre, amely szerint egységes Amerika nincsen, csak különféle Amerikák vannak: „egy New York-i fekete lesbikust és egy georgiai déli baptista férfit nem köt össze más, mint az angol nyelv és a szövetségi adó”.¹ A regionális, etnikai, életmódbeli és ideológiai eltérések fokozott elismerése érvénytelenítette az olvasztótégely metaforáját, és az olyan, jelentősen bevándorlásra épülő kultúrákat, mint a kanadai vagy az egyesült államokbeli, sokkal inkább kulturális mozaikként szokás jellemezni. Franzen azonban kihívást is intéz a sokféleség felfogása ellen, és a felszíni heterogenitás mellett vagy mögött a kulturális egységesülés veszélyeit emeli ki: a fenti példában említett két, nagyon különböző identitású személy valószínűsíthetően közös kultúrafogyasztási szokásait nevezi meg, melyek leginkább a kulturális és szórakoztatóipari piachoz kötődnek. (Például ugyanazokat a tévéműsorokat nézik, mindketten a tizenöt percnyi hírnévről álmodnak, és mindketten titokban szerelmesek Uma Thurmanbe). Franzen szerint „a jelenkor világában a helyi szokások gazdag, oldalirányú drámaát egyetlen vertikális dráma váltotta fel: annak drámája, ahogy a regionális különlegességek behódnak a kommersz általánososérvényűségének”. Franzen érvei belföldi szinten ismétetni látszanak azokat az aggodalmakat, amelyeket Erich Auerbach 1952-ben a világirodalom kategóriájának kapcsán megpendített: az egyirányú egységesülés nem a kultúrák megbékéléséhez és cseréjéhez vezet, mivel a homogenizált világban nincs mit kicserélni.² Franzen némi túlzással „kulturális tota-

litarizmusról” beszél, amelyet a keleti blokk politikai totalitarizmusához hasonlít, és amellyel szemben az írónak kevés eszköze van, hacsak nem akarja folytonosan önmagát ismételni, a technológiai konzumerizmus ellenében határozva meg saját pozícióját.³

Franzen esszéjének általános témája az elbeszélő irodalom elhelyezése a kultúra térképén, és nem meglepő módon elsősorban a piac és az irodalom közötti feszültségekre összpontosít. Mindenekelőtt azt emeli ki, hogy a klasszikus irodalmi mű képzete ellenszegül a piac törvényszerűségeinek, mivel olcsó, újrahasznosítható és nem lehet újabb és újabb *upgrade*-ket kiadni hozzá.⁴ Ez a piacellenes pozíció persze mindekenélőbb azért érdekes, mert Franzen napjaink talán legpiacképesebb amerikai írója, aki később némiképp módosította is az álláspontját, például nevezetes Gaddis-kritikájában (*Mr. Difficult*), amelyben az olvasóval kötött szerződést, annak szerzői betartását teszi meg a műbírálat alapjául – ha a szerző nem tesz eleget bizonyos szerződéses feltételeknek, nem érdemli meg, hogy az olvasó munkát fektessen a megértésbe. Ebben a híres-hírhedt esszében mindenekelőtt egyfajta posztmodern kánontól (a hatvanas-hetvenes évek kísérleti prózájának meghatározó elveitől) határolódik el, egyben hitet tesz azon álláspontja mellett, hogy a történetmesélés alapvető emberi tevékenység, amely „azért konzervatív és konvencionális, mert piacának struktúrája viszonylag demokratikus”.⁵ Mi több, Gaddis kísérleti jellegű prózájának olvasása nyomán azt a következtetést is megengedhetőnek véli, hogy „agyunk a konvencionális történetmesélésre van huzalozva (*hard-wired*)”,⁶ miáltal a realista, társadalomkritikai fikció (*the social novel*) történetiségét is részint elvitatja, ráadásul mintha azoknak az apologetikus szólalomoknak adna igazat, amelyek a szabad versenyt az ember „természetes közegeként” határozzák meg.⁷ A Franzen esszéi között feszülő belső ellentmondások akár az irodalmi piacra belépő, azon belül egyre prominensebbé váló író szemléletváltásával is magyarázhatók, ugyanakkor általában az akadémikus irodalmi kánonok, a népszerű mainstream kultúra és a kulturális piac bonyolult összefüggéseit is szemléltethetik. Magyarországról nézve Franzen tekinthető a kortárs amerikai irodalom „egyikjének”, akinek utóbbi műveit megjelenésükkel szinte egy időben

3 FRANZEN, *I. m.*, 69.

4 *Uo.*, 64.

5 *Uo.*, 258.

6 *Uo.*, 264.

7 Ehhez lásd SEBESTYÉN Attila, *Menedzsment és humán műveltség*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2015.

1 Jonathan FRANZEN, *How To Be Alone*, Fourth Estate, London, 2002, 68.

2 ERICH AUERBACH, *Philologie der Weltliteratur = Weltliteratur. Festgabe für Fritz Strich zum 70. Geburtstag*, szerk. Walter MUSCHG – Emil STAIGER, Francke, Bern, 42.

fordítják magyarra, akiről irodalmi blogokon és folyóiratokban jelennek meg írások⁸, akit díszvendégként hívnak a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra és aki mindeközben arról számol be, hogy saját hazájában az irodalom sokkal jelentéktlenebb szegmense a kulturális rendszernek, mint (feltételezése szerint) Európában.⁹

A „másik” kérdése az irodalmi mezőnyben tehát több összefüggésben is fölvethető. Azon túl, hogy az utóbbi évtizedek amerikai irodalmában előtérbe kerültek az etnikai és egyéb kisebbségek tematikus megjelenítésének, kulturális képviseletének problémái, magának az irodalomnak a kultúra rendszerén belüli „mássága” is egyre érzékelhetőbb. A Franzen-féle relatív sikertörténetek egyrészt az irodalom piacosithatóságának esélyét, másrészt az irodalmi komponensnek a kulturális piac egészén belüli elhanyagolható mivoltát is kidomborítják. A másság kérdése – akár regionális, akár etnikai összefüggésben vetődik föl – az irodalmat kettős reprezentációs szerepében: témák és helyszínek ábrázolójaként, illetve kulturális csoportok „hangjának” megjelenítőjeként tünteti föl. Az irodalomnak ezek a funkciói természetesen nem elvitathatók, mint ahogy például a Franzen által viszatérően hangsúlyozott jellemábrázolási, azonosulási funkciók sem. Ugyanakkor azt a kérdést mégis fölvetik, hogy az efféle általános kulturális funkciók nem kényszerítik-e az irodalmat eleve olyan versenyhelyzetbe, amelyben más médiumok hatékonyabban teljesítenek. (Franzen Gaddis-kritikájában maga is fölveti, hogy a hatékony és szórakoztató rendszerszatírára alkalmasabb médium a félórás animáció – például *A Simpson család* –, mint a nagyregény.¹⁰)

Az eddigiek részint magyarázhatják annak a helyzetnek a különöségét, amelyben az irodalomoktató találja magát, amikor egy amerikai *liberal arts* főiskola budapesti kampuszán a „Multikulturális hangok a kortárs amerikai irodalomban” című óra tartását bízzák rá. Mivel a jórészt nemzetközi, nem angol anyanyelvű hallgatóknak szóló képzésben nincsen irodalom szakirány (*English* mint főszak vagy mellékszak), a hallgatók általában egy, jó esetben két irodalmi kurzuson vesznek

8 Az interneten megjelent magyar Franzen-kritikák közül az egyik legalaposabb, az író életművét áttekintő, az itt érintett szempontok némelyikét is felvető bírálatot (nem meglepő módon) Bollobás Enikő írta: *Irodalom és szórakoztatás. Jonathan Franzen regényeiről*, Irodalmi Jelen 2015. április 20., <http://www.irodalmijelen.hu/2015-apr-20-1526/irodalom-szorakoztatás-jonathan-franzen-regenyeirol>.

9 Jonathan FRANZEN, *Amerikában senkit nem érdekelnek az írók*, VS.hu 2015. április 24., <http://vs.hu/magazin/osszes/jonathan-franzen-amerikaban-senkit-nem-erdekelnak-az-irok1-0424#ls2>.

10 FRANZEN, *I. m.*, 263.

részt. Ezek egyike a fent említett óra, a másik pedig a „Világirodalom”, tehát a multikulturális kortárs irodalom lényegében az angol nyelvű, azon belül az amerikai irodalomba való bevezetést szolgálja. Ez a mássággal kapcsolatban több következtetés levonását is megengedi. Egyrészt egyértelmű, hogy a kanonikus irodalom státusza a nem szakrendszerű képzésben marginális. Aki nem angol szakos, annak az amerikai irodalom nem elsősorban Emerson, Melville, Twain, nem is Faulkner, Pynchon vagy akár Franzen, nem Whitman, Pound és Stevens, de nem is Dickinson, Moore és Bishop művein keresztül jelenik meg a képzésben, hanem egy hangsúlyozottan kortárs és az etnikai-kulturális sokféleséget láttató sillabusz keretében. Másrészt az általános képzési rendszerben az említett irodalomkurzus egy „szövegelemzés” és egy „multikulturális” címkét hordoz: a hallgató a kurzus elvégzésével ezeket a pragmatikai és kulturális követelményeket teljesítheti. Az irodalmi tárgy tehát nem diszciplináris összefüggésekben, hanem önmagán túlmutató funkcióinál fogva (szövegértési készségeket fejlesztő mivoltában és a kulturális sokféleséget megjelenítendő) kap helyet az általános képzésben. Ezzel képet kaphatunk, ha nem is az amerikai irodalomról, de az irodalmi képzés amerikanizált, pragmatikus szemléletéről.¹¹

A Franzennél is megjelenő ellentmondások révén világossá válhatott, hogy a pragmatizmusra építő képzési rend és a „másságot” középpontba emelő irodalmi tematika feszültségbe kerülhet egymással, amennyiben állandóan fennáll a veszély, hogy magának az irodalmi diskurzusnak a „mássága” szűnik meg a reprezentációs szerep előtérbe állításával, az irodalom áttetsző szöveggé vagy kulturális reprezentánssá való redukciójával. Bizonyos mértékig alighanem minden tanítási szituációban fennáll ez a veszély, hogy az irodalmat annak valamilyen ellenőrizhető pragmatikai funkciójával azonosítjuk, holott az irodalmi diskurzus egyik sajátossága éppen az, hogy eloldódik a hétköznapi kommunikáció pragmatikai feltételeitől.¹² Ezt a veszélyt leginkább talán azzal lehet ellensúlyozni, ha olyan szövegekkel és olvasási stratégiákkal dolgozunk, amelyek óhatatlanul rámutatnak az irodalmi diskurzus nyelvi feltételezettségére, és nem engedik az irodalmat feloldódni valamely kulturális identitás vagy ideológiai pozíció képviseletében. Magyarán

11 A felsőoktatási irodalmi képzés és a kulturális piac viszonyairól – a pragmatizmustól nem egészen idegen szemlélettel – fogalmaz meg téziseket Wolfgang Iser *Context-Sensitivity and Its Feedback* című írásában (Wolfgang ISER, *Emergenz*, Konstanz UP, 2013, 209–215).

12 Vö. Terry EAGLETON, *How To Read Literature*, Yale UP, New Haven, 2013, 118.

egy multikulturális sokféleséget reprezentáló órán is érdemes teret engedni a szoros olvasás olyan műveleteinek, amelyek a szövegek különösségére, az értelmező és kultúrkritikai olvasatnak való ellenállására¹³ mutatnak rá.

Elbeszélő szövegek tárgyalásakor az efféle stratégiák a szövegek kiválasztását és a közös olvasás szempontrendszerét is befolyásolhatják. Feltűnhetnek például azok a narratív eljárások, amelyek feszültséget generálnak egy szöveg kulturális pozíciója és a benne foglalt elbeszélői álláspontok vagy beszédhelyzetek között. Így bemutatható, miként ad hangot a kortárs elbeszélő irodalom a sokféleségnek, ami nyilvánvaló összefüggésben van maguknak a szerzőknek a fokozott etnikai-kulturális diverzitásával. Az elmúlt évtizedekben fokozottan megnyilvánuló sokféleség kétségtelenül érzékelhetővé teszi a korábbi irodalmi kánon egyoldalúságát és kizárólagosságát, és ezzel azt is sugallja, hogy az irodalom mint művészet korábban tételezett transzcendens pozíciója illúzió volt, és az irodalmi kifejezésben is mindig van valami kultúrafüggő, tehát ideologikusan is feltételezett. Ebből azonban nem következik, hogy az irodalmat csak ebben az ideologikusan tartalmazzott mivoltában lehetne olvasni, sőt a kánonok megnyílásában és megsokszorozódásában éppen ettől a tartalmazottságtól való eloldódásnak a lehetőségét is meg lehet látni. Mégpedig nemcsak a „hagyományos” (fehér, középosztálybeli, férfi stb.) irodalmi kánon, hanem a változatos etnikai és kulturális háttérű alternatív kánonok esetében is. Az ezzel kapcsolatos ellentétek egyik legtisztább kifejeződése az amerikai indián irodalmon belül Leslie Marmon Silko 1986-ban írott kritikája Louise Erdrich *Beet Queen* című regényéről, amely az etnicista kultúrafelfogás felől bírálja a fiatalabb pályatárs művét. Szerinte a narratívával való játék, a posztmodern textualizmus és az esztétikai hatásra való figyelem olyan „éteri közeget” hoz létre, amely lehetetlenné teszi a politika vagy a történelem megjelenését az irodalomban. Susan Pérez Castillo metakritikájában arra mutat rá, hogy a textuális rétegek megsokszorozódása nem vonja ki a szöveget a politika vagy a történelem kontextusából (nem eredményez teljes auto- vagy aferencialitást¹⁴),

13 Vö. Derek ATTRIDGE, *The Singularity of Literature*, Routledge, London, 2004, 27. „Otherness exists only in the registering of that which resists my usual modes of understanding, and that moment of registering alterity is a moment in which I simultaneously acknowledge my failure to comprehend and find my procedures of comprehension beginning to change.” Az így értett „másság” és az egyszerű kulturális reprezentáció közötti feszültség tagadhatatlan.

14 Vö. Susan Pérez CASTILLO, *Postmodernism, Native American Literature and the Real. The Silko-Erdrich Controversy*, Massachusetts Review 1992/2., 18.

hanem éppen hogy dinamikusabbá teszi az irodalom kulturális vonatkoztatási lehetőségeit. Castillo példaként Erdrich egyfelől későbbi regényét, a *Tracks* címűt veszi elő (ezt több alkalommal olvastuk mi is a budapesti kurzuson), amelyben a szerző két, egymásnak olykor ellentmondó narrátort alkalmaz.¹⁵

Az egyik elbeszélő az anisinábe hagyományt képviselő, nevét is egy mitológiai alaktól, a fondorlatos *trickster* istenségtől származtató Nanapus (Nanabozo). Vele szemben áll Pauline, aki indián identitását feladva katolikus hitre tér, és meglehetősen ellentmondásos körülmények között végül (immár Leopolda néven¹⁶) apácává fogadják. A két elbeszélő viszonya korántsem szimmetrikus, hiszen Pauline látványosan ellentmond önmagának, és mentális épsége legalábbis kétséges. Ennek ellenére az elbeszélő pozíció megkettőzése mégis látványossá teszi, hogy a regényvilág eseményei nem illeszthetők maguktól értetődően egységes világgépbe, mivel éppen egy ilyen világgép széthullását dokumentálják. A példa kedvéért: végig (és nemcsak ebben a regényben¹⁷) homályban marad, hogy ki az apja Lulunak, aki Nanapus fogadott unokája, és elbeszélésének közvetlen megszólítottja. Anyját, Fleurt megérőszakolták, és nem kizárt, hogy a gyermek ekkor fogant meg, de az sem, hogy az ezt követő viszonyból származik. Pauline azonban arra is utal, hogy a Misipesu nevű tavi szörny (aki az anya védelmezője) lehet a tulajdonképpeni apa. A tényszerű eldöntetlenség tehát ideológiai-kulturális szembenállást is felszínre hoz: a regény hemzseg az olyan mozzanatoktól, amelyek többféle magyarázatot is lehetővé tesznek, és ezek a modern pszichológia, az anisinábe mitológia és a Pauline által sajátosan átszajátított katolikus világgép konfliktusait hozzák felszínre. Innen nézve az elbeszélés formális megkettőzése is új jelentőséget nyer, és Nanapus látszólag (legalábbis Pauline-éhoz képest) tényszerű elbeszélését is gyanúba keverheti. Elvégre az öreg indián elbeszélésének konkrét célja van – ki akarja békíteni Lulut az anyjával –, ráadásul a cselekményből sok helyütt kiolvasható ravaszsága akár elbeszélésének tényszerűségét is megkérdőjelezheti. A regény olvasója tehát abban

15 Louise ERDRICH, *Tracks*, Harper, New York, 1988.

16 Ezen a néven Erdrich korábbi és későbbi regényeiben is visszatér (például *Love Medicine*, *The Last Report on the Miracles at Little No Horse*), a helyi indián kultúra és a katolikus kolonializmus feszültségteli és olykor brutális viszonyának megtestesítőjeként.

17 Vö. Peter G. BEIDLER – Gay BARTON, *A Reader's Guide to the Novels of Louise Erdrich. Revised and Expanded Edition*, University of Missouri Press, Columbia–London, 2006, 222.

a helyzetben van, hogy két ideológiailag és pszichológiailag is megjelölt verzióból kell(ene) koherens elbeszélte világot létrehozni, miáltal saját megértési lehetőségeinek korlátaival szembesül.

Másféle szembesülési lehetőségeket kínál Toni Morrison *A kedves (Beloved)* című regénye, de ezekben ugyancsak nagy szerepet kapnak a narratív és fokalizációs eljárások, amelyek itt ugyancsak kapcsolódnak a természetfölötti és a történelmi határmezsgyéjének (nehezen) kijelölhetőségéhez. Az irodalmi nyelv teherbírását Morrison végletebben teszi próbára, különösen a zárófejezetekben, amikor a narratíva egészen szétesik belső monológokként érthető fragmentumokra. Már korábban is találkozunk azonban az irodalmi reprezentáció lehetőségeit feszegető, elsőre talán kevésbé látványosnak tűnő eljárással, mégpedig éppen a regény centrális jelentőségű eseményének, a Sethe által elkövetett gyerekgyilkosságnak az elbeszélésekor. Itt Morrison a helyszínen érkező rabszolgavadászok egyikére bízta a fokalizátor szerepét, s a belső fokalizációnak köszönhetően az ítéletalkotás szerepe is rá hárul. A rabszolgavadász az éppen előtte álló feladatot a szökött rabszolgák begyűjtésének szokásos menetrendjéhez viszonyítja, miáltal az általa képviselt társadalmi rendet teszi meg normatív erkölcsi alapnak. Amikor Sethe tettével szembesül, a gyilkosság motivációja fölötti értetlenkedés ennek a brutális rendnek a keretébe illeszkedik, és előrevetíti azt az erkölcsi dilemmát, amely később, Paul D és Sethe szembesülésekor kerül majd előtérbe. Az olvasó szinte kényszerítve van arra, hogy bevonódjon ennek a rendnek az érvényességi körébe: ezt szolgálja a rabszolgavadász szólamában megjelenő második személyű névmás, amely az általános alany pozíciójával azonosítja a megszólítottát.

Még mosolyognak is, mint a gyerek, akit rajtakaptak, hogy a lekvárosbödönben van a keze, s aztán nyúl az ember a kötélért [*you reach for the rope*], hogy megkötözze, és még akkor se lehet tudni. Ugyanaz a lehorgasztott fejű néger a lekvárosbödön-mosollyal az arcán képes hirtelen felülvölteni, mint valami bika vagy mi a rosseb, és hihetetlen dolgokat művelni. Elkapja a puská csövét, ráveti magát a puskát tartó emberre – bármit. Úgyhogy jobb megtartani a pár lépés távolságot [*so you had to keep back a pace*], és másra bízni a megkötözését. Mert a végén még megölnöd, amikor pedig azért fizetnek, hogy elevenen vidd vissza. Nem úgy, mint egy kigyót vagy egy medvét, a holt niggert nem lehet megnyúzni,

hogy abból legyen pénz, és annyit se ér, mint a holt súlya centekben.¹⁸

Ahhoz, hogy Morrison regényét irodalmilag olvassuk, elengedhetetlen, hogy szembesüljünk azokkal az effektusokkal, amelyek felfüggesztik a narratív azonosulás egyszerű (Franzen által középpontba állított) képleteit, és kizökkentik az olvasót az események végleges megérthetőségének illúziójából. Ennek emblémájaként szolgál az infanticídium, amelyben az elkerülhetetlenség és az erkölcsi elfogadhatatlanság feloldhatatlan feszültségben marad, ami az elbeszélésnek a saját létjogosultságával szembeni gyanakvását is táplálja.

Az átsajátíthatóságnak való ellenállást látványosan viszik színre az olyan elbeszélői szólamok, amelyek nyílt erkölcsi konfliktust, morálishan vagy ideológiailag vállalhatatlan álláspontot jelenítenek meg. Sandra Cisneros *Never Marry a Mexican* című elbeszélésében az ironikus Clemencia (kegyelem) nevet viselő elbeszélő saját szexuális kegyetlenségéről számol be: ezt részint a kisebbségi helyzetéből adódó morális fensőbbrendűséggel kapcsolja össze (egy gazdag fehér nő családját teszi tönkre), valamint könnyed pszichologizálással saját anyját teszi felelőssé a viselkedéséért.¹⁹ Valamivel összetettebb szöveg a *Being a Bigot* című darab, amely William H. Gass *The Tunnel* című regényéből emelhető ki, és a mizantróp elbeszélő beszámolóját tartalmazza saját apjáról, akitől eltanulta az idegengyűlöletet. A narrátor egyszerre visszhangozza és ironizálja az apa xenofób szólamait, miáltal a olvasó azonosulási lehetőségeit erősen korlátozza. Az apa saját német kulturális gyökereinek elvesztésére hivatkozva azt követeli, hogy a tisztázatlan identitású bevándorló szomszédok (ő csak „Tootsnak” nevezi őket) „egyenek végre rendesen, hízzanak meg egy kicsit, hagyjanak fel a csirketartással és a rémes füsteregetéssel; azt akarom, hogy ők is utálják a rokonaikat, mint a normális emberek”.²⁰ A sor folytatódik, de itt nehéz nem észlelni annak az ironiának a jelét, amely megnehezíti, hogy a beszédet egyetlen, koherens ideológia kifejeződéseként értsük.

18 Toni MORRISON, *A kedves*, ford. M. Nagy Miklós, Novella, Budapest, 2007, 234–235. A fordítást módosítottam.

19 Sandra CISNEROS, *Woman Hollering Creek and Other Stories*, Vintage, New York, 1992, 68–83.

20 William H. GASS, *The Tunnel*, Dalkey Archive, Normal, IL, 1995, 528. Kiemelés tőlem.

Junot Díaz elbeszélései, valamint *Oscar Wao rövid, de csodálatos élete* című regénye is jó példát mutat arra, hogy az itt elemzett ellenszegülési stratégiák miként vegyíthetők viszonylag jól fogyasztható elbeszélés-móddal. A regényben és más elbeszélésekben is központi narrátorként használt Yunior jelleme sok tekintetben ellentmondásos, és a szövegekben megjelenő dominikai-amerikai kultúra belső feszültségeit is színre viszi. A regény a vérbő életteliséggel, túlfűtött szexualitással jellemzett etnikai kultúra és a könyveibe temetkező („gettó-nörd”) Oscar alakja közötti feszültségre összpontosít. Yunior a kettő közötti mediációt képviseli, mivel ő fizikai adottságaival és csapodárságával is megtestesíti a dominikai macsó ideált, miközben lepleznie kell, hogy a túlsúlyos és gátlásos, a kisebbségi kultúrán belül is kiközösített Oscarhoz hasonlóan ő is otthonosan mozog a könyvek (a detektívtörténetek, a sci-fi és a fantasy) világában. A regényt részint meghatározó történeti szál, a Trujillo diktatúráját és annak utóéletét dokumentáló áttekintés több helyen összekeveredik a regény elbeszélésének diskurzusával: a dominikai elnyomó rendszert tápláló szexéhség – Yunior a „pinakrata” (*culocrat*) szót használja²¹ – összeköti a diktatúrát a róla író elbeszélővel és az általa képviselt kultúrával. Díaz regénye az olvasást egyrészt mint elszigetelődést, a közvetlen társadalmi kommunikációból való kivonódást mutatja be, másrészt arra is példát ad, miként kötődnek vissza az elbeszélés stratégiai kulturális-ideológiai mintákhoz. E kettősség megértése fontos az irodalom és a kulturális „másság” kölcsönviszonyának jellemzéséhez.

Franzen elsőként idézett esszéjében Shirley Heath empirikus kutatásaira hivatkozva az olvasók két típusát különíti el. Vannak, akik számára az olvasás eleve társadalmi értékekhez kötődik: a hagyományos keleti parti „arisztokrácia” esetében ezek az értékek többnyire kulturális kiváltságokhoz, a kifinomult ízlés elitképző szerepéhez kapcsolódnak, míg a középnyugaton inkább a protestáns értékekhez, az önfejlesztéshez és a szabadidő hasznos eltöltésének igényéhez. A másik nagyobb csoportba azok tartoznak, akik belső motivációból fakadó olvasásigényüket társadalmi izolációként élik meg (akárcsak Oscar és Yunior), a hétköznapi kommunikáció helyett inkább könyvekkel szeretnek elmélyültebb párbeszédet folytatni. Ők akkor válnak felnőttkorukban is komoly olvasóvá (és jó eséllyel íróvá), ha alkalmat találnak arra, hogy

ezt a magányos dialógust visszacsatornázzák a hétköznapi kultúrába, ha találnak valakit, akivel beszélgethetnek az olvasmányaikról (Franzen, akárcsak Díaz hősei, Tolkien-olvasóként kezdte²²). A hétköznapi, pragmatikus kultúra megértésigényéhez igazodó irodalomoktatás is efféle visszacsatornázásra ad lehetőséget. Ám e visszatáplálás, intézményes összekötés szükségét pontosan az adja, hogy a tulajdonképpeni irodalomolvasás mindig ellenáll a kulturális-társadalmi reprezentáció követelményeinek.

21 Junot Díaz, *The Brief, Wondrous Life of Oscar Wao*, Riverhead Books, New York, 2007, 154. 18. jegyzet. A magyar fordítás Pék Zoltán munkája: *Oscar Wao rövid, de csodálatos élete*, Cor Leonis, Budapest, 2013.

22 FRANZEN, I. m., 76.

Szathmári Judit

FORRÁSVÍZBŐL CSAPVÍZ

Az észak-amerikai indián irodalmi másság kérdései

Amíg meg nem találjuk a saját hangunkat, a fehérek ne írjanak rólunk [...]. Ha nem írnak többet rólunk, kiadhatják az írásainkat.

Sherman Alexie

Az amerikai kontinens őslakói az első fehér telepesek megjelenésével lettek *mással*, váltak *miből őkké*. Ez a másság ugyanúgy nyomon követhető az irodalmi reprezentációkban, az észak-amerikai indiánokról szóló szövegekben, mint az indián íróktól származó irodalmi művekben. A *mi* és az *ők* közötti különbségtétel a gyarmatosítási folyamatok eszköze; ahogyan Frantz Fanon fogalmaz, „a gyarmatos teremtette és teremti továbbra is a gyarmatosítottat”.¹ Az elnyomott kisebbségek öntudatra ébredésének első lépcsője e képzet dekonstrukciója, majd identitásuk újrafogalmazása. Az Egyesült Államokban a 20. század második felében a multikulturalizmus térnyerésével párhuzamosan új indián identitás születik, amely az elnémitott, elnyomott és kizsákmányolt kisebbség helyébe lép. A *mit* az *őktől* elválasztó határok új értelmet nyernek, meghatározásuk komplexebbé válik. Ezt a folyamatot tükrözi a kortárs észak-amerikai indián irodalom, amely többet tanít az indián történelmi tapasztalatról, mint az összes megírt könyv vagy elhangzott előadás. A humor fegyverével leplezi le a történelmet és a történetírást eltitkolt epizódjait, így felszabadítva azt a politikai torzításoktól és visszavezetve a *történet* birodalmába.² A kortárs indián irodalom tehát a történelmet történetté alakítva fogalmazza meg, miben rejlik a 20. és 21. századi indián identitás, mit jelent több szempontból is a *mivel* szembeni *ők* csoportozhoz tartozás.

Az 1980-as években még kialakulóban lévő indián irodalomkritika a *borderline* kifejezést a chicano irodalomból vette át. Az országhatárok

analógiájára az irodalmi tereket is *mire* és *őkre* tagolja, ahol mindkét oldal igyekszik integritását a határvonalakon belül megtartani. Az indián irodalomban ez az elválasztás elsősorban az indián és nem indián szférát jelöli. A *mi* nyelve, formai és stilisztikai hagyományai állnak szemben az *ők* nyelvével, formai és stilisztikai normáival. A Gyukics Gábor szerkesztésében és fordításában 2015-ben megjelent *Medvefelbő a város felett* című antológia Európában elsőként tette lehetővé a magyar olvasók számára, hogy az utóbbi évtizedekben az amerikai indián irodalomban megfigyelhető „érdekes kísérleteket”³ anyanyelvükön tapasztalják meg. A másság kérdését Gyukics kötete új szintre emeli, hiszen a borderline hagyományainak megfelelően a versek eredetije is kulturális, nyelvi és irodalmi határokat szelnek át. A hódító nyelven, de a posztmodern és posztkoloniális-multikulturális irodalmi tendenciáknak megfelelően olykor törzsi-anyanyelvi szavakat beépítve szólnak egy olyan olvasóközönséghez, amelynek nagyobbik hányada minden valószínűség szerint a nem indián közegből származik. A hódító nyelve azonban a mai indián írók műveiben olyan fegyverré válik, amelynek révén a domináns kultúra által az őslakos amerikaiakra kényszerített szerepből kitörve mesélnek a kollektív történelmi tapasztalatról és életélményekről, így történeteikkel újjáépítik a gyarmatosítók teremtette, immár felszabadult gyarmatosítottat.

1607-ben, Jamestown alapításával nemcsak az amerikai kontinens fehérek általi benépesítése kezdődött el, hanem az amerikai nemzettudat első, földrajzilag az Újvilághoz köthető mítoszteremtése is, amelynek ma is élő bizonyítéka a több verzióban fennmaradt Pocahontas-legenda.⁴ Bár tartalmaz valós elemeket, a ma leginkább elterjedt történet nem egészen fedi a valóságot. A gyönyörű fiatal indián lány apjával szembeszegülve, élete kockáztatásával megmenti John Smith kapitányt a biztos haláltól; így válik az indián „hercegnő” a bibliai Rebekához hasonlóan két nemzet anyjává, a vadon Madonnájává, az európai és őslakos kultúrák közötti híddá. Pocahontas alakja ugyanakkor az indiánokról alkotott kép archetípusa lesz, a nemes vademberé, aki nem rendelkezik önálló identitással. Ez az ellentmondásos nemesség és vad-ság évszázadokig meghatározza az indián irodalmi szerepeket, a belőle

1 Frantz FANON, *A föld rabjai*, ford. STAUB Valéria, Gondolat, Budapest, 1985, 54.
2 Vine Deloria, Jr. gondolatát idézi Kimberly M. BLAESER, *The New Frontier of Native American Literature. Dis-Arming history with Tribal Humor = Native American Perspectives on Literature and History*, szerk. Alan R. VELIE, University of Oklahoma Press, Norman, 1995, 37–39.

3 GYUKICS Gábor, *Medvefelbő a város felett. Észak-amerikai indián költők antológiája*, Scolar, Budapest, 2015, fűlszöveg.

4 Bár az eset 1607-ben történt, Smith kapitány csak az 1624-es *The Generall Historie of Virginia, New-England, and the Summer Isles*ban számol be róla, korábbi műveiben nem esik szó Pocahontasról.

fakadó sztereotípiákkal való küzdelem a ma indián irodalmának egyik nagy harca. Diane Burns elbeszélője így szól:

Oh, szóval onnan ez a széles járomcsont?
A dédnagymamád, huh?
Indián hercegnő, huh?
[...]
Nem, nem én csináltam esőt ma este.
Yeah. Aha. Spiritualitás.
Aha. Yeah. Spiritualitás. Aha. Föld
Any. Yeah. Aha. Aha. Spiritualitás.
Nem, nem íjászatból diplomáztam. [...]
Ez nem sztoikus arckifejezés
Ez az arcom.⁵

Burns iróniával rombolja le a Pocahontas-mítoszból eredő, a gyarmatosító által képzett gyarmatosított identitást, és a másság torzító megfogalmazása ellen tiltakozik.

Az 1620-ban Plymouthnál partra szálló első puritán közösség tovább erősítette az őslakos másságot, amikor saját, a nyugatitól, az európaiótól és az angoltól eltérő identitásának meghatározásában játszatott kulcsszerepet a keleti part indián törzseivel. Az eltérő bőrszínű, „pogány” és „vad” indiánok máshol és máshogyan éltek, másról és máshogyan beszéltek. Az új, amerikai identitás kialakulását a nyilvánvaló különbségek megfogalmazása eredményezte: nem „rézbőrű”, nem „vadember”, nem „pogány”, mert ezek *ők*. *Mi*, fehérek civilizáltak, hívők és protestánsok vagyunk. Bár az azóta eltelt csaknem négy évszázad radikális paradigmaváltások sorát eredményezte, a másság mibenlétét ma is a fentiek határozzák meg. A gyarmatosító által teremtett egysíkú őslakosalak dekonstrukciója a politikai szuverenitásért folytatott küzdelemhez hasonlóan a mai indián irodalmi alkotásokban is központi kérdés. A teremtett képet lerombolni és a valósághoz közelebb esőt a helyére állítani azonban nehéz feladat. A „rettenetes ikrek”, az autentikusság és az identitás párosa⁶ akadályozza az indián irodalmi értékek fel- és elismerését, amikor azt sugallja, hogy a közönség identitás-megfogalmazásokat, tehát kultúrát és nem irodalmat olvas.

5 Diane BURNS, *Sure You Can Ask Me a Personal Question = Braided Lives. An Anthology of Multicultural American Writing*, Humanities Commission, St. Paul, Minnesota, 1991, 65–66. (A kritikai szövegekből és irodalmi művekből vett idézetek mindegyike saját fordításom.)

6 Vö. David TREUER, *Native American Fiction. A User's Manual*, Graywolf, St. Paul, 2006, 5.

A fenti jelenség kérdését illetően maguk az alkotók is megosztottak. Néhányan előfeltételként kezelik a genetikai örökséget: „Amit én írok, az indián regény. Ha marslakókról írnék, az is indián regény lenne. Ha az amisokról, az is. Ez vagyok én”.⁷ Sherman Alexie kétpólusú világot teremt, indián és nem indián teret, ahol a kettő közötti átmenet fájdalmas tapasztalatokkal jár. Regényeiben és novelláiban a *mi* az indián közösség, legalábbis annak azon tagjai, akik nem vágnak a rezervátum határain túlra. Másrészt Alexie verseiben a nagy amerikai elődök, Emily Dickinson és Walt Whitman köszönnek vissza mind formailag, mind tematikailag. *Defending Walt Whitman* című versében a költőóriás – saját korában maga is *más*, egyrészt a 19. század költészeti hagyományait formailag és tartalmilag radikálisan megújító versei miatt, másrészt magánéleti „különbségei” okán – egy rezervátumi kosárlabdapályáján kérdegeti: „mennyi az eredmény, mennyi az eredmény”.⁸ A címben kifejezett kettősség a vers egészében fennáll: az elbeszélő ugyanannyira szólal meg a társadalmi *ők* hangján – indián a nem indiánnal szemben –, mint amennyire az irodalmi *mi* tagjaként, a költőóriás védelmére kelve.

Máshogyan közelíti meg a kérdést Wendy Rose, aki annak érdekében, hogy ne idegenítsen el senkit, inkább hallgat bizonyos kérdésekről. E csoport dilemmája, hogy az író feláldozhatja-e a hagyományt annak érdekében, hogy egy eklektikus, indián és nem indián olvasóközönséget kiszolgáljon.⁹ A feszültséget az okozza, hogy a történelem során kialakult szerepek megváltoztatása kényes kérdéseket vethet föl. Az elsősorban író, másodsorban indián identitású szerző közvetíthet kultúrát, így építve új képet olvasóiban. Mert bármennyire is valóságos a csaknem hárommillió indián jelenléte az Egyesült Államokban, az irodalmi reprezentációban felfedezni vélt kulturális identitás ma is sokszor felülírja a valóságot. Ennek egyik oka az indián szféra rezervátumokra való korlátozása. A *mi* és az *ők* megkülönböztetését megkönynyíti, ha a két csoport térben is jól elválasztható – a másság mibenléte így értelmezhetőbbé válik. Ezt a hitet az a tény sem befolyásolja, hogy a 2010-es népszámlálási adatok szerint a magát amerikai indiánnak

7 Idézi Daniel GRASSIAN, *Understanding Sherman Alexie*, University of South Carolina Press, Columbia, 2005, 7.

8 Sherman ALEXIE, *Defending Walt Whitman*, Beloit Poetry Journal 46. (1995. ősz), 27–28. A kérdés Whitman *Song of Myself* című verse visszatérő motívumának („What is the grass?”) átirata.

9 Vö. Robin Riley FAST, *The Heart is a Drum. Continuance and Resistance in American Indian Poetry*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1999, 51.

vagy alaszakai őslakosnak valló lakosság 73 százaléka él rezervátumokon kívül, városokban.¹⁰

Sherman Alexie *Reservation Blues* című regényében Seattle utcáin találkozunk Eddie Csapvízzel, akit korábban Eddie Forrásvíznek hívtak, de „már városi indián vagyok” – mondja. Eddie ezzel a pár szóval írja le a 20. század második felére jellemző kollektív indián tapasztalatot, humorral sűrítve a kortárs indián irodalom kérdéseit a név- és helyváltoztatás hétköznapi gyakorlatába. A Spokane rezervátumot, valamint azzal együtt korábbi énjét és a neve által jelölt identitást hátrahagyva lesz a Seattle-ben szerencsét próbáló, de hajléktalansorsra ítélt csavargók egyike. Eddie számára a rezervátumból érkezett indián fiúk mások, nem vállal velük közösséget. Nehéz meghatározni, hogy ki/mi a más(ik) Amerika ebben a kontextusban: még a legegyszerűbbnek tűnő földrajzi definíció sem segít, hiszen Indiánország léte felülírja a fizikai határvonalakat. Az irodalom pedig legalább annyira e nem létező, de nagyon is valóságos ország terméke, mint amennyire szerves része az amerikai irodalmi kánonnak N. Scott Momaday, Paula Gunn Allen, Leslie Silko, Simon Ortiz vagy Sherman Alexie személyében.

Nincs még egy amerikai faji-etnikai kisebbség, amelynek esetében a másság megfogalmazása ennyire szorosan összekapcsolódna a tér kérdésével. „Amint az indián letelepszik, azonnal át is telepítik” – tartja az Indiánország-szerte ma is gyakran idézett mondás, amely az Egyesült Államok indiánpolitikájából ered. A törzsekkel kötött szerződésekből meghatározott rezervátumokba való telepítés és a II. világháború utáni városokba áttelepítés erőszakosan változtatta meg az indiánok otthonfogalmát. Indiánország az egyéni és kollektív valahová tartozás igényéből nőtt ki, így egyaránt jelöl fizikai helyet és közösséget. Nincsenek fizikai határai, ellenben olyan valós kulturális és metaforikus tér, amelyben indiánok indiánokkal érintkeznek. A rezervátumok meglévő határai és a városi indián közösségi központok nyújtanak némi támpontot Indiánország fizikai mibenlétének megértéséhez, de ugyanígy „tartománya” például a chicagói American Indian Center Facebook-oldala vagy a 2014-ben megjelent indián novellák antológiája.

Az otthonnak tekintett hely radikális újraértelmezése az 1950-es években vált szükségsszerűvé. Az önkéntes áttelepítési program során indiánok tízezrei hagyták el a rezervátumokat és költöztek nagyvárosokba. Az önkéntes jelző némileg félrevezető, hiszen a hatékony kor-

10 Vö. <http://www.census.gov/2010census/data>.

mányzati propagandának köszönhetően a rezervátumokon uralkodó harmadik világbeli körülményeket sokan „boldogan” cserélték fel a nagyvárosok kínálta gazdagságra – legalábbis hittek abban, hogy ez az urbánus közegben megadatik számukra. Így született meg az indián irodalom egyik legfontosabb témája: a nagyvárosi és a rezervátumi lét között feszülő ellentét mentén kialakuló, önálló identitásukat kereső, mégis közösségükhöz ezer szállal kötődő főszereplők vívódása. A korábban a *mi* alkotta rezervátumi közösség számára a városban szerencsét próbáló egyén *más* lesz, akinek új környezetében új kapcsolatokat keresve szembesülnie kell a ténnyel, hogy az indián hagyományokkal ellentétben itt nem létezik törzsi csoportosulás és kultúra. Így Archilde, D’Arcy McNickle *The Surrounded* című regényének főhőse a városi létből a rezervátumba visszatérve egy nemzedék érzését fogalmazza meg, amikor Sniél-emen (salish kootenai) földön körbenézve úgy érzi: „Ez a hely, az otthona, furcsa vidék”.¹¹

Bár az ok-okozati összefüggést nyíltan soha nem fogalmazták meg, az indián irodalomtörténeti tanulmányok azt sugallják, hogy nagyon is szoros kapcsolat van az őslakos közösségek városokba telepítése és az indián irodalomban jelentkező új irányzatok között. Lucy Maddox szerint az indián költészet tulajdonképpen teljes egészében 20. századi jelenség. Bár a szóbeli irodalom évszázadokon át látta el ugyanazokat a szerepeket, mint a nyugati irodalom, bizonyos „formai kritériumok, amelyek a prózát a költészettől megkülönböztetik” csak a hatvanas évektől képezik az indián költők repertoárját.¹² Allen az 1980-as években még kétségbe vonja, hogy a nem indián olvasó képes megérteni az indián irodalmi műveket, hiszen a nyugati és az őslakos világnézet között akkora szakadék tátong, amelyet nem lehet áthidalni. A ciklikus időfelfogás áll szemben a lineárisal, az univerzum teremtésében és működésében aktívan közreműködő ember – együtt más élőlényekkel – a hierarchikus nyugati szemlélettel. E két ellentétes gondolkodásmódból erednek azok a félreértelmezések, amelyek egy-egy szöveg indián kultúrákban betöltött szerepének fel és el nem ismeréséből adódnak.¹³

11 D’Arcy McNICKLE, *The Surrounded*, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1978, 106.

12 Lucy MADDOX, *Native American Poetry = Columbia History of American Poetry*, szerk. Jay PARINI – Brett MILLIER, Columbia UP, New York, 728–748.

13 Vö. Paula GUNN ALLEN, *The Sacred Hoop. A Contemporary Perspective = Studies in American Indian Literature. Critical Essays and Course Designs*, szerk. Paula GUNN ALLEN, Modern Language Association of America, New York, 1983, 2–23.

Az ősi eredetmítoszok modern kori átiratai illusztrálják a fenti problémát. Maga a megjelölés is problematikus, ugyanis az európai kultúra a mai napig hajlamos a törzsi teremtéstörténeteket mítosznak nevezni, szemben a bibliai teremtéstörténettel. Az antropológia tudományának 19. századi elterjedéséig a nyugati kultúra nem ismerte el a *trickster*-történetek¹⁴ létjogosultságát és nem kezelte ezeket irodalmi alkotás-ként.¹⁵ Ez nem csak az írásbeliség hiányának számlájára írható: a keresztény, protestáns hitvilág nem tudott mit kezdeni az alakváltó, hol emberi, hol állati, hol isteni képességekkel felruházott, erkölcsileg sem a jó, sem a rossz oldalhoz nem tartozó, sokszor banális, máskor vulgáris helyzeteket átélő alakokkal. A trickstertörténetek közösségformáló, az emberiség ősi kérdéseire választ kereső narratív hagyományai jelen vannak számos kortárs indián irodalmi műben. Egyik kiemelkedő példa erre Alexie, aki több regényének főhősét is ezekkel a tulajdonságokkal ruházza fel. A trickster korábban betöltött szerepe ismeretének hiányában az olvasó csak bizonyos értelmezési síkokhoz fér hozzá, így a *Reservation Blues*, a *Flight*, az *Indian Killer* vagy a *Blasphemy* című novelláskötet elveszíti „indián” tartalmi mélységeit. Ugyanígy szükséges a trickster alakjának ismerete Simon Ortiz *A teremtés a prérifarkas szerint* című verséhez:¹⁶ az elbeszélő a prérifarkas elmesélte teremtéstörténet révén tér és idő korlátait legyőzve generációs kapcsot alkot múlt és jövő között, ami az örökké tartó folytonosságot, tehát a nyugati, lineáris időminta ellentétét szimbolizálja.

Ortiz prérifarkasa nem a városi, hanem az ősi, természetközeli térben beszél „a hegyekhez, körös-körül a kövekhez”.¹⁷ Joy Harjo mvskoke (cree) költő versei ugyanezt a mintát követve, de urbánus közegben, egykori rituális imákhoz és kántált énekekhez hasonlóan csendülnek föl. Ha, ahogyan azt Maddox állítja, „a mai Amerika, különösen annak nagyvárosai a legelutasítóbbak a régi hangokkal”,¹⁸ hogyan és hol születik az egyre erőteljesebb indián irodalmi jelenlét? Hogyan talál utat a távolról sem homogén indián és nem indián olvasóközönséghez? Hogyan fejezheti ki egyszerre a *mi* és *ők* érzést, ha a *mi* már nem a rezervátum keretein belül fogalmazódik meg, így az *őkhöz* képest is más?

14 A szó magyar megfelelője – csaló, szélhámos – nem fedti a figura komplex szerepkörét.

15 Ennek eredményeként számos történet esett áldozatul a fizikai és kulturális genocídiumnak.

16 GYUKICS, I. m., 72–73.

17 Uo.

18 MADDOX, I. m., 738.

A városok fojtó, ellenséges és elidegenítő légkörében születik az új, önálló identitással rendelkező irodalmi kultúra, a Gerald Vizenor anishinaabe költő-kritikus által megalkotott „posztindián”. A posztindián „új indián jelenlét érzetét teremti meg a kitalált indiánábrázolások romjain”.¹⁹ A történelmi trauma megfogalmazása – és ezáltal gyógyítása – természetes, de nem kizárólagos eleme a posztindián narratívának. A posztindián harcosok szellemként lebegnek a „törzsi reprezentáció romjai fölött”,²⁰ és új történetek alkotásával győzik le a róluk teremtett képet. A domináns kultúra irodalmából eredő elnyomással szemben saját hagyományaik meg- és újrateremtésével harcolnak, előadásaiikkal helyettesítik a valós hiányát. Azaz, válaszul az őslakosokról alkotott képre, egy egységes indián hang száll szembe a „teremtett őslakos” képével, ehhez pedig a törzsi határokat áthágva, azokon felülemelkedve jut el. Így a heterogén indián *ők* a *mi* szemében homogén másságot képvisel(nek). A posztindián harcosok legfőbb fegyvere a humor, és a (meg)új(ult) történetek, amelyekkel felhívják a figyelmet létezésükre.

„Emlékezz a szélre. Emlékezz a hangjára. Ő tudja hol ered az Univerzium / Hallottam egyszer kiowa harci dalokat énekelni a Negyedik és Central sarkán” – szólít fel Harjo elbeszélője.²¹ Az egykori kiowa óhazabeli, majd rezervátumi ismeret szélnek tulajdonítása a városba repíti az ősi tudást, egyúttal megfosztja azt a törzsi specifikumtól. A Holddal egy Iowa City-beli kocsmában találkozunk. Ezzel az emlékekkel a szent és az evilági szférák összemosódnak, ami posztindián értelmezésben megteremti a valóst a szimuláció jelenlétével szemben.

Amellett, hogy a szakrális és a földi az indián irodalomban soha nem választható el egymástól, Harjo szele és Holdja egy másik tipikus jellemzőre is rávilágít. Az éneklés, a történetmondás, az irodalom, maga a nyelvhasználat is gyógyító erővel bír. Erre szükség is van, hiszen a városi indián közösségeket még a 20. század második felében is láthatatlan vagy néma csoportnak tekintették. A kiowa harci ének energikus hangzása – és nem véletlenül nem egy halotti ének melankolikus tónusa – feloldja a csendet: megszólal az évtizedekig, évszázadokig némaságra ítélt hang, és figyelmet követel.

19 GERALD VIZENOR, *Manifest Manners. Postindian Warriors of Survivance*, Wesleyan UP, Hannover, 1994, 3.

20 Uo., 5.

21 *Native American Literature. A Brief Introduction and Anthology*, szerk. Gerard VIZENOR, Longman, New York, 1997, 193.

„Bárcsak hallhatnánk. / Bárcsak hallanánk”²² – suttogják a szellemek, akik az „acélöntödék, boltok / utcai lámpák, autópályák” világában együtt keresik a természetes hangot és annak ritmusát. Érzékeiket a város eltompította, „majdnem láthatatlanná” váltak, a „hangok árnyakként mozognak a levegőben”. A városi indián hangján megszólaló elbeszélő törzsi hovatartozástól függetlenül ugyan, de indián gyökereiket ismerő asszonyokat szólít meg, hogy „hallgassanak a vízre”. A hallgatás és hallás vágya olyan zajos környezetben fogan meg, ahol az érzelmek kifejezése lehetetlenné vált:

füst tölti meg az elménket,
whiskytól rekedtek
dalaink
testünkől műanyag tépi ki lélegzetünket

Megszűnik az egyéni lét, kollektív vágy és cselekvés veszi át a helyét, hiszen még az érzékelés vagy annak hiánya sem személyes tapasztalat. Hasonlót fogalmaz meg az elbeszélő a Chicago egyik olcsó bérházának ablakában kapaszkodó nő sorsáról Harjo *The Woman Hanging from the Thirteenth Floor Window* című versében. A vers egy életét a nyelv segítségével kifejezni képtelen ember története. A szóbeliségre visszavezethető dialogizmus hagyományait követve az olvasóból hallgatóság, a költeményből történet lesz. Az első sor, mintha csak egy bemutatkozás pillanatát rögzítené, a közönség elé rajzolja a chicagói toronyház tizenharmadik emeleti ablakában kapaszkodó nő alakját.²³ Az asszony némasága annál is tragikusabb, mivel az indián kultúrákban a „nyelv nem csak jelöl, de teremtő és pusztító erővel is bír”.²⁴ Az objektív, szinte érzéketlennek tűnő elbeszélő mintha csak a helyi tévécsatornának tudósítana a névtelen öngyilkosjelölt helyzetéről. Pedig ennek a nőnek van egyéni története. Nosztalgikus gyermekkori emléke törzsi gyökerű: felidézi a vadrizs aratását és az öt óvó családi környezetet, a ringató otthont. A ringató mozgás ugyanakkor kiszakítja a múltból azzal, hogy eszébe jut-tatja a Michigan-tó hullámain. A tó természetes léte ellenére a város eleme:

22 Paula GUNN ALLEN, *Kopis'taya (A Gathering of Spirits) = The Oxford Book of Women's Writing in the United States*, szerk. Linda WAGNER-MARTIN – Cathy N. DAVIDSON, Oxford UP, Oxford, 1995, 466–467.

23 „This is the woman hanging from the thirteenth floor window.” Amerinda.org 2016. március 25.

24 MADDOX, I. m., 729. A nyelv teremtő erejéről bővebben lásd N. Scott MOMADAY, *The Man Made of Words*, St. Martin's Griffin, New York, 1998.

saját partjait nyaldossa. Szédítő víztömeg és a gazdagok üvegtornyokban élnek a partján. Néhány helyen a Michigan-tó halkan beszél, de itt csak fröcsög és az aszfaltra veti magát.

Allen szellemeivel ellentétben itt már a természetet is elnyelte a város: a tó sem képes vigasztalást hozni a nagyvárosi valóságban és kitölteni az érzelmi űrt, amely a nőt az ablakba kényszeríti. A hasonló sorsok jelenléte – a ház megannyi lakójának ilyesfajta közössége – sem nyújt megnyugvást. Nem találja városi identitását, sőt annak hiánya fájdalmasan emlékezteti őt az elvesztetre, arra, aki nem lehet többé.

Harjo „hősének” sem élete, sem saját hangja nincs. Létezésének értelmet csak a két férjtől született három gyermeke ad. Ellentétben vele a gyermekeknek nevük ugyan van, de életük nem része az univerzumnak, ugyanúgy arctalanok, mint az édesanyjuk. Carlos, Jimmy és Margaret nem egyének, hanem a városi nyomorban tengődő diszfunkcionális családok sarjai. Csakúgy, ahogy édesanyjuk még az ablakpárkányba kapaszkodva is a hasonló sorsú nők néma szószólója. Szabadságvágya nem sajátja, döntésképtelensége sem, hogy küzdjön-e vagy elengedje a párkányt, és a kijelentés – „beszélni fog” – beteljesületlen marad nemcsak számára, de az általa képviselt névtelen nők számára is.

A városban az egyén elvész, csak kollektív tapasztalat létezik. A chicagói indián közösség tagjai az 1980-as években fogalmazták meg, hogy évtizedekkel korábban mennyire nehéz volt hozzászokniuk az új dob üteméhez.²⁵ A metafora felülírja az urbánus környezetet: „Dob nagyapa” szakrális, rituális személy, aki fizikailag ugyan eltávolodik az ősi földtől, a városban használaton kívüli templomok alagorában vagy tornatermekben kap helyet, de ott is az Univerzum szíve, és betölti közösségteremtő feladatát.

Jim Northrup anishinaabe író humorral és őszinteséggel változtatja az emberi félelmet, dühöt és kétségbeesést szeretetté és kedvességgé,²⁶ irodalmi munkássága egyúttal gyógyító tevékenység is. Northrup testesíti meg mindazokat a változásokat és tendenciákat, amelyek a kortárs észak-amerikai indián irodalmat jellemzik. A pszichológusa öngyil-

25 A Chicago Oral History Project a város indián közösségének tagjaival 1982 és 1985 között készített interjúk gyűjteménye.

26 Vö. Abbey THOMPSON, *Catching Up with Writer Jim Northrup*, Indian Country Today 2010. február 3., <http://indiancountrytodaymedianetwork.com/2003/10/02/catching-writer-jim-northrup-89385>.

kossága miatt lelkiismeret-furdalást érző vietnami veterántól kezdve a Fond du Lac rezervátum földjén nyírfakérget gyűjtő elbeszélőn át a *Rez Road Follies* tárcáiig Northrup minden humorral átítatott szava a *mi* és az *ők* közti szakadék fölött ver hidat. A minnesotai Fond du Lac rezervátumból indult, a vietnami háborút tengerészgyalogosként megjárt, majd az otthonába hazatért Northrup a kortárs indián írókkal együtt hívja az olvasót: „Gyere, sétálj velem egyet a mokaszinomban”. Ha megtesszük, megtudjuk, „Itt élni annyit jelent, hogy valami jót kell keresni a nyomasztóban”²⁷ – és meg is találjuk azt.

27 Nagy Kis-Madár. *Jim Northrup odzsibve indián költő versei*, szerk. Jász Attila, ford. Gyukics Gábor, Új Forrás, Tata, 2013, 46–47.

Békés Márton

A VÉGSŐ HATÁRVIDÉK

Texas szélén egy farmon élünk,
Az országút a határunk.
Emberhúson nevelkedtünk,
Láncfűrészrel vadászunk.
Yellow Spots: *Vérfertőzés Texas szélén*

Amerikai civilizáció

Amerika voltaképpen Európa remake-je, megvalósult ideája, utópia utáni állapot. Ahogy Baudrillard–Tocqueville megfigyelései után a leginkább relevánsnak tekinthető, Amerikáról szóló szöveg szerzője – mondja: az Egyesült Államok (kultúrája) nem álom és nem is valóság, hanem hiperrealitás, szimuláció, méghozzá alapvetően kinematográfiai természetű.¹ Ahogy egy interjúban fogalmazott: „Amerikának nincs múltja, nincs »ősi földje« [...] röviden: csak a jövőbe vezetnek gyökerei”.²

Amerika mint a modernitás őseredeti változata a térből, pontosabban a tér meghódításából és megtisztításából nyeri megújuló erejét. Az első telepések nem is annyira üldözött európai eretnekeként, mint inkább hódítókként érkeztek, akik az új, ismeretlen és ellenséges földet birtokba vették. Amerika kultúrájára a legmélyebb és legmeghatározóbb hatást – még erősen szekularizálódva is – az angol puritánok gyakorlata tette. Nem véletlenül fogalmazunk így, hiszen nem elsősorban az angolszász protestáns teológia, pláne nem az Újvilágba igazán át sem hozott 16–17. századi hitviták, hanem az élet puritán praxisa volt meghatározó, benne (egyház)kormányzati elvekkel, üzleti etikával, morális szabályrendszerekkel, az írásbeliség elsődlegességével, a szerződésszerűség mindenekfelettségével, a gyarapodás parancsával, de mindenekelőtt a tisztaság vágyával. Az óceán túlsópartjára telepedők több hónapnyi veszélyes tengeri utat kockáztatva érkeztek meg a Vadonba, ahol időjárási viszonytalanságok, érintetlen természet, ellenséges indiánok és az otthon megszokott életszínvonal feltételeinek teljes hiánya fogadta

1 Vö. Jean BAUDRILLARD, *Amerika*, ford. TÓTFALUSI Ágnes, Magvető, Budapest, 1996. Lásd még *The Baudrillard Dictionary*, szerk. Richard G. SMITH, Edinburgh UP, Edinburgh, 2010, 11–13.

2 *America After Utopia*, New Perspectives Quarterly 2009. ősz, 96. (Az interjú 1990-ben készült.)

őket. Zárt és fegyelmezett közösséget kellett alkotniuk, amely az Óhazában hagyja a hitvitákat, és önerőből építi fel „a fénylő várost a hegyen”. Daniel J. Boorstin az első telepesek kultúrájától származtatja az amerikai mentalitást: „Új-Angliában száműzetés várt a kritikusokra, a kételkedőkre és a disszidentekre. [...] Ami végül is különlegessé tette ezt az anyakolóniát az új-angliai puritanizmus fénykorában, az az volt, hogy bizonyos okokból teljesen elvetette a vallási engedékenység fejlődését.”³ Gyakorlatias és (éppen ezért?) könyörtelen világ kezdődött.

Az új terület meghódítása elsőként kivágott erdőket, felégetett réteket, lehalászott tavakat, leölt bennszülötteket, kiirtott állatfajokat (többek között kipusztított szarvasokat, farkasokat, hódokat, bölényeket) jelentett. Ám Amerika mindig is rettegett attól, hogy mégis csak a Vadon fogja kimondani az utolsó szót, amely még nem hangzott el.

A gyarmatok, a telepek és a későbbi államok terjeszkedése elsősorban földrajzi kérdés volt. Az amerikai civilizáció a Nyugat utolsó nagy tette volt a történelemben, és maga is nyugat felé tört. Tettekre sarkalló vágy, kíváncsiságtól űzött hajsza, telhetetlen területi transzcendencia volt ez, melyet a folyamat vége felé közeledve ez a fiatal nemzet szeretett „önmagát megnyilvánító sorsnak” (*Manifest Destiny*) nevezni. A 17. század első harmadától a 19. század legvégéig tartott, mire az új kultúra hordozói belakták az amerikai kontinens északi részét. Az óceántól óceánig tartó roppant vállalkozás az amerikai történelem legnagyobb teljesítménye volt. A nagy hódítások időszakában a dicsőséges előrehaladást úgy értékelte populista-progresszív felhanggal Frederick Jackson Turner, hogy a civilizáció határvidékének (*frontier*) folyamatos nyugat felé toléása tartja lendületben Amerikát, méghozzá azzal, hogy a mozgás és az intézmények felállítása állandóan újratermeli anyagi és szellemi kultúráját. A kontinensen való átkelés, a vadon meghódítása, a földek feltörése és a mocsarak lecsapolása, az utak és városok létrehozása, valamint a vasút lefektetése ennyiben mind-mind Amerika „vitális erejét” jelentik. Az amerikai társadalmi fejlődés eszerint mindig újakezdődik a határvidéken, sőt magasabb szinten termelődik újra, mint a maga mögött hagyott vidékeken (emiatt Turner az „igazi Amerikát” mindig egyre nyugatabbra helyezte, az európai hagyományoktól még nem teljesen elszakadt keleti parti anyakolóniák helyett). „Ez az örökös újjászületés, az amerikai élet folyása, a nyugat felé való terjeszkedés, mindannak új lehetőségeivel és a primitív társadalom egyszerűségével való folyama-

3 Daniel J. BOORSTIN, *Az amerikaiak. A gyarmatosítás kora*, ford. MAGYARICS Tamás, Gondolat, Budapest, 1991, 21.

tos kapcsolattartással, ezek alkotják az amerikai karakter meghatározó erőit” – írta.⁴

A nyugat felé való terjeszkedés valódi hódítást jelentett, amelynek során a nem civilizált teret meg kellett tisztítani a vadontól, a vadállatoktól és a vademberektől. A *frontier* szüntelen meghódítása bizonyította, hogy Amerika nem más, mint civilizatórikus küldetés, amelyben a puritán tisztaságmánia mindig megtalálja a maga – vallástól többnyire már elszakadt – célpontjait. A határvidék minden esetben a Nagy Megtisztítás művelési területe volt.

Az őslakosok, a vadon, a sivatag és a hegyvidék ebben az értelmezési keretben potenciálisan tisztátalannak számít, olyan engedetlenségnek, amelynek ellenállását le kell törni. A kontinentális expanzió egyet jelentett a Vadon és a Vadak területének csökkentésével, míg végül a radikálisan Másnak csak a periférián maradt hely. Itt ütötte fel a fejét az indiánok ellenállása, ide húzódott vissza a bűnözés és a szerencsejáték, itt tanyáztak a szökött rabszolgák és a vadnyugat törvényen kívüliei. A periféria elhagyott vidékét bűzös lápok, életterlen sivatagok, az északnyugati határvidék áthatolhatatlan rengetege, az Appalache-vagy a Sziklás-hegység és Texas pusztasága jelenti. Földrajzilag körülhatárolt, nehezen megközelíthető régiók, ahol a vadság és az engedetlenség egymásra talál. Ehhez hasonlatos a Máság tipikusan amerikai elzárása, legyen az indiánrezervátum, mormon állam, fekete gettó, a japánok II. világháború alatti internálása, a nemzeti parkok rendszere, Las Vegas kaszinóvárosa vagy éppen a Szilícium-völgy.

Gyökértelenítés

A modernizáció sohasem lehet teljes, valami mindig kimarad. A Máság időnként elbújik, kivonja magát az ellenőrzés alól, föld alá vonul, elrejtőzik, esetleg álcázza magát. A passzív visszavonulás mellett létezik aktív ellenállás is, amikor itt-ott, egymástól elszigetelten bukkan fel az ellenszegülés, és sporadikusan, egy-egy területhez kapcsolódva – vagyis territoriális alapon – megy végbe. A modernitás fő félelme, hogy ezek az izolált tűzfészkek egymással egyesülve lángba borítják az általa megszelídített tájat. Addig viszont Guattari és Deleuze kifejezésével élve szórványos és mikroszintű „molekuláris” ellenállásról van szó,

4 Frederick J. TURNER, *The Significance of the Frontier in American History* = Uő, *The Significance of the Frontier in American History*, Penguin, New York, 2008, 2.

amely úgynevezett rizomatikus modell szerint, vagyis nem hierarchikusan „szerveződik”.

A francia szerzőpáros 1980-ban írott nagy hatású, elágazásokkal teli, egymással szimbiózisba lépő fogalmakban bővelkedő, gondolkodási típusok gyakran parttalan versengését élénk táró könyvében (*Mille plateaux. Capitalisme et schizophrénie 2*) tobzódnak a különféle kifejezések, amelyek mind-mind ugyanarra vonatkoznak. A rizomatikus és a faszerű szerveződés, illetve gondolkodás típusait, a tudásszerzés két módját különítik el, de a könyv egyben közös életművük tartalmi, sőt formai betetőzése és nagyszabású összefoglalása is (hiszen az egymással párbeszédben álló, koncentrikus „szökésvonalak” mentén elhelyezkedő fejezetek maguk is *rizómát* – azaz fogalmaik mindent egybeölelő végső elnevezését – alkotnak).⁵ A tipológia a következőképpen néz ki, a lehető legtöbb variánst felsorolva:

RIZÓMA

gyök(ér)törzs, léggyökér, dugvány,
hagyma, gumó, odú

nem lineáris

decentralizált

sokféle

heterogén

anarchikus

antigenealogikus

kisebbségi

mobil

nomád (háborúgép)

térkép

horizontális, mellérendelő

központ nélküli szerv(ezet)

csatorna, alagútrendszer, járat,
labirintus

fennsík

GYÖKÉR

fa, gyökérzet, hajszálgyökér

lineáris

központosított

egységes, bináris

homogén

hierarchikus

genealogikus/leszármazási elvű

többségi

helyhez kötött

állam(apparátus)

tartalomjegyzék

vertikális, alá-fölé rendelő

centralizált rendszer

út, autópálya, térből elágazó utcák

hegy, völgy

5 Félix GUATTARI – Gilles DELEUZE, *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia 2.*, ford. Brian MASSUMI, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1987. A könyv 1. fejezete, amely a rizómáról szól, magyarul is olvasható: Félix GUATTARI – Gilles DELEUZE, *Rizóma*, ford. GYIMESI Tímea, Ex-Symposion 1996/15–16. A fordítás elérhető itt is: *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása. Szöveggyűjtemény*, szerk. BÓKAY Antal – VILCSEK Béla – SZAMOSI Gertrúd – SÁRI László, Osiris, Budapest, 2002. Vö. *The Deleuze Dictionary*, szerk. Adrian PARR, Edinburgh UP, Edinburgh, 2010, 232–235.

A rizóma növényteni kifejezés, jelentése föld alatti szár, más néven gyök(ér)törzs, típusai a gumó, a hagyma, a léggyökér és a dugvány. A növények közül a burgonya, a gyömbér, a hagyma, a tarack, a sáfrány és egy sor virág (ciklámen, dália, gyöngyvirág, írisz, kardvirág) él és szaporodik rizómával. Guattari és Deleuze szerint rizomatikus szervezetrendszerbe tömörülnek az odúlakó, hordában élő állatok (különösen a patkány), és ilyen a hangyák társadalma is. (Ehhez hasonló, tehetjük hozzá, a méhkas és a vakondjárat.)

A rizóma nem vertikális – azaz alá-fölé rendelő, központból kiinduló, hierarchikusan leszármazó – leágazásokból, hanem egy horizontális testből áll, amely antigenealogikus természetéből fakadóan bárhol és bármikor befejezhető-újrakezddhető organizmust jelent. Mint írják: „a rizóma bármely pontján kapcsolódhat és kapcsolódnia is kell bármely más rizómával”.⁶ Ennélfogva több bejárata van, önnönmaga a központ, így tudásszerzése decentralizált, hálózatos és nem központosított, koncentrikus-lineáris. A faszerkezettel és a gyökérrel szemben a rizomatikus szervezetek nem bináris kódolásúak, nem az Egy felé törekvés jellemzi őket, hanem sokfélék, heterogének. Ezenkívül „nem egységekből, hanem dimenziókból áll[nak] [...], mozgásban lévő irányokból. Nincs se kezdete, se vége, mindig csak közepe van, ahonnan kihajt és kiárad.”⁷

A rizóma egyik helyettes fogalma a *térkép*, amelynek – akárcsak a föld alatti odúnak – több bejárata van, s nem valaminek a másolata, hanem a mozgás leképeződése, kétdimenziós térbeli létesülés. Másik *proxy* kifejezése és megragadóan szép allegóriája a *fennsík*, amely önmagában álló kiterjedt középpont. Harmadik ide kapcsolódó fogalmuk a *nomád*, amely az állami szervezeten kívül, területhez kapcsolódva, folyamatosan mozgásban van, és ezáltal létesül. A „nomád háborúgép” (*Nomadic War Machine*) éppen követhetlensége, gerillataktikája, szervezatlensége, territoriális szétszórtsága, eltűnése-felbukkanása miatt jelent kihívást a hierarchikusan szerveződő államnak.⁸ A háború rizómája a partizán.

A modernizáció töredékessége, befejezetlensége, kudarcai leginkább a tőle eltérő ontológiai-episztemológiai környezetben, vagyis a margi-

6 GUATTARI–DELEUZE, *Rizóma*.

7 *Uo.*

8 A könyv 12. fejezete, a „nomadológia” külön is megjelent: Félix GUATTARI – Gilles DELEUZE, *Nomadology. The War Machine*, ford. Brian MASSUMI, Semiotext(e), New York, 1986.

náliákban, kisebbségekben, perifériákon, a haladásból véletlenül kimaradt zugokban, a civilizáció árnyékos területein ismerhetők fel. Hogy ezek rizomatikus összefüggése világos, talán nem kell bizonygatni. A modernizálás megannyi ellensége titkon összejátszik egymással, amikor a civilizálás különféle vesztesei az egyik harcterről átvonulnak a másikra, akár arra is, amelyen nem őket érte a sérelem.⁹ A modernizáció veszteségeinek szolidaritása a molekuláris, rizomatikus, nomád stílus következménye.

A modernitás reprezentációjának nagy mágiája, vagyis a film segítségével Amerika kollektív tudattalanja az „Amerika-projekt” sikertelenségét a civilizál(hat)atlanság celluloidra írt végletes félelmével szublimálja. Ez hát a végső határvidék: atavisztikus ellenállás a modernizációs purifikálással szemben! Megannyi tisztátalanság, úgymint vérfertőzés, mutáció és kannibalizmus, valamint neolitikus maradványok a civilizáció perifériáján, marginális zárványok, észrevétlenül továbbélő, de torzult vadságok. Riadalmat okozó rendellenes *corpus separatumok*, civilizáción belüli területen kívülség. E lappangó lázálom a nem pacifikált térségek és közösségek esztétikai borzalmából és esetleges valódi létezésük rémületéből táplálkozik. Nem más ez, mint a rejtegetett sikertelenség megtestesülése, a teljes civilizálás lehetetlenségének önkéntelen tudomásulvétele, a fejlődés terjeszkedését övező zsákutcák kénytelen-kelletlen elismerése.

Antimodernizációs mese

A horrorfilm tulajdonképpen antimodernizációs mese, amelynek fabulájában a modernné váló világ átalakulásának ellentmondásai metaforikusan fejeződnek ki. Mindez kivetítéseken, áttételeken, allegóriákon

9 Mindez, talán elsőre nem ide illőnek tűnő példával élve, hasonló ahhoz, mint amikor az 1970-es évek nemzetközi terrorizmusának számos csoportja együttműködött egymással: a Rote Armee Fraktion, a Japán Vörös Hadsereg, valamint a palesztin terrorcsoportok egymás akcióit támogatva németországi és izraeli célpontok ellen léptek fel, amely által az ideológikus „városi gerilla” és a nacionalista „felszabadítási hadsereg” fúzióra lépett. Az ETA és az IRA ugyanekkor információt, tudást és fegyvert adott át egymásnak. Napjaink erőszakos szalafigmusa szintén úgy működik, hogy az egyes islamista csoportok részt vesznek a másik területén zajló harcokban (csecsenek, belgiumiak és afgánok Szíriában, szíriaiak Európában, egyiptomiak és líbiaiak a másik ország területén), de hasonló jelenség figyelhető meg a kelet-ukrajnai harcokban is, ahol az ukrán erőket horvát és más európai szélsőjobbboldaliak, a szeparatistákat pedig oroszok, szerbek és „nemzetközi brigádok” támogatják. (Bővebben lásd Békés Márton, *A háború váltóláza*, Kommentár 2014/4.)

keresztül működik, ahol félelmeink pszichopáták, szörnyek, monstrok, természetfeletti jelenségek alakját öltik.¹⁰

A horrorfilm mint műfaj elbeszélési gesztus, feldolgozást segítő történet. Ahogy Chris McGee írja: „a horrorfilmet az teszi rémisztővé, hogy amit a tudattalanba jól bezártnak hittünk, ami látóköreink peremére szorult, ijesztő hirtelenséggel bukkan fel újra. Ilyenformán [például] a torzszülött figurája azt szólítja meg bennünk, amitől a testünkkel kapcsolatban a legjobban félünk: hogy az rendellenesen működik, nem felel meg a társadalmi normáknak.”¹¹ A konvencionális magyarázat hitelességében nincs okunk kételkedni, elnagyoltan fogalmazva ugyanis az ötvenes évek földönkívüli-filmjei valóban a szovjet inváziótól való retteget (A lény egy másik világból, Testrablók támadása), a zombifilmek a fogyasztói társadalom homogenizációját (Az élőhalottak éjszakája, Holtak hajnala), a nyolcvanas évek slasherei pedig a család felbomlásának zavarait (Halloween és Péntek 13 sorozatok) testesítik meg. A vámpírfilmek értelmezésére szintén elfogadott magyarázat a test átalakulásától való retteget (legyen az pubertáskorba lépés, nemváltás vagy betegség), a tudomány csodáitól való félelem horrorral történő feldolgozását pedig a Frankenstein-filmektől az Alien-szériáig tartó ív bizonyítja.

A horrorfilm tehát – többnyire testi – határátlépést dolgoz fel. Két jellegzetes típusa közül az egyik, amikor a békés polgári környezet válik a behatoló lény áldozatává (A kód, Halloween, Paraziták, Rémálom az Elm utcában), a másik, amikor óvatlan városiak merészkednek civilizálatlan területre (A texasi láncfűrész mészárlás, Halálos kitérő, Péntek 13, Pokol motel, Sziklák szeme). Mindkét típus leírható az invázió és az ellenállás fogalompárjával, ám míg előbbi esetben külső erők („barbárok”) váratlan támadásáról van szó, utóbbi a burzsoázia idegen területre tévedését jelenti, amit a helyiek behatolásként értelmeznek. Mindkét esetben a rögzített határok tiszteletben-nem-tartásáról, a szuverenitás megsértéséről, az addig elválasztott, egymással ellenséges közösségek

10 Lásd a teljesség igénye nélkül, különösen az amerikai horrorra vonatkozóan: Joseph MADREY, *Nightmares in Red, White and Blue. The Evolution of the American Horror Film*, McFarland, Jefferson, 2004; David J. SKAL, *The Monster Show. A Cultural History of Horror*, W. W. Norton, New York, 1993; Gregory A. WALLER, *American Horrors. Essays on the Modern American Horror Film*, University of Illinois Press, Urbana, 1987. Vö. KIRÁLY Jenő, *A horror*, Figyelő Szemek 1980/1. és Steven SHAVIRO, *The Cinematic Body*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1993. (Utóbbi kötet a deleuze-i horrorrolvasat nézőpontját érvényesíti.)

11 Chris MCGEE, *A borzalmas test olvasása. A horrorfilm kontextusai*, ford. TÓTH Tamás Boldizsár, Metropolis 2006/1., 10–31.

találkozásáról van szó, s ennyiben a horrorral kapcsolatban abszolút politikai műfajról beszélünk. Az ellenséges területre való belépés harci cselekmények sorát vonja maga után (ellentámadás, ostrom, védekezés). Ilyen alapon a rémfilm mindig testpolitikai történetet elbeszélő *biohorror*. A polgári-pacifikált civilizáltak és az eltorzult vadság állapotában élő neoprimitívek összecsapásában a szokatlanságtól és a meglepetéstől bénult előbbiek állnak vesztesre, akik vagy menekülnek, vagy felvéve a harc ritmusát, visszavágnak.

Azt állítjuk, hogy a horrorfilm mint antimodernizációs mese területtel kapcsolatos második csoportjába azok a filmek tartoznak, amelyekben – általánosságban szólva – a civilizációból kimaradt vidékre látogatókat/tévedőket betolakodóként fogadja egy elzárt közösség (hegylakók, kannibálklán, mutánsok, *redneckek*). Szempontunkból igazán a belterjes kannibálklán érdekes, mert ez speciálisan az amerikai életforma fordítottjaként, tulajdonképpen paródiájaként működik, és kettős tabusértés (vérfertőzés és emberevés) hordozója. Ők lakják a *végő határvidéket*, amelyet a civilizáció minden törekvése ellenére sem tudott elérni és megtisztítani.

A horda

A hordamozi mindig bosszúfilm is. Az elszigetelt, a modernizáció által „nem látott” – mindig belterjes és gyakran emberevő – klán nemcsak territóriumát védi a betolakodóktól, hanem korábbi sérelmeiért is bosszút áll rajtuk.

„Amit most látunk, az egy farka lakmározása. Az emberiség feledése, egy elavult kor megteremtése a modern civilizációban, a maga teljes igénytelenségével. Ahol a természet vad törvényei uralkodnak. És mi betolakodók vagyunk” – mondta Mulder Scullynak, miután a home-i rendőrség egy tagját csapdába ejtette a három mutáns Peacock fivér, majd testrészeit nyersen elfogyasztotta ott helyben, a szúrágta verandán. Az *X-akták* egyik legnépszerűbb epizódja (*Home/A farka*, 1996, 4. évad, 2. rész) tudatosan vagy sem, de megépítette a hidat a hetvenes évek hordafilmjei, valamint az ezredforduló utáni slasherreneszánsz és remake-hullám hasonszórú mozijai között. John Shiban alkotását a kritikusok úgy méltatták, mint a sorozat (nem túl sok hasonló részt megélt) horrorkísérletét. A széria történetének legvéresebb epizódjáról van szó, amit bizonyít, hogy a forgatókönyvet kezdetben túlzásnak találta a stáb.

Az északkelet-amerikai Pennsylvániában, a gettysburgi csata egykori helyszínétől nem messze található Home-ban játszódó történet szerint a polgárháború idején délről odatelepült család úgy él, mint százharminc évvel ezelőtt. A Peacockok ráadásul hatalmas testi erővel rendelkező, elállatiasodott, generációkon keresztül beltenyésztben élő emberevő farkát alkotnak. Édesanyjuk, akit együtt kísérelnek meg megtermékenyíteni, úgy véli, hogy ki kell tartaniuk az „északi megszállás” óta folytatott életmódjuk mellett, amelyet pont úgy fenyeget a helyi rendőrség és a szövetségi kormányzatot képviselő két FBI-ügynök, mint egykor a jenkik. A Mulder által – gyermekkorra hasonló színhelye miatt – szeretettel felidézett, Scully részéről idegenül szemlélt békés vidéki környezet ad helyet a több nemzedék alatt súlyosan deformálódott kannibálfamiliának. Primitív törzs ez, a nagy forgalmú reptértől kétórányi autóútra. Az urbánus washingtoniak és a külteki farm rejtőzködő, ahistorikus, civilizáció utáni lényeinek konfliktusában nincs megnyugtató befejezés, a farka megmaradt tagjai régimódi autójukkal továbbállnak. A *hixploitation*¹² előtti tisztelgésnek is felfogható epizód a jól működő modern társadalom peremén tenyésző atavisztikus csoportok és a közelükben élő civilizált városiak összecsapásának kényelmetlen kérdését teszi fel.

Előzmény akad bőven, bár a horrorfilm nem éppen darabgazdag szubzsáneréről van szó. Az alaptörténet a következő: a *hillbilly* környezetbe vetődött városiak többnyire fölényeskedve és a lenézett – gyakran testileg és értelmileg fogyatékos, mindenképpen korlátolt, vagy csak a városiak kulturális kódjaitól eltérő – helyiek érzékenysége oda nem figyelve lepik el a tájat és zavarják meg a vidék nyugalma. Az erről szóló, jó szándékkal is legfeljebb B kategóriásnak minősíthető alapművek között akad olyan, amelyben az egykori Konföderáció területére látogató „jenkik” lemészárlásával ünnepli polgárháborús évfordulóját a falu (*Két-ezer tébolyult*, 1964); amelyben a városka létét fenyegető víztározó adottságait kihasználó jöttment vízitúrázókon állnak bosszút (*Gyilkos túra*, 1972); amelyben a füstölt húsról híres út melletti szállóban folynak kannibál üzelmek (*Pokol motel*, 1980) vagy éppen önhitt szabadságolt katonákat leckéztetnek meg louisianai *cajunok* (*A lópvidék harcosai*, 1981).¹³

12 Olyan exploitation film, amely az amerikai Dél már-már karikatúraszerűen sztereotip módon ábrázolt környezetébe helyezi a betolakodók (értsd: városi jenkik) és a helyi lakosok (többnyire hegyi redneckek, akiket pejoratívan *hillbilly*nek [kb. hegyi srác] neveznek) kulturális különbségekből fakadó konfliktusát.

13 Vö. Kovács Marcell, *Zöld pokol. Hillbilly horror*, Filmvilág 2012/5. Azokat a hasonló környezetben játszódó és ezt a problémát körülfárasztó filmeket nem soroljuk ide, amelyek

Hány és hány belföldi Vietnam! Napjaink efféle közismertebb filmje a hatrészes *Halálos kitérő* (2003–2014) kliséorgiája, amelyben egy vegyi üzem által kibocsátott szennyező anyag változtat torz kannibálklánná erdőlakókat, akik levadásszák a területükre tévedő, változatos társaságokat. És sorolhatnánk tovább a (férc)műveket, amelyekben elhagyott szállodában tábornok verőkre támadnak a bentlakók (*Hideg préda*, 2006), snowboardozók kerülnek hegyvidéki kannibálok karmai közé (*Kannibálerdő*, 2008), Párizsból menekülő észak-afrikai fiatalokat ejt fogásba egy egykori náci családja (*Frontiers*, 2009). A gátlátatlanul hatásadás, felejtethető darabok mellett, amelyek szó szerint kizsigerelik a témát, léteznek kanonizált művek, amelyek mágikus képsoraikkal mélyen beépültek a horrorkultúrába. Kettőről lesz szó bővebben a továbbiakban.

Az eredeti darabok és az újraforgatott változatok, illetve kópiák által több mint három évtizede életben tartott rémfilmalfaj trendindító alkotásának minden kétséget kizáróan az 1974-es *A texasi láncfűrész mészárlás* tekinthető. A Tobe Hooper által rendezett stílusalapító *slasher* Ed Gein kannibál-sorozatgyilkos igaz történetén alapult. A zavarodott elméjű pszichopata az ötvenes években szedte környékbeli női áldozatait, akiknek a testrészeiből használati tárgyakat készített, és evett is belőlük. (A rémtettek korábban a *Psycho* rendezőjét is megihlették, majd *A bárányok hallgatnak* című thriller történetére is hatással voltak.) A horrorklasszikussá vált kultikus alkotás hatásosan épített a városvidék ellentétre és eredményesen kötötte össze a kannibalizmust az elzárt helyen virágzó belterjességgel.

A felszámolt texasi húsüzem szomszédságában játszódó történet szilárdította meg a későbbi horrorok alapnarratíváját, vagyis a vidékre kiránduló városi főiskolásokat csapdába ejtő, illetve őket üldöző család sztoriját. A texasi bunkók közé keveredő urbánus fiatalok szabados életvitelét mintegy megbosszuló, elhagyott vidéket lakó beteges család a betévedőket gyilkolja, miközben sajátos lokális büszkeségének is adózik. Tobe Hooper vérfagyasztó horrorja itt-ott döbbenetesen élethűre sikeredett: gondoljunk csak az azóta minden rémmoziban rendre felbukkanó hullakamrára, a húskampóra tűzött holttestre, a nekrofil rituálékkal fűszerezett családi vacsorára és a kukoricatáblák övezte kihalt utak mentén zajló motoros fűrész árokfutásra. A film valódi horror-

a betolakodók elleni erőszak megbosszulását állítják középpontba, így inkább a *rape-and-revenge* alműfajba helyezhetők (*Szalmakutyák*, 1971; *Köpek a sírodra*, 1978; *Eden Lake/Gyilkos kilátások*, 2008).

legenda, slasherüttörő, beteges rémálom: minden epizódja az ember-telenség katalógusa, az antropofágia groteszk filmesztétikája.

A láncfűrész mészáros, Bőrpofa (*Leatherface*) az egyik legbizarrabb horrorantagonista, aki áldozatai arcát ölti magára, mintegy kifordítva magából a normális világot, és a normalitás jegyeivel ruházva fel a rémületest. A film egyik-másik jelenete a szakértő kulturális antropológus hitelességével mutatja be a klán anyagi kultúráját, szokásrendjét, rituáléit és beszédmódját. A legmegdöbbentőbb talán a családi asztal jelenete, amely a maga bizarr-biedermeier berendezésével az amerikai család idill nekrofil változata. Az Amerikai Álom megcsúfolása és kifordítása ezzel végső esztétikai minőségéhez érkezett: ezt jelképezi a roncsolt arcon viselt bőrárc és berregő láncfűrészhez viselt öltöny-nyakkendő. A természetesnek tartott kegyetlenség, a normális világ fordítottjaként működő família, a degeneráció, az erkölcsi slendriánság megbüntetésére irányuló szadizmus mind-mind a mi világunk másvilágát, bizarr tükörképét mutatja. *A texasi láncfűrész mészárlás* valójában nem más, mint Amerikai Álom helyett Amerikai Réimálom, vagyis az amerikai életforma horrorátirata, végsősoron pedig a civilizációnk végén tátongó, önmagából is kifordult erkölcsi lyuk.¹⁴

Hooper legendás rémfilmjének második részében a mozivászonra visszatérő Dennis Hopper kisvárosi seriffet játszik, aki a Sawyer családot üldözi. A magyarul *Halálbarlang* címen VHS-en terjedő hamisítatlan *trash slasher* – a nyolcvanas évek filmvilágára jellemzően – túlzásba esve folytatja az első rész történetét. A seriff ajkán zsoltárral és két láncfűrészrel ritkítja a dögbarlangba zárkozó falkát a már-már vígjátékba illő horrorban.¹⁵

Már itt és ekkor világossá válik, hogy megfordul a pólus a két szemben álló világgal, hiszen a civilizált a betolakodó és gyenge, a helyi pedig a „barbár és elmebeteg”.¹⁶ *A texasi láncfűrész mészárlás* a maga kompromisszumoktól mentes, helyét és cselekményét, sőt az erőszak eszközét is magába sűrítő címével egyértelműen kijelöli annak a zavaros

14 Vö. Christopher SHARRETT, *The Idea of Apocalypse in The Texas Chainsaw Massacre = Planks of Reason. Essays on the Horror Film*, szerk. Barry K. GRANT, Scarecrow Press, Metuchen, 1984.

15 A két rész után még számos remake, folytatás, nulladik rész és filléres másolat készült, az hommage-oknak és megidézéseknek pedig se szeri, se száma (a legötletesebb talán Rob Zombie *1000 halott báza* című 2003-as „horrorbőrleszkje”, amely rebootnak is beillik). A remake-hullámhoz lásd VARGA Zoltán, *Ne szemétkedj az eredetivel! Réimake-ek*, Filmvilág 2011/11.

16 ARDAI Zoltán, *Remekbe vágva – A texasi láncfűrész gyilkosságok*, Filmvilág 2003/2., 33–35.

világnak a határát, amely kivonta magát a civilizáció alól. „A borzalmak házáat lakó család maga is komplett kis antológia. [...] Az amerikai Dél melodrámainak tipikus konstellációja. [...] Az archaikus, avitt világban, amelyben az emberiség nem kis része ma is él – s amellyel itt a jólétükkel élni nem tudó kivételezettek váratlanul kerülnek szembe a züllött zugban, ahol megállt az élet – ennyi az ember értéke” – írja Király Jenő a filmet elemző zseniális esszéjében.¹⁷

A hetvenes évek *exploitation*-forradalmának alapművére válaszoló, szintén kultikus darabbá váló alkotás volt az 1977-es *Sziklák szeme*, ez a szintisza hordamozi. Az ihlet forrása nem lehet kétséges, rendezője, Wes Craven így nyilatkozott Hooper filmjéről: „*A texasi láncfűrész mészárlás* úgy néz ki, mintha valaki ellopott volna egy kamerát, aztán nekikezdett volna embereket ölni. Olyan nyers, vadállati energiákkal van tele, amit előtte még se láttam.” Az eredetiséget persze ne vitassuk el a direktortól, hiszen Craven filmjeivel évtizedről évtizedre újította meg a horrort, mind az alapsztorikat, mind a képi ábrázolást, mind a rémtettek elkövetőit tekintve. Az 1972-es *Az utolsó ház balra* bosszúfilmje után öt évvel készült el a *Sziklák szeme* alapdarabja, majd a nyolcvanas években jött a *Rémálom az Elm utcában* első része, a kilencvenes években pedig a *Sikoly*-sorozat. Craven 1977-es filmjéhez 1985-ben készített egy folytatást, 2006-ban pedig újraforgatta a *Sziklák szemét*, ismét három évvel maradván le a texasi eredetijének felújított verziójától (ezt azonos címen Marcus Nispel rendezte 2006-ban). Hooper és Craven klasszikusai más szempontból is szoros kapcsolatban állnak egymással, de az elsőbbség mindig a Bőrpofa és nem a Horda megalkotójáé. Craven előtt Hooper ugyanis már három évvel megteremtette a modern, amerikai (ráadásul kulturálisan a Délhez gravitáló, agrárius-vidéki, elhagyott gótikus házban élő) hordát, amely területére tévedő városiakat, fiatal turistákat, átutazókat kínozt és öl meg.

A *Sziklák szeme* egy posztcivilizációs horda világát mutatja be.¹⁸ A rémmesének ebben a verziójában sivatagon vág át egy utazgató városi család, akik az elhagyott vidéken élő torz „bennszülöttek” csapdjába kerülnek. Craven történetét szintén megtörtént esetről mintázta, mégpedig az úgynevezett Donner-csapatról: a nyugatra igyekvő *pioneerek* a Sierra Nevadán való átkelés közben hóviharba kerültek, és ott ragadtak egymást ették meg 1846–47-ben.

17 KIRÁLY Jenő, *A borzalom esztétikája*, Filmvilág 1988/7., 8–15.

18 David N. Rodowick, *The Enemy Within. The Economy of Violence in The Hills Have Eyes = Planks of Reason*.

A film jól sikerült újrázása előtörténetet adott mindennek, amikor a már nyíltan kannibálnak ábrázolt klán kialakulását azzal magyarázta, hogy az ötvenes évek elején kísérleti atomrobbantásokat hajtottak végre az új-mexikói sivatagban, ám a területet a felszólítás ellenére sem hagyták el az ott élő bányászok, akik tárnáik mélyébe vonultak, és a területükre lépőkön megtorolták elődeik bűneit. „Ti tettetek minket ilyenné” – hangzik el egy ízben a vád, melyet nyomatékosit a film intrója is, ahol a korszak népszerű honky-tonk-slágere festi alá a békés családi élet képsorait megtörő nukleáris robbanások atomfelhőjét. A *suburb*nek tágas amerikai konyha, a teszterületnek tűzvihar jutott.

A remake 2006-os folytatásában – Alexander Aja rá jellemzően erőszakos alkotása, amely azonban nem követi a 1985-ös, eredeti második rész történetét – valóságos háború tör ki a területre vonuló Nemzeti Gárda és a territóriumukat védő mutáns bányászleszármazottak között. Itt már világos a képlet: az állami hadsereg és a sivatagi gerillák a terület ellenőrzéséért küzdenek.

Bár *A texasi láncfűrész mészárlás* és a *Sziklák szeme* eredeti darabjaiban nem jelenik meg kimondottan, hogy a horda kannibál lenne, ez ennél sokkal hatásosabb módon: nyugtalanító érzésként, settenkedő sejtelemként van jelen.

A periféria borzalmai

Az elszigeteltségtől való rettegés a legkülönösebb félelmeket hívja életre. A nyugati kultúra egyik, sok transzfert megélt legendája a Bean-klán tevékenysége. A legenda szerint Alexander „Sawney” Bean 16. századi kannibál klánfőnök Galloway (ma South Ayrshire, Délnyugat-Skócia) közelében barlangokban lakott endogám nagycsaládjával. Huszonöt éven át útonállásból, rablógyilkosságokból éltek, több mint ezer emberölést követtek el, a holttesteket pedig megették. Az elsőként egy 18. század eleji bűnügyi krónikában leírt történet minden bizonnyal fiktív, és csupán skótellenes propagandacélokat szolgált, mivel a Bean közismert és elterjedt felföldi név volt, s mint családnév egyenesen a skótok gúnyneveként szolgált. 1715 és 1746 között zajlottak az angol koronától való elszakadásért indított jakobita felkelések, ráadásul a Londonból fejletlennek látott Skóciában több ízben is pusztított éhínség.¹⁹

19 Roland Holmes, *The Legend of Sawney Bean*, F. Muller, London, 1975. A történetet egy sor film feldolgozta, amelyekben a londoni metróba (*Death Line*, 1972), bányába (*Evil*

Természeti katasztrófák, drasztikus terméscsökkenés, a földművelésre való áttérés során elő-előfordult Európában éhínség alatti kannibalizmus, találtak például olyan, hétezer éves délnyugat-németországi leleteket, amelyek emberevésre utalnak. Már Strabon feljegyezte, hogy a mai Írország területén gyakorlatban volt ez, a 4. század végén Szent Jeromos skóciai emberevről tudott, a walesi krónikák pedig az ezer évvel ezelőtti szász hódítás idejéből írnak hasonlóról. Úgy tűnik hát, hogy a Másság azonosításának legmarkánsabb és legvégsőbb változata a kulturális-etnikai idegenség kannibalizmussal való gyanúsítása, amely Európában – a harci kegyetlenség, a halálkultusz és a feltehető emberáldozatok okán talán nem véletlenül – a keltákkal kapcsolódott össze. Lehetséges volna, hogy a kontinens északnyugati zugába visszaszorult kelta Másságtól való indoeurópai – latin (római) és germán (angolszász, normann) – idegenkedés érhető itt tetten?²⁰

Az amerikai civilizáción alapuló sajátos életforma tökéletes elterjesztésének kudarcán kívül többet, de kevesebbet is projektálnak a szóban forgó alkotások. Vajon ezek a filmek azokat a félelmeinket jelenítik meg, amelyek talán még a kőkorból származnak, és ezt helyezik modern környezetbe?²¹ Vagy elégedjünk meg azzal a magyarázattal, hogy a civilizáció alattiság (pontosabban a civilizáció utáni környezetben létező civilizáció előtti gyakorlat) csupán az emberszabású embertelenség továbbra is jelenlévő, hétköznapi megjelenésének (gyarmatosítás, háborúk, kizsákmányolás, természetpusztítás) allegóriája? Esetleg a zombifilmekhez hasonlóan a hetvenes évek fogyasztói társadalmának ellentmondásait dolgozzák fel, ahol az *underclass* és a kapitalizmus jótéteményeiből (szándékosan?) kimaradók küszöbön álló lázadására történi nem túl ízléses utalás?

A két horrorklasszikus nem sorolható be lekicsinylően a *gore-porn* kategóriájába, de a konvencionális kannibálfilmek közé sem. A het-

Breed, 2003) vagy skóciai hotelbe (*Hotel Caledonia*, 2010) helyezik a történetet, esetleg Amerikába költöztetik Bean utódait (*Hillside Cannibals*, 2006).

20 Az emberiség ősi tabusértéseinek legerősebbike a kannibalizmus. Az idegenség embertelenséggel való azonosításának végletéről van szó, amelynek révén a rómaiak a keresztényeket, a középkori európai társadalmak a cigányokat, a gyarmatosítók pedig a bennszülötteket vádolták kannibalizmussal.

21 Könnyen lehet, hogy a nálánál nagyobb és erősebb, ráadásul elzárt helyeken élő neandervölgyi emberrel való konfrontáció elfeledett emlékének szivárgásáról van itt szó, akivel a Cro Magnon-i ember egyideig együtt vagy inkább egymás mellett élt. A neandervölgyiek kb. 400 ezer évvel ezelőtt éltek Európában és Ázsiában, 40 ezer évvel ezelőtt találkozhattak a mostani ember őseivel és 25–30 ezer évvel ezelőtt haltak ki, ismeretlen okokból.

venes és a nyolcvanas évek fordulójának *cannibal-boomja* idején népszerű, többnyire olasz rendezésben előállított antropofágiáról szóló B filmek (a leghírhedtebb köztük az 1980-as nézhetetlen *Cannibal Holocaust*) helyszíne ugyanis nem civilizált térség volt, hanem távoli földrészek elmaradt törzsei, bennszülött indiánok bonyolították a nem túl bonyolult cselekményt. A két bemutatott film ráadásul nem foglalkozott exploitationös módon, azaz maximális kihasználtsággal a kannibalizmussal, hiszen nem az emberevés volt bennük a legfontosabb elem, hanem a civilizáció elhagyott részein kialakuló civilizáció utáni zárvány. A néha ugyan *splatteres* ábrázolásmód sem a brutalitás töménytelen ömlesztését, hanem a horda és a betévedők civilizációs különbségének ábrázolását szolgálta. A fontos tehát nem az emberevés rítusa, hanem a kannibalizmus gyakorlatát éppenséggel folytató posztcivilizációs mutáns horda és a civilizáció útjáról szó szerint letérők összecsapása volt. Azaz a határ átlépése, ennek következtében pedig a kisebbségi zárvány és a körülötte létező többségi modernitás konfliktusa.

A távoli kontinensek bennszülöttjei és az egzotikus szigetek őslakói által gyakorolt emberevést a modern civilizáció peremére szorult atavisztikus roncs társadalmak és újkőkori neo-neandervölgyiek antropofág terrorja váltja fel. Az elzárt, visszafejlődött, degenerálódott és a civilizáció fokairól a mélybe hullott kannibálhorda ráadásul mintha a modern társadalom civilizációs fejlődésének ára és kultúrájának salakanyaga lenne. Miután az uralkodó modern civilizáció kivonul, az elzárt helyek pillanatok alatt leépülnek és lokális zsákközösségeket eredményeznek. Az itt lakók büszkesége és életben maradási ösztöne azonban rendíthetetlen marad: egymásra utaltságuk beltenyészetet és a táplálkozás kényszermegoldásait eredményezi. Ami azonban kezdetben muszáj volt, az egy generáció múlva szenvedéllyé válik: egyfajta büntetés és bosszú ez a lakóhelyet és életformát korábban ért sérelmekért. Az óvatlanul betévedőkből préda, testükből eledel, javaikból zsákmány lesz.

A horda genezise mindkét esetben az, hogy felszámolnak egy települést, ahol azonban titokban lakók maradnak, akik útonállásból, rablógyilkosságból és emberevéstől élnek. A helyi posztapokaliptikus zárványok emberevő klánjai hordát alkotnak, falkában vadásznak. A kannibálfilmek primitív trópusi törzsei helyett itt Amerika sivatagos, hegyvidéki, erdős részein élnek olyan bennszülöttek, akik többnyire lakhelyük felszámolása miatt civilizáció utáni módon élnek tovább. Például csapdákat állítanak, íjjal és tűzfegyverrel emberekre vadásznak, kommunikációs eszközöket használnak, kisteherautóval közlekednek,

ugyanakkor életmódjuk, rituáléik és szokásaik egy új-neolit közösségre utalnak. Az a modell, amely a *Mad Max*tól *Az útig* dominálja a poszt-apokaliptikus filmeket,²² itt fordítva áll, hiszen nem a világ egésze esett vissza egy sokkal korábbi civilizációs szintre, hanem egy olyan eldugott hely közössége tett így, amely az autóútról letérve az országon belül elérhető, még hozzá a felderítetlen sivatag, a sötét erdők és az érintetlen sziklarengetek tájékán. Vagyis kényelmes otthonainktól karnyújtásnyira laknak a kannibálok. Nincs mit tenni: az ellenség és a Máság immár belül van.

22 Bővebben lásd Békés Márton, *Az utolsó idők tanúi. Az apokaliptikus képzelet filmes megfogalmazása*, Kommentár 2011/5., 82–95.

Hammer Ferenc

OHIO ROCK

„all the best art comes from people who feel like they don't belong”

Humans of New York, Facebook, 2016. 03. 10. 20:45

Kelet-Közép-Európából az amerikai középnyugatra menni egyszerre jelent átlépést egy minden ízében ismeretlen túl-világba, azaz olyan helyre, amely tényleg túl van minden elképzelhetőn, és egyszerre jelent a káká-európai szív és lélek számára megejtően ismerős tapasztalatokat is. Ismeretlen, hisz' mi a búbánatért is járna nálunk péntek délutánonként kocsmákban rendezett fehérnemű-bemutatókra bárki? Olyanokra, amelyeken a kreatív tartalom (véltetőleg) a hiányosan öltözött fiatal női test lenne, cserében túlárazott, pornográf házi videók készítéséhez (véltetőleg) igen alkalmas alsóneműk megvásárlásának hangsúlyosan szorgalmazott lehetőségével. És ismerős, mert hisz' Daytonban pont ugyanazzal a szikár eltökéltséggel szállnak fel a nagyváros felé tartó Greyhound buszra egy kisbőrönddel fiatalok (most innen el és soha ide vissza), mint ahogy az a Délibáb Intercityre felszálló nyíregyházi fiatalok közül soknak a fejében is munkál. És akkor a Lutonba tartó Wizzair-járatot ne is említsük. Ahogy az amerikai középnyugat sokak számára a keleti és a nyugati part közötti szállj-fölötte ország, „flyover country”, úgy jelenti a „közép” felénk a Kelet és Nyugat közötti hinta-zónát, ami nincs se itt, se ott, mostanában egyre inkább se ott, de ez most mellékszál.

Ez a szöveg többek között azért is jöhetett létre, mert dolgoztam régebben egy évet Ohióban, és azóta is rendszeresen járok oda vissza. 1991 végét írjuk, a vasfüggöny alig két éve bomlott le, és a volt kommunista országokból érkező első fecskék egzotikus lényeknek számítottak akkor a középnyugaton. Egyszer a mosodában egy húszévesforma fiatalember meghallva az akcentusomat, megkérdezte, honnan való vagyok. „Hungary” – mondtam. „Az Észak-Afrikában van?” – kérdezte. Mire én, hogy nem, attól északabbra kicsit. „Lehet ott bűvárkodni? Nagyon szeretek bűvárkodni.” Erre én, hogy nem nagyon. Ott nincs ugyanis tenger. Kiderült lassan, hogy nincs közös témánk, ennyiben maradtunk. Sokan elmondták már, hogy Amerikában kivételnek és teljesítménynek számít, ha útlevele van valakinek, hiszen az

alaszka gleccserek és a floridai pálmafás homokstrandok között tényleg nehéz olyan dolgot mondani, ami nem található meg az Államokban, beleértve működő vulkánokat, több űrhajókilövő bázist, világhíres attrakciókat, mint Las Vegas vagy Disneyland és számos globálisan is jelentős gazdasági és kulturális központot. Minde mellett az amerikai tapasztalatnak érzékelhető része egy afféle *grassroots* Monroe-elv is, azaz egy alulról jövő, tiszteletteljes érdeklenség a világ többi részével kapcsolatban. Minél inkább elhagyja a keleti vagy nyugati partvidéket az ember a kontinens belseje felé, annál inkább érezhetővé válik számára mindez. És minél kisebb településre megy az ember, még annál is jobban. Egyszer a feleségem beszélgetett egy daytoni atyafival, aki az íróna legkisebb szikrája nélkül fejtette ki a következőt: „Nem tudom, hogy mit vannak oda annyira az európaiak, hogy királyuk van nekik. Nekünk is van. A Király. Elvis.”

Mindezen sokszor kiábrándító, sokszor gunyoros beállítások lát-tán könnyű lenne kinevetni az ohioiak vagy általában a középnyugati emberek életét. És valóban, nehéz olyan helyet találni a világon, ahol a látszat és a realitás vagy a tettetés és a valóság kombinációi viccesebb helyzeteket szülnek, mint Akronban, Daytonban vagy Ketteringben. Jól foglalja össze ezt a világot egy, a kilencvenes évekből származó kép.¹ Dayton belvárosa látszik rajta, ami eleve hat utca keresztben és öt sugárút hosszában, afféle makett-Manhattan. Az East 6. utca 136. szám alatt egy szexbolt és egy kegytárgybolt egymás mellett várja a vásárlókat. Rettenetesen törvénytisztelő emberek élnek itt. Egyszer vettünk egy pár üveg bort egy daytoni *liquor store*-ban, mire megkérdezte a kasszánál az eladó, biztos lehet-e abban, hogy a boltból kilépve nem nyitjuk-e ki valamelyik üveget. Öntudatosan persze azt válaszoltuk, hogy egyáltalán nem lehet biztos benne, mire a boltos közölte, hogy akkor viszont nem adja el nekünk a bort. Visszakérdeztem, hogy ha azt mondjuk, hogy nem nyitjuk ki, akkor eladja-e nekünk, mire bólintott s mondta, hogy ha azt állítjuk, hogy nem bontjuk ki a bort, akkor neki nincs mit kételkednie ebben. E törvénytisztelet együtt jár a – még középnyugati normák szerint is – kiemelkedő szegregációval. A legjobbban Clevelandben és Cincinnatiiban különül el egymástól földrajzilag, városfejlesztésileg, anyagilag és kulturálisan a fekete és a fehér lakosság. Egyszer elmentem például Daytonban egy PIL – Big Audio Dyna-mite-koncertre a Hara Arenába. A jó kétezres közönségben talán ha két

1 Lásd <http://gtty.im/1R35FXH>.

feketét láttam. Ha az ember se túl lassan, se túl gyorsan nem hajt, gyakorlatilag esélytelen, hogy megállítsa a rendőr, mert a helyi szokások szerint az súlyos modortalanságnak számítana. Hacsak nem vagy fekete – tette hozzá egy volt daytoni kollégám fekete férje, akit azóta tisztázatlan módon lelőttek ismeretlenek. Ugyanakkor viszont a Dayton melletti Yellow Springsben van az Antioch College nevű bölcsészegyetem, mely Amerika-szerte híres (másoknak pedig hírhedt) innovatív pedagógiájáról és szókimondó szellemiségéről.

A globális nagyvilág és a legsúlyosabb kisvárosi homály keveredik ebben a világban. Amikor a helyi flancos olasz étteremben kihozott nekünk a kezdő pincérlány egy konyakot és egy kapucsínót, kíváncsian kérte, áruljuk már el neki, melyik melyik, mert ő eddig csak hallott ezekről a dolgokról. A daytoni repülőtéren vezető haditechnikai cégek hirdetnek az utazóknak – *We innovate, you dominate* (komolyan) –, míg a járókelő jó eséllyel számíthat arra, hogy kihívják a rendőrséget, ha gyalogosan besétál egy kertvárosi utcába, mivel oda emberemlékezet óta nem tette be a lábát ismeretlen. Pont az isten háta mögöttiség tette oly misztikussá a daytoni Wright Patterson légibázist is, ahol amúgy a néphit szerint a legendás 18-as hangárban gyűjti a US Air Force az összeszedett UFO-darabokat, a boszniai háborúban érdekelt szerb, horvát és bosnyák vezetőket pedig Bill Clinton lényegében bezárta ide, és addig nem engedte ki őket, míg meg nem alkották a később daytoni békeszerződésként ismertté vált megállapodást. Ohio maga a marginalitás, ugyanakkor mégis az amerikai *heartland*-tapasztalat veleje, a legigazibb Amerika. Nem véletlen, hogy Ohio a második legpontosabb *bellwether state*, azaz olyan állam, amelynek szavazói preferenciája pontosan tükrözi az egész ország politikai irányultságát elnökválasztás idején. De notórius *swinging state* is, azaz hol ide, hol oda szavazó állam, így pedig olykor maga dönt el elnökválasztásokat.

Nem is olyan könnyű megismerni persze ezt a világot. Autóval mentünk Chicagóba, még 1992-ben, és amikor az indianai államhatáron ki volt téve három fehér kereszt, akkor nagy tudálékosan mondtam, hogy itt biztos sokan laknak a balti államokból, mert Tallinnban van pont ilyen emlékmű. Valamivel később George kollégám – az Ohio State Buckeyes (amerikai egyetemi futballcsapat) militáns híve – kedélyesen, kávéját kavargatva felvilágosított, hogy a három keresztet az indianai Ku Klux Klan teszi ki, mintegy a miheztartás végett az arra utazó idegenek számára. Vagy például az 1992-es Los Angeles-i zavargások idején, azt követően, hogy az esküdtszék felmentette a Rodney

Kinget megverő rendőröket, a munkahelyemen mondtam, hogy milyen jó lenne megbeszélni ezt a dolgot, mire egy kolléga szelíden félrehívott, és azt tanácsolta, hogy ezt az amúgy tényleg nem rossz ötletet inkább jegeljem, mert kiszámíthatatlan következményei lennének, ha kiderülne: egyik-másik munkatársunk miként vélekedik a feketékről vagy a fehérékről. A legjobban viszont akkor lepődtem meg, amikor Budapestről Daytonba érkezve először buszoztam el a belvárosba. Gondoltam, megnézem, milyen a pörgés. Fel és alá sétálgattam a hat utcán és az öt sugárúton, és csak az járt a fejemben, hogy lehet az, hogy alig vannak kocsmák vagy boltok a belvárosban, és miért csak egy koldussal és egy rendőrrel találkoztam járókelőként? Aztán megtudtam, hogy a középosztály húsz évvel korábban elköltözött a kertvárosba, és a Dayton Mallba jár vásárolni. Ezért lehetett a várostól 1 (azaz egy) dollárért házat venni a belvárosban azzal a megkötéssel, hogy az új lakó felújítja azt és oda is költözik. Akkor már nem is voltam túlságosan meglepve, amikor a könyvesboltban kértem egy daytoni útikönyvet (ajándéknak szántam), mire az eladó közölte, hogy olyan neki nincs. Meg amúgy se kért még ilyet senki. És egyébként se szoktak turisták jönni Daytonba.

Ohio csak egy kicsit nagyobb Magyarországnál, és pont ezzel arányosan laknak csak egy kicsit többen ott, mint itt. Jó tizenegymilliónyian. Viszont a globális popkultúrához jó tízszer annyit adtak hozzá, mint a München és Vancouver között elterülő félföldnyi terület lakossága összesen. Gondoljunk csak arra, hogy Canton OH-ból, a Szolnoknál valamivel kisebb népességű városból származik Marilyn Manson és Macy Gray is. Ez a koncentráció talán kíván némi magyarázatot.

Kezdjük a korai úttörőkkel. Screamin' Jay Hawkins, a vuduelemekkel gazdagított koporsós rock kitalálója, egykori alaszkaiboxbajnok és későbbi pátriárka (biográfusai valahová ötven és hetven közé teszik gyermekei számát) a festői Clevelandben kezdte pályáját. (Egy csodálatos cameóban felbukkan amúgy Jarmusch *Mystery Train*jében is.) A Pere Ubu, különösen is David Thomas már akkor posztpunk *kraut-head* volt, amikor a punkról még nem is hallottak harangozni. Mindezeket a fejlesztéseket szintén Clevelandben sikerült megvalósítania. A *Final Solution* '75-ből,² ahogy már a címe is utal rá, téziseket fogalmaz meg az amerikai vidéki városi élet természetével kapcsolatban. Ilyesfélét például: „úgy tűnik, a természetes kiválasztódás áldozata

vagyok” („Seems I'm a victim of natural selection”), ami ugyan szélesre taposott ösvény volt a 20. század második felének nonkonform popkultúrájában Amerikában és máshol is, ám szavatolom, hogy ha az olvasó megnyitja a linket, sose lesz képes kitörölni elméjéből Thomas titokzatos vonyítását és azokat a monoton basszusokat. A Pere Ubu ikertestvére a Dead Boys, mivel a két zenekar a clevelandi szupergroup, a Rocket From the Tombs kettéválásából született. Aki látni akar egy jó példát a jelen dolgozat mottójában foglaltakra, az nézze meg, mit művel egy láncait letépő ohioi suttyó, Stiv Bators énekes a New York-i CBGB's színpadán 1977-ben.³

Clevelandről a magyar honfikebel régebben azt tartotta fontosnak megemlíteni, hogy némely buszon a mi nyelvünkön is bemondták a megállókat, mert olyan sok hazánkfia lakott egyes környékeken – még a 19. és a 20. század fordulóján érkező emigrációból valók. Kevésbé régről pedig a szintén ohioi (Akronból származó) Jim Jarmusch *Florida, a paradicsom* (*Stranger Than Paradise*) című 1983-as filmjének clevelandi jelenete lehet emlékezetes, amelyben a meglátogatott öreg néni (Aunt Lotte) nem tud rendesen beszélni az őt felkereső Molnarokkal és barátjukkal, Willie-vel, beszéljenek akár angolul, akár magyarul. Hogy az efféle nonkonformista filmekben mi lenne a metafora és az allegória, azt meghagynám Müllner doktornak, ám annyi azért megjegyzendő, hogy ebben a jelenetben Clevelandet egy olyan idős karakter jelöli, aki semmilyen ismert nyelven nem tud rendesen.

Nézzünk is át Akronba, ami nagyjából negyven mérföldre, kevesebb mint egyórányi autótútra van Clevelandtől, épp délre. Lélekszáma jó debrecennyi város. Jarmusch és Akron viszonya jól modellezi az amerikai nonkonformista művész viszonyát szülőföldjéhez. Tom Waits ezt mondja Jarmuschról: „[Ohio] nagyon lapos. Lapos helyeken sokat álmodozik az ember. Megtanulsz problémákat megoldani. Ohio hat amerikai elnököt adott. És Jimet.”⁴ Nem kell azt gondolnunk, hogy az ohioi élet feltétlenül valami szörnyű dolog: maga Jim Jarmusch beszél fontos családi indítatásokról és arról is, hogy aztán egyszer csak menni kellett. „Az anyai nagyanyám elképesztően inspiráló volt számomra. A tizenhatodik születésnapomra megkaptam tőle Proust Moncrieff-fordítását. Mindenfélét csinált: keleti szönyegekkel kerekedett, ismert cigányokat és ő ismertetett meg engem az amerikai bennszülöttek

3 The Dead Boys, *Sonic Reducer*, bit.ly/1RjObMj

4 Lynn HIRSCHBERG, *The Last of the Indies*, The New York Times Magazine 2005. július 31., www.nytimes.com/2005/07/31/magazine/the-last-of-the-indies.html.

2 Pere Ubu, *Final Solution*, bit.ly/1RfOhed.

kultúrájával. Tizennégy éves koromra már felfedeztem a beatkultúrát és a rock 'n' rollt, és tudtam, hogy le akarok lépni Akronból. Mire tizenhét lettem, már nem voltam ott.”⁵

Jarmusch amúgy sokat foglalkozik ohioi gyökereivel, illetve az azoktól való megszabadulás kérdésével. „Ohio olyan, mint New Jersey – sorozatgyártott, nagyon ronda. Ohioban felnőni csak arról szól, hogy azon spekulálsz, hogy kerülhetsz ki innen.”⁶ Másutt meg azt mondja, hogy valamilyen módon az is inspirációt jelentett számára, hogy sokszor gondolt arra: sose jut ki a kisvárosi környezetből.⁷ Az elvágyódás láthatóan fontos szervezőelve az amerikai társadalomnak, mindennek előtt a változás ígérete miatt, mely motívum magának a popkultúrának is fontos eleme. Tucatjával lehetne idézni a kisvárosból kirobbanó tizenévesek balladáit, akik aztán vagy megcsinálják a szerencsájüket, vagy pedig visszahullanak a kertvárosi semmibe. Madonna karrierje az előbbire példa, a Hot Chocolate fülbemászó *Emmája* pedig az utóbbi esetet dolgozza fel.⁸ Jarmusch pontosan leírja, hogy érezte magát, amikor Akronból Manhattanbe került: „Rájöttem, hogy teljesen rendben volt, ha te voltál a legfurcsább ember a világon, és ha mentél három sarkot, akkor biztos találkoztál valakivel, aki még nálad is sokkal furcsábban festett.”⁹

1992-ben Daytonban sokat buliztunk a kollégákkal. Csupa fiatal, az egyetem után alig pár évvel. A sokadik összeövetelt követően én is meghívtam magamhoz a többieket, és főztem nekik valami magyarságot. (Az Unicum egyöntetű elutasításban részesült, egyedül a svéd származású világlátott kollégának ízlett.) A buli előtt mindenkinek a lelkére kötöttem, hogy hozzon magával egy idegent is, mert kezdett már unalmassá válni, hogy mindig ugyanazok jelentek meg a partikon. Megjött mindenki, és senki nem hozott senkit. Az egyikük azt mondta, ő még csak fél éve van itt, és nem ismer senkit. A másik ugyanezt, bár ő már egy éve ott élt. És így tovább. Gondoltam, akkor megkérdem az egyetlen

5 Uo.

6 Karen SCHOEMER, *On The Lower East Side With: Jim Jarmusch; Film as Life, and Vice Versa*, The New York Times 1992. április 30., www.nytimes.com/1992/04/30/garden/on-the-lower-east-side-with-jim-jarmusch-film-as-life-and-vice-versa.html?pagewanted=all.

7 Dennis LIM, *A Director Content to Wander On*, The New York Times 2009. április 23., www.nytimes.com/2009/04/26/movies/26lim.html?pagewanted=all.

8 A Hot Chocolate *Emma* című dalának szövegét lásd www.lyricsmode.com/lyrics/h/hot_chocolate/emma.html.

9 Melena RYZIK, *This Time, Jim Jarmusch Is Kissing Vampires*, The New York Times 2014. április 3., www.nytimes.com/2014/04/06/movies/this-time-jim-jarmusch-is-kissing-vampires.html.

helybelit, ő csak nem mondhatja, hogy nem ismer senkit. Ő viszont azal védekezett, hogy neki már minden barátja elköltözött Daytonból.

Nem volt ez másképp a szintén ohioi illetőségű Kim Dale esetében sem, aki a daytoni megpróbáltatások elől egészen Bostonig menekült, hogy belekezdjen a Pixiesbe. Így emlékszik: „[Daytonban] a hajmetál ment, és azt utáltuk. A lányoknak fehérnadrágos szexi kurváknak kellett öltöznük, és a rock nem volt megengedett nekik. [...] Kocsmákban játszottunk és nem érdekelt, mit mondtak az emberek. Végülis tudtuk, hogy ezek itt ugyan nagyon kemény csávóknak gondolják magukat, de semmit sem értenek az élezből.”¹⁰

Akron igazi alternatív kulturális epicentrum (emlékezzünk, nagyjából Debrecen méretű településről beszélünk), hiszen Jarmusch mellett innen indultak a flúgosfutam-alternativitás olyan hőrszai, mint Lux Interior a Crampsből vagy a DEVO mint olyan. Vagy épp Chrissie Hynde, aki a Pretenders mellett is igen komoly életművel rendelkezik. Nem is számítva az olyan dolgokat, amelyek csak *majdnem* sikerültek neki. A „majdnem sikerült” márpedig megint csak a kisvárosból induló sors jellegzetességének számít. Chrissie Hynde-nek például majdnem sikerült hozzámennie Johnny Rottenhez, aztán Sid Vicioushoz is, majdnem ő lett a Damned gitárosa, majdnem lett egy sikeres zenekara Mick Joneszal a Clashből, de aztán mégsem. Akronban csinált azért a végén egy vegán éttermet, de az is bezárt. Hynde sosem titkolta, hogy honnan jött és hová tart. „Akronban, otthon amolyan Normális Jóska voltam. De koncertekre Clevelandbe jártunk. Úgyhogy többnyire olyan fiúkba voltam szerelmes, akik ezekben a zenekarokban játszottak, és akikkel nem is találkoztam sose. Ha látod Brian Jonest vagy később Iggy Popot, akkor egy idő után már nem érdekelnek az otthoni fiúk. Hát hogy is mondjam, nagyobb dolgokat forgattam ekkor már a fejemben.”¹¹

Feltűnhet, hogy az ohioi alternatív kulturális miliő milyen sokat merít pszichiátriai kórismékből és további botránykeltő devianciákból. Igazán csak GG Allin hiányzik ebből a társaságból, ám ő egy New Hampshire-i *white trash* gettóban tengette fiatalágát félőrült apja által családilag terrorizálva. A Cramps volt az első *psychobilly* zenekar: a mentális zavarokat a kreativitás szolgálatába állították. Legfontosabb lemezük címe *Koncert a Napa Állami Elmeógyógyintézetben (Live at*

10 Jude ROGERS, *'It used to be about music. Now, without the drink, it's good to go back to that'*, The Guardian 2009. május 3., www.theguardian.com/music/2009/may/03/breeders-interview-pixies-kim-deal.

11 Kurt LODER, *'The Pretenders' Leather Love Songs'*, The Beat Patrol 2008. szeptember 6., beatpatrol.wordpress.com/2008/09/06/kurt-loder-the-pretenders-leather-love-songs-1980.

Napa State Mental Hospital). Megjegyzendő, hogy nagyjából ebben az időben az URH szintén egy pszichiátriai klinika udvarán tartotta az első koncertjét Budapesten. Fontos látnunk, hogy a pszichotikus tapasztalatok hajszolása során nem kellett sokat fáradozni Ohióban, hiszen a columbusi Billy Milligan (akit rablások és nemi erőszak miatt állítottak bíróság elé) azzal szerzett hírnevet magának és szülőföldjének, hogy nem kevesebb mint huszonnégy mentális alteregót tudott megjeleníteni az öt vizsgáló orvosoknak. Végül többszörös személyiségzavar-kórisméje alapján nem tartották alkalmasnak arra, hogy a bíróság büntetőügyben ítéletet hozhasson felőle.

A TopTenz blog külön posztot szentel a clevelandi sorozatgyilkosoknak, akiknek a teljesítménye a pszichokriminalitás globális központjává teszi Clevelandet.¹² A flúgos rock vezéralakja, a Canton, OH-i illetőségű Marilyn Manson pedig Wiki-oldalán fontosnak tartja megemlíteni, hogy családi hagyományként tisztelhetette nagyapjának szexuális fetisiszta szokásait, beleértve az állatokkal folytatott nemi életet és a szadomazochizmust is. Számos esetben erős forráskritikával kell élnünk az efféle devianciák felbukkanása esetén, hiszen a *borderline*, a *weirdo* vagy a *freak* jól jövedelmező ohiói brand lett. *Are we not men? We are Devo!* Kretének vagyunk! – hirdeti büszkén a DEVO együttes, és ha valaki igazán ijesztőt akar látni, akkor ne az akroni csapat nyolcvanas évekbeli kipolírozott újhullámos videóit nézze, hanem a kézikamerával felvett koncertfelvételeket a hetvenes évekből. Már akkor világos volt ugyanis, hogy ezek a fiúk nem viccelnek.

Nem tudni, mennyire tudatos, hogy Nabokov *Lolitája* is a fiktív ohiói Beardsley College-ban kezdődik, s azt sem tudni, mennyire fontos *A bárányok hallgatnak*ban, hogy Buffalo Bill első áldozatával Ohióban végez, de az már biztos nem véletlen, hogy Kurt Vonnegut ugyan Indianapolisról mintázta a *Bajnokok reggelije* és a *Mesterlövész* elképzelt helyszínét, Midland Cityt, ám e regényekben – melyek a nevetséges módon elhibázott életek katalógusai – a település már ohiói városként jelenik meg.

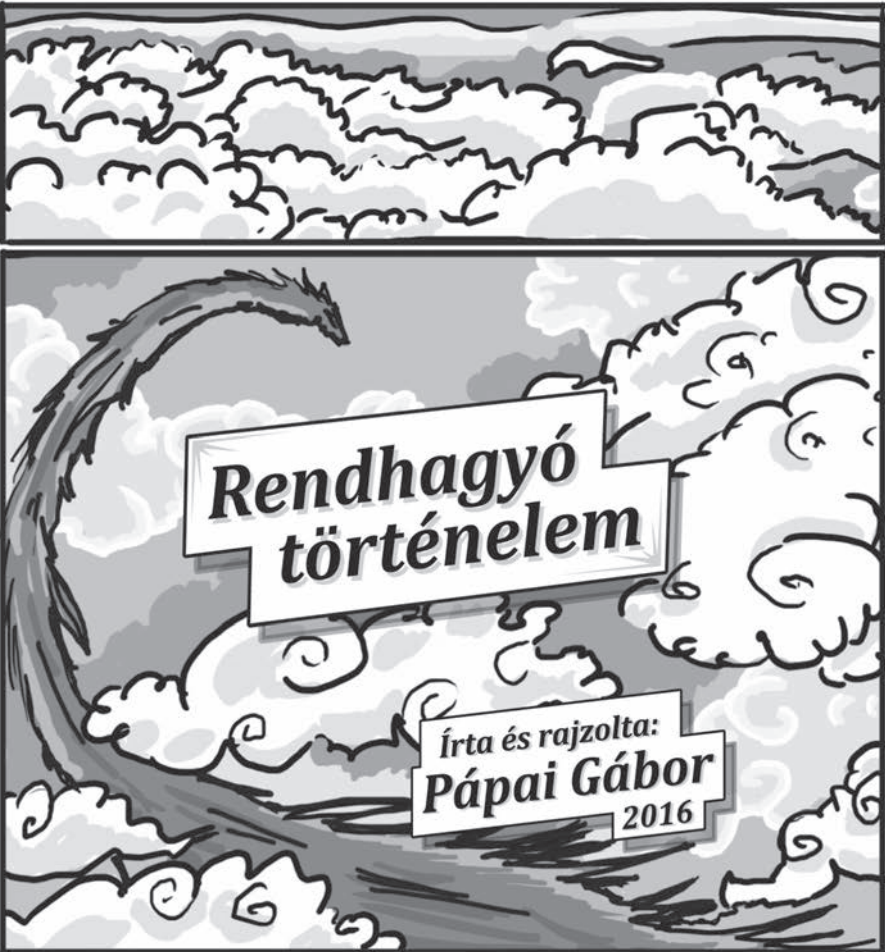
Talán az eddigiekből is kiderült, hogy minden nevetségessége és furcsasága ellenére valahogy megszerettem ezt a vidéket, talán azért, mert én is hasonló helyről, Rákoscabáról származom, amit legvehemensebb lokálpatriótái sem tekintenek még ma sem a főváros részének,

és a jelek szerint ez egy darabig így is marad. Őszintén meg tudnak nevetetni ezek a daytoni helyzetek még mindig. Például amikor az idősebb fekete taxist *sírként* szólítom meg, ő pedig *bosként* szól vissza, s ettől fogva mindketten gyanakodva lessük a másikat, hogy ez most debil vagy provokál. Talán a legszívszorítóbb tapasztalat Daytonban elmenni Oregon Districtbe, ami afféle pár utcányi kipofozott romantikus skanzen a régi időkből. Az itteni kis *art shop*okban, kávézókban, könyvesboltokban, afféle színes minigettóban lógatja a lábát a helyi kisvárosi alternatív közönség, akiknek minden gesztusukkal, viseletükkel, járásukkal, beszédükkel fontos megjeleníteni, hogy ők kilógnak, ők mások, ők könyvet olvasnak, és tudják, hogy Berlin az *really cool*, ráadásul a The Neon nevű alter-moziban jelen szöveg írásakor többek között épp a *Saul fia* megy. E célcsoportra amúgy egész kulturális iparágak épültek Amerikában.

Talán nem mondtam, hogy a *grunge* olyan karakterei származnak Ohióból, mint Dave Grohl (Nirvana és Foo Fighters) vagy az Afghan Whigs, de ez talán már unalmas is. A dacosan vállalt, sokszor épp a középnyugatról származó nonkonformista másság persze, mint ez talán kiderülhetett az eddigiekből, van, hogy kiszabadul innen, és lesz belőle valami nagyon más és valami nagyon amerikai, mint Elvis, Madonna, Iggy Pop vagy a Nirvana.

De aztán olyan is van, hogy sose szabadul ki. 1992 elején nagy vígan újságotam Valnek, idősebb kolléganőmnek, hogy megyek New Yorkba, ráadásul életemben először. Aggodalmas arccal kérdezte, hogy nagyon fontos-e odamennem, mire én, hogy mi lenne fontosabb Amerikában, mint elmenni New Yorkba? Na, ő semmi pénzért nem menne oda, mondta Val. Hányszor volt már ott? – kérdeztem. Mire Val, őszinte ijedelemmel a hangjában: Isten őrizz, egyszer sem!

12 Fred HUNT, *Top 10 Criminals That Prove Cleveland is the Serial Killer Capital of America*, TopTenz 2013. november 4., www.toptenz.net/top-10-criminals-that-prove-cleveland-is-the-serial-killer-capital-of-america.php.

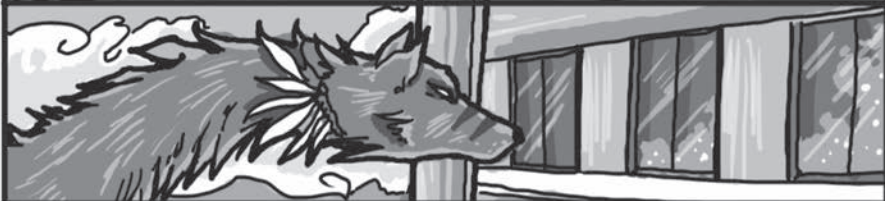

Rendhagyó történelem

Írta és rajzolta:
Pápai Gábor
2016

Általános iskola. Valahol Amerikában.

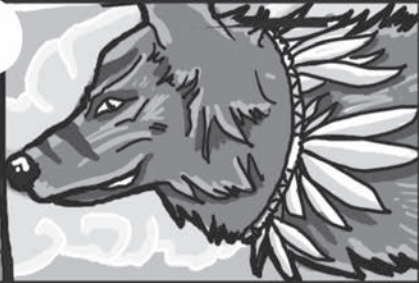
A mai tananyag: Amerika történelme.

Ő Billy. És nagyon unatkozik.

De nem sokáig!

Szia,
Billy!

De az elmúlt 50 év sem volt kevésbé viharos. Az ember már csak ilyen.

Háború, Vietnam.

De voltak, akik inkább
a békéért tüntettek.

Néha szavakkal...

...néha pedig zenével!

2001. 09. 11.

Az Öböl-háború!

A legszomorúbb nap.

És az első afroamerikai elnök!

No, megmutattam neked szinte mindent, most már mehetünk!

Vigyázz, Billy,
ereszkedünk!

Köszönöm!

Ez nagyon
menő volt!

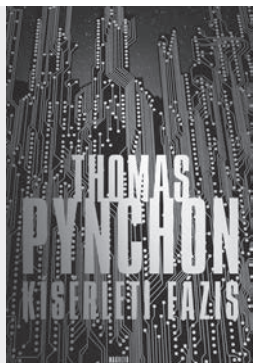
Örülök, hogy
élvezted, Billy

Billy!

Idefigyelnél?!
A történelmünkről
van szó!

Nem szükséges,
tanárnő, már
mindent tudok,
ami fontos!

VÉGE

Thomas Pynchon

Kísérleti fázis

Fordította Gy. Horváth László

Magvető Kiadó
Budapest, 2015

L. Varga Péter

A GYANÚSÍTOTT ELŐÁLLÍTÁSA

Thomas Pynchon magyar nyelvű befogadástörténetének első s egyből igen jelentéssé váló momentum volt, hogy az 1981-ben Bart István válogatásában és kommentárjával publikált többszerzős, az amerikai próza élvonalát közlő kiadás¹ címadó (és kötetnyitó) novellája a szerző egyik korai remeke. A *Gravity's Rainbow* ekkor már nyolc esztendeje megjelent eredeti nyelven, de csak huszonnyolc évvel később, 2009-ben készül el a magyar fordítása. Bár *A 49-es tétel kiállítását* Székely János 1990-ben magyarra ültette, aligha vitatható, hogy a *Súlyszivárvány* fordítása nem jöhetett volna létre – legalábbis jó vagy elfogadható színvonalon – az angol megjelenést közvetlenül követő években. A fordító ezt a következő módon interpretálja: „Nemcsak a magyar, hanem a többi kelet-európai fordítás is évtizedeket késett, az első 1998-ban jelent meg a több értelemben legnyugatibb Szlovéniában, az orosz valamikor az idén fog. Ennek kétségtelenül a politikai-kulturális elzártság és a belőle fakadó fáziseltolódás az oka. Kellott egy idő, míg ennek a civilizációnak – nevezhetjük úgy: a kapitalizmusnak, a fejlett világnak, a minden-

napokat átjáró technikai kultúrának, a fogyasztói társadalomnak és kulturális velejáróinak – a szókinccse meghonosodott ideát. Ez a meghonosodás szerencsésen egybeesett az internet elterjedésével, majd a Web 2.0 kibontakozásával.”² Talán ebből a perspektívából nézve sem véletlen, hogy a Pynchon-művek magyar kiadásai ezt követően a szerzői életmű aktualitásai felől szinkronban következtek, vagyis a magyar olvasó a *Beépített hibához* (*Inherent Vice*, 2009 – magyarul: 2013), majd a *Kísérleti fázishoz* (*Bleeding Edge*, 2013 – 2015) előbb férhetett/férhet hozzá, mint a szerző *Gravity's Rainbow*-t követő regényeihez (amelyek magyarul még nem olvashatók).

De miként a *Súlyszivárvány* magyar fordítása nem készülhetett el a hetvenes évek végén vagy a nyolcvanas években, pontosan azért, mert szókinccse és a nyelvi-kulturális-tudományos referenciák (valamelyest stabil) visszakövethetősége a web létrejöttével és széles körű elterjedésével vált lehetségessé, úgy – s erre a New York Times kritikusa is felhívja a figyelmet – a *Kísérleti fázis* sem születhetett volna meg 1973-ban. „Az egyetlen ok, ami miatt a *Kísérleti fázis* nem jelenhetett volna meg 1973-ban, az az internet, s az, hogy még előtte voltunk a Times Square és a terrorizmus elleni háború Giuliani/Disney-féle változatának.”³ A New York-i kritikus, midőn a keleti parti metropolisz egykori polgármesterének, a *Kísérleti fázis* által is gyakran emlegetett Giulianinak a New Yorkját a Disney-esztétikával hozza összefüggésbe, e virtualitásnak a színrevitelét a 9/11 történeti horizontjában olvasott (kortárs) észak-amerikai prózában mások mellett kiemelten Bret Easton Ellisenél (*Amerikai psycho*, *Glamoráma*) és William Gibsonnál (*Neurománc*, a cyberpunk szubzsánerének közmegegyezés szerinti alapvetése) találja meg, s ekképp érthető, hogy a például hajléktalanoktól hemzsező *Amerikai psycho* kilencvenes évek eleji New Yorkja mennyit – és hogyan – változott a Giuliani által hajléktalanított, és a '98-ban publikált *Glamorámában* megjelenő New Yorkkal. Tulajdonképpen az sem véletlen, hogy a két hivatkozott prózaíró említett művei 9/11 előtt születtek, és 9/11 óta az e történelmi cezúra előtti, utólag vészjóslónak nevezett korszak paranoiáinak értelmezői szemhatárában képesek viszonyba lépni a világgal, melyből táplálkoznak; Pynchon új regénye pedig szintén – immár közvetlenül – a 2001. szeptemberi terrortámadások előtti

1 *Entrópia. Mai amerikai elbeszélők*, vál. BART István, Európa, Budapest, 1981.

2 SZÉKELY János, *Súly és szivárványos*. „Olyat, mint Pynchon, de magyarul.”, Prae 2010/1., 14.
3 Jonathan LETHAM, *Pynchonopolis*, The New York Times 2013. szeptember 12., http://www.nytimes.com/2013/09/15/books/review/bleeding-edge-by-thomas-pynchon.html?_r=0.

New Yorkba helyezi cselekményét. Itt él és dolgozik ugyanis a kétgyermekes, épp egyedülállónak váló fiatal családanya, Maxine, aki csalásvizsgálóként kisebb-nagyobb halakat leplez le, s bár nem kizárólagosan, de elsősorban az ő fókuszációjával lépteti be a szöveg az olvasóját a Giuliani/Disney-féle New York káprázatába. Ez a Philip Marlowe-i figura, aki a *Beépített hiba* Larry Sportellójának kvázi női megfelelője, bérhárról bérházra, irodáról irodára, kocsmáról kocsmára, lebujról lebujra járva göngyölíti fel a dotkom-konjunktúra összeomlását követően a dotkom-nagyvállalkozó Gabriel Ice piszkos ügyeit a hashtánc (haslingrz) nevet viselő vállalkozás körüli tranzakciós gyanúk kapcsán, és ahogyan a tragédia felé közelítő karneváli New York képe térképszerűen kirajzolódik, e térképet a webolvasás befogadásesztétikája váltja fel. Ennek számos következménye van, ezek közül itt egyet fogunk elővezetni.

A tárgyi-anyagi kultúra érzékelésének szókinccse és így módon reprezentációja már nem tud függetlenné válni attól a virtuális vertikálitástól, amelyet az internet mint olyan hívott életre. A vertikálist abban az értelemben vehetjük, amiként Pynchon epikus világában a Deep-Archer és a Mélyweb világa egyfajta lefelé mozgásként mutatja a szereplők mozgását az aktuális világ felszíni-horizontális bejárhatóságához képest. Megvan mindennek természetesen a detektívtörténeti-bűnügyi vonatkozása is (például alvilág), ugyanakkor abban a városban, amelyben a felfelé mozgás, a magasság a legszembetűnőbb (felhőkarcolók, épületek), játékba hozza a perspektívák közti különbségek ideológiai diszkrepanciáit, nevezetesen például az átszilárdított-átesztétizált New York társadalmi-politikai torzóit. Ebben a konstellációban a rendkívül inger- és információgazdag felszín képének erőszakos nyomulása a tudás-nemtudás kettősét, továbbá a reflexióra való hajlamot és az eszképzizmust egyszerre hívja elő. („A Park Avenue-t, valakinek a csinosítási elképzelései ellenére, változatlanul a város legunalmasabb utcájának tartja mindenki, kivéve azokat, akiknek dunsztjuk sincs semmiről. Finomkodó földönként épült, hogy letakarja a Grand Centralba befutó vasútvonalakat, mi más is lehetne, talán a Champs-Élysées? Átszánguldván rajta, éjjel, stretch limóban, Harlem felé, még akár elviselhető is lenne. De fényes nappal, egyetlen háztömb per óra sebességnél, dugig lármás és mérgezően bűzös forgalommal, szétcsúszó levő kocsikkal, amelyek sofőrjei a rosszindulat olyan szintjét szenvedik el [vagy élvezik], mint Maxine sofőrje most – nem beszélve a rendőrségi úttorlaszokról, a Csak Egy Sáv Járható táblákról, a légkalapácsos brigádokról,

markolókról és homlokrakodókról, betonkeverőkről, aszfaltterítőkről, ütött-kopott dömperekről, amelyeknek az oldalán se cégnev, se telefonszám –, legfeljebb lelki gyakorlatra való alkalom, bár inkább a keleti fajtára, nem arra, ami a rádióból jön, amely éppen valami keresztény hip-hopot bömböl. Keresztény micsodát? Nem, nem akarja tudni” [127].)

A világerzékelés itt egy időben élményszerű, mert kikerülhetetlen képek, zajok és szagok egyvelegét rögzíti, ugyanakkor tapasztalati is, mert ahogyan a felszín-mély dichotómia magától értetődő módon, a tér-időbeli bennfoglaltság okán keletkezik, a sötét-világos, látható-láthatatlan, jelölő-jelentés, véletlenszerűség-intenció kettősei pedig valamiféle időbeli egymásutániságot tételeznek, úgy éppen az emberen túli szisztémák (mint például a Pynchonnál fontos légköri-időjárási kondíciók) váltakozása billenti vagy az egyik irányba a dichotómiák komponenseit, vagy olyan mediális hurokra mutatnak rá, amely a médiumpfűgő érzékelés mindennapiságát is tartalmazza: „Másnap esti csúcsforgalom, elered az eső... [...] Minden megváltozik. Tiszta esőszag. A forgalom zaja cseppfolyós. Az utca tükröződései a buszok ablakán kivehetetlen háromdimenziós képekkel töltik meg a jármű belsejét, ahogy a felszín érthetetlenül átmegy térfogatba. Még a járdákon tolongó átlagos manhattani muksók is mélységre, jelentésre tesznek szert – mosolyognak, lassítanak, ha a mobil a fülüknél, akkor is mintha inkább dalolnának, nem pedig karattyolnának. Egyesek szobanövényeket séltatnak az esőben. Ilyenkor még a legkisebb esernyőérintkezés is erotikus lehet” (107).

A szóban forgó kettősségek, melyek tulajdonképpen egészen természetes módon hívják életre a Pynchon-mű világának örök paranoiáját, konspiratív természetét („a paranoia az élet fokhagymája, minél több van belőle, annál jobb” [17]), legalább egy további következménnyel járnak, pontosabban rávetülnek a tér (mozdulatlannak tetsző) képére úgy, ahogyan a tér magában foglalja az említett dichotómiákat. Egyik éjjel, amikor Maxine motorcsónakkal kerüli meg Manhattan déli végét, a derengő hajnalban megpillantja a tér azon berendezéseit, amelyek egy vertikálisan lefelé mutató, tudomásul nem vett világ paradox módon térben fölfelé felállított mementójaként villantja föl a dichotómiák természetét: „El a Bayonne híd magas, áttört íve alatt. Olajtartályok, sohasem alvó tankerforgalom. Az olajfüggőség összeér az ország másik rossz szokásával, a hulladék kezelésére való képtelenséggel. Maxine már egy ideje szemétszagot érzett, most még intenzívebben, ahogy a hulladékhegyláncokhoz közelednek. Elhanyagolt erecskék, furcsán

foszforeszkáló szemétkanyonfalak, metán, halál és romlás bűze, kiejthetetlen elnevezésű vegyszerek, akár az Isten nevei, a szeméttelp halmai nagyobbban, mint Maxine képzelte volna, itt-ott a hetvenméteres magasságot is felülmúlják Sid szerint, ami több, mint egy tipikus Yupper West Side-i bérházé. [...] Mintha belenyúlhatnánk ebbe a baljós módon tornyosuló és a jövőt idéző szeméttelpbe, és találhatnánk benne egy sor láthatatlan linket, amikre rákattintva áttűnhetnénk a váratlan menedékbe, egy ősi torkolatdarabba, amely mentes mindattól, ami a többi részével történt és történik máig” (168–169).

A szeméthegek és a bennük felhalmozódó anyag mint a „kollektív történelem” része, amely másfelől viszont abban a momentumban kikerül az emlékezetből, amint távozik a lakásokból nejlonszákokban, az épületekhez lesznek hasonlatosak. Amíg azonban a felhőkarcolók üvegpalatái az esti buszok ablakaihoz hasonlóan a felszín tükrözőfelületei, addig a szemét az az élő emlékezet, amely egyfajta diszfunkcionalitás megjelenítője is. Ráadásul a föl-le orientáltság – az épületek, szeméthegek és a krimi, továbbá a web értelmében egyaránt – már előrevetíti 9/11 rémálmát. Azokat a becsapódásokat, melyek a magas épületeket lerombolják, és ezzel együtt kettéhasítják a történelmi időt is. Pynchon regénye az idő – a bekövetkező esemény következtében beálló – előtte és utána történő osztottságát azzal az ijesztő – máskülönben viszont humoros, olykor szatirikus – paranoiával tölti fel, amely voltaképpen abból is áll elő, hogy mintha visszahelyezné magát a szöveg abba a szerialitásba, amelyet egy 9/11 előtti világ jelent(het)ett. Így tekintve az eredeti cím (*Bleeding Edge*) talán beszédesebb, a „kísérleti fázisban” lévő regénybéli DeepArcher viszont ennek a szerialitásnak az utólagosságára hívja fel a figyelmet az olvasásban. E paranoiának, konspirációs horizontnak, baljós árnyaknak a vetülete a szövevényes popkulturális alakokkal telített New York (ily módon az olvasót nem ritkán a Google elé irányítja a szöveg), az a város, amely a látható-láthatatlan, magas-mély viszonyában egyszerre áll rendelkezésre, és tűnik el. Miként a regény mottója mondja: „New York mint krimiszereplő nem a nyomozó lenne, és nem is a gyilkos. A titokzatos gyanúsított lenne ő, aki tudja, mi történt, de nem árulja el.”

Jennifer Clement

Elveszett lányok országa

Fordította Mesterházi Mónika

Libri Kiadó
Budapest, 2015

Pethő Anita

ELVESZETT KONCEPCIÓK REGÉNYE

Napjainkban az információs szupersztrádán olyan sebességgel száguldanak a hírek, hogy gyakran már a legmegdöbbentőbb események sem váltanak ki belőlünk különösebb érzelmeket. A mexikói közállapotok kapcsán talán el-elolvasunk néhány horrorisztikus történetet, hogy mi történt egy autóbusznyai munkással, hova tűnt egy falu egész férfilakossága, akik ártatlanul keveredtek bele a drogmaffiák harcába, ám idővel már csak fásultan konstatáljuk, igen, tudjuk, arrafelé így mennek a dolgok.

Jennifer Clement *Elveszett lányok országa* című regénye éppen ezzel a fásultsággal szándékozik szembemenni azáltal, hogy egy kamaszlány szemszögéből mutatja be ezt a világot. Régi, bevált módszer ez, ahogyan egy író egy gyermek tapasztalatain keresztül kíván az érzelmekre hatni. Persze mint mindig, most is kapcsolódnia kell ehhez egy olyan motívumnak, amely az észak-amerikai és európai hétköznapi élet szempontjából extrémitásnak számít, és rögtön ledöbbsenti, ezzel együtt berántja a regény világába az olvasót. Ebben az esetben az a mozzanat lesz a figyelemfelkeltő elem, hogy a főszereplő kislány és társai nem élhetik ki kislányságukat, kénytelenek fiúnak maszkírozva élni, nehogy felfigyeljen rájuk valamelyik drogbáró vagy annak egy embere, aki aztán elrabolhatja őket szexrabszolgának. Bár még ha az olvasó esetleg nem csupa rózsaszín babaszobás, túllszoknyás, naphosszat fésülgetett

elő babaként babusgatott, anyuka sminkjét el-ellopó és kipróbáló kislánként élte meg gyerekkorát, hanem éppen vásott kölyökként, a lényegi különbség a két életmód – szabad döntés és kényszermegoldások – között így is jól érzékelhető.

A történetet egy Ladydi nevű lány egyes szám első személyű elbeszéléséből ismerhetjük meg, aki Acapulcótól nem messze, közvetlenül egy forgalmas autópálya mellett él egy kis faluban alkoholista anyjával. Az alapszituáció könnyen azokat a filmes emlékeket hívja elő belőlünk, melyekben lakókocsikban lakó, lecsúszott, kikészült anyák szemrehányóan emlékeztetik rég elmúlt szépségükre a hozzájuk látogató gyermekeiket. Ezek a nők rendre selyem pongyolában és olyan sminkben, melyet mint ha a hetvenes évek egyik vad partija óta elfelejtettek volna magukról lemosni, eszik dobozból a kínait és bámulják naphosszat a tévét. Ladydi anyja ismeretterjesztő csatornákat bámul, és sok mindent tud például a Római Birodalomról, miközben ebben az elhagyatott kis faluban tengeti napjait lányával bogarak, legyek, pókok, skorpiók között. A lány is azért kapta nevét, mert az anyja látott a tévében egy dokumentumfilmet Károly herceg és Diána hercegné házasságának kudarcáról.

A faluban gyakorlatilag nem élnek férfiak, csak nők. Ladydi apja is az Egyesült Államokba ment dolgozni, évek óta nem jött haza. Iskola akkor van, ha épp itt kell valakinek teljesítenie a kötelező szakmai gyakorlatát. Van ugyan valami kórházféleség, de operációt csak akkor végeznek, ha Mexikóvárosból érkezik orvos – természetesen fegyveres kísérettel. Az ablaküvegek golyónyomokkal díszítettek, és néha mérgező permetet szóró helikopterek köröznék a vidék felett. Elvileg a mákültetvények elpusztítására kellene kiszórní, de a pilótákat lefize-tik a földtulajdonosok, így azok rendre lakott települések felett szabaddulnak meg a kötelezően kiszórandó mennyiségűtől.

A regény első, e közegben játszódó részében ügyesen találta el az író az annak érzékeltetését, hogy egy mexikói vidéki lánynak egészen más praktikákat kell megtanulnia az életben (sőt: egyenesen a túlélés-hez), mint olvasói jelentős hányadának a saját világukban. Merre közlekedj a dzsungelben éjszaka, hogyan viseld el a hőséget, kerülj az apró, kártékony állatok által okozható bajokat, hogyan halld meg jó előre a luxusterepjárók zaját és húzódj fedezékbe, illetve hogy mit tegyél, ha minden igyekezet ellenére sem sikerül befutnod fedett helyre, ha jön a permetező helikopter és megérinti a testedet a méreg.

Jó ötlet az is, hogy nem a főszereplőt, hanem egy másik falubelit, a település legszebbnek tartott lányát rabolják el végül. Így az írónak

is nagyobb mozgástere marad, hogyan alakítsa később hősnője életét. Ennek ellenére, ahogyan kilépteti Ladydit az elsődleges közegéből, gyakorlatilag szétesik a regény. Acapulcoba tevődik át a helyszín, egy jómódú család házába, ahol a lánynak egy kisiúrra kellene vigyáznia. Bentlakásos állás, Ladydi beköltözik a házvezetőnő és a kertész mellé. Az olvasó rögtön rájön, hogy a család nem tisztességes jövedelemből építhette fel egzisztenciáját, ám a személyzetben, köztük magában az elbeszélőben is mintha akkor állna össze a kép, amikor gazdáik már nagyon hosszú ideje nem adnak magukról életjelet. Akkor aztán a narrátor elintézi egy félmondattal, igen, persze, Mexikóban eléggé gyakori az ilyesmi, hogy üresen állnak villák, mert lakóik sorsa ismeretlen.

Tudathasadásos állapot ez, ahogyan a tizenéves, világot nem igazán látott – még márványpadlón sem járt annak előtte, nem aludt rendes ágyban, és itt, a légkondicionált lakásban ismeri meg, milyen érzés fázni stb. – lány kénytelen-kelletlen olyan rálátással bír mindenre, amilyenl csak az oknyomozó újságíróként a témához anyagot gyűjtő szerző bírhat. Vagy legalábbis egy olyan felnőt, akinek a tudása nem tévéből szedett és mozaikos. Ladydi nem is tudja magáról, hogy ő valójában sokkal többet tud a világról, mint amennyit tud. Véleményem szerint emiatt bukik meg a gyermeki (kamasz) szemszögből elmesélendő történet koncepciója, és feslik fel annak didaktikus mivolta.

Mert végeredményben a könyvet azon törekvés tipikus megvalósulásaként érthetjük így, melynek során egy oknyomozó újságíró regény formájában akarja közzétenni adatgyűjtései eredményét. Erőltetett például, ahogyan főszereplőjét belekeveri egy gyilkosságba, csak azért, hogy aztán a női börtönök világát is bemutathassa. Ez az alapja a regény harmadik részének, és itt mutatkozik meg a leginkább, hogy a szerző mennyi érdekes történetet gyűjtött össze, mivel ezeket mind beleírta egy-egy fogva tartott nő élettörténetébe. Az alapmotívum minden esetben a nők által elkövetett, kiszolgáltatottságuk, hanyattatásuk eredményezte borzalmas büntet. Ugyanakkor a nők kegyetlen és sanyarú sorsának gondolata, ahogyan az egész regényben, úgy ebben az utolsó részben is, gyakorlatilag megragad a közhely szintjén.

Az *Elveszett lányok országa* egyáltalán nem akar dokumentum-regény lenni, hanem egy kitalált karakter kitalált élettörténete, s egy sor jellemzője is mutatja, szépirodalmi igénnyel íródott. Ilyen például maga a tény, hogy a szerző az egyes szám első személyű narráció mellett döntött. És a líraian sokkolni akaró hangnem is – amely legalábbis Mesterházi Mónika fordításában átjön – efelé viszi a szöveget. Drámai

hatást akar elérni, de inkább valamiféle patetikus lebegésben létezik az egész történet. „Paula végigment a Tejúton, és minden csillag megégette a testét” (96) – mondja Ladydi annak a fejezetnek a végén, amikor megtudja, mi történt újra előkerült barátnőjével azóta, hogy elrabolták, és miért borítják a testét cigaretta okozta hegek. Amikor megtörténik a gyilkosság, mellyel később őt vádolják, pedig ő csak a valódi gyilkos kocsjában ült teljesen tudatlanul, szintén az álomszerűsége és lebegésre rájátszó mondatokkal találkozhatunk: „Szomjas voltam, szédültem, szinte elkábított a hőség. Délibábot képzeltem a kunyhó, a rottweilerek meg a sovány férfi felett keringő sirályokból. A fojtogató látomásban a madarakat felhőknek képzeltem, és úgy láttam, egy fehér ruhás kislány sirálytollakat szedeget a földről” (137).

Különösen a második nagy egység szerelmi cselekményszálában érződik a szöveg ezen jellege: „Bele akartam szagolni a nyakába, rátenni a számat a szájára, megkóstolni, átölelni. A kert, a fű és a pálmafa illatát akartam szagolni, a rózsát, a levelet, a citromvirágot” (153), vagy: „Sétáltunk a néma kertben és a metszés meg az ültetés hangjaira szeretünk egymásba” (159). Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a regényben mégiscsak egy kamaszlányról van szó, tehát szerelemnek, első csóknak, sőt első aktusnak is lennie kell benne. No és persze drámai-nak kell lennie annak is, hogyan, milyen körülmények közepette jön meg neki és az összes többi falubeli lánynak egyszerre az első menstruációja. Mármost jól érzékelhető, hogy a szerző szerint kellenek ezek a motívumok, mint kötelező eposzi kellékek egy kamaszlány főszereplésével íródott történetben. Ezért is gondolom úgy, hogy nem dokumentumregény szándékával jött létre a kötet, noha másrészt mégiscsak egy társadalmi jelenséggel kapcsolatos komoly és célzott anyaggyűjtés képezi az alapját, és ez a bázis néha sajnos nagyon kellemetlenül kilátzik a ráépült történet alól.

Azon túl, hogy a három különböző helyszínen játszódó három regényrész közül az első és a harmadik, ugyan kicsit jobban kibontva, de végeredményben önmagában is megállná történetként a helyét (sőt talán érdemes is így tekinteni rájuk), időnként könnyen támadhat olyan érzésünk, mintha Jennifer Clement két külön regényt erőszakolt volna egybe. Mintha képtelen lett volna dönteni, hogy egy olyan történetet írjon, amelyben az átlagember életének minden másodpercét áthatja az őt körülvevő világ okozta bizonytalanság, vagy pedig inkább azt közvetítse, hogy még egy ilyen közegben is megvan a lehetősége olyan magánéleti konfliktusoknak, melyek ha nem is ennyire extrém formában,

de akár az olvasó életében is visszaköszönhetnek. Van ugyanis egy cselekményszál, miszerint az egyik falubeli lány egyben a féltestvére is a főszereplőnek, az apa egyik félrelépésének gyümölcse. A megcsalt anya részegen rálő a lányra, Ladydi pedig azon drámaízik magában, hogy nem szabad az áldozatnak megtudnia a merénylet okát. Mintha csak egy szappanoperát látnánk. Az epizód igencsak esetenül van hozzáfércelve a regényhez, valószínűleg a történet szintén patetikus, ám katarzist okozni mégis képtelen lezárása miatt volt rá szükség. Hasonlóan eseten, ahogyan a szerző megpróbálja a lány nevét valamiképpen játékba hozni. Mind a szerelme, mind pedig az egyik – történetesen angol –, a börtönben fogva tartott lány is Hercegnőnek becézi (vagy gúnyolja éppen?).

Ha Clement célja ezzel a regénnyel az volt, hogy felhívja a figyelmet arra, miként élnek fiatal lányok a drokartellek uralma alatt álló Mexikóban, úgy gondolom, sikerrel járt, hiszen aki kezébe veszi a könyvet és elolvassa, minden bizonnyal egy ideig újfent érzékenyebben fog reagálni az ebből a világból érkezett hírekre. Ám ha az író nő mindekelőtt jó regényt szeretett volna írni, akkor azt kell hogy mondjam, ebben a vállalkozásában sajnos kudarcot vallott.

Svetlana Alekszijejics

Elhordott múltjaink

Fordította Iván Ildikó

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2015

Tinkó Máté

**MEGALÁZOTTAK ÉS MEGSZOMORÍTOTTAK
– EGY KORSZAK KRÓNIKÁSA**

Svetlana Alekszijejics magyar fordításban megjelent munkáinak eddigi sorát (*A háború nem asszonyi dolog*, 1988; *Fiúk cinkkoporsóban*, 1996) tekintélyes, majd' hatszáz oldalas terjedelmével jelentősen bővíti *Elhordott múltjaink* című dokumentumanyaga, melynek itthoni kiadását – a második kötethez hasonlóan – az Európa Könyvkiadó vállalta magára. Népszerűségének ugrásszerű növekedéséhez nagyban hozzájárul, hogy a szerzőt 2015-ben irodalmi Nobel-díjjal ismerték el „többszólamú írásaiért, melyekben korunk szenvedésének és bátorságának állít emléket”. Az életmű negyedik darabja, amely szintén az úgynevezett „szovjet” ciklushoz tartozik, *Csernobili ima* címmel várhatóan 2016-ban kerül a nagyközönség elé, szintén az Európa Könyvkiadó gondozásában.

Ahhoz, hogy Alekszijejics szövegvilágának sajátosságait felszínre hozzassuk, elsősorban a műfaji és a tematikai keretek alapvető tisztázására van szükség. A szerző egyes köteteihez fűzött kommentárjaiban, előszavaiban saját szerepéről is minduntalan véleményt formál. Hangsúlyozza, hogy őt kevésbé érdekli a szépirói affinitás és hajlam, inkább a dokumentarista elszántsága, a valóság megragadásának igénye hajtja és jellemzi – ezzel a riportregény, a magnós próza szociografikus hagyományait elevenítheti fel a magyar olvasóban. Jóllehet ennek a sze-

repnek az értelmezése nem feltétlenül kíván bonyolult irodalomelméleti előtanulmányokat, mindazonáltal az önpozicionálás érdekes aspektusokra mutat rá: mindez tulajdonképpen azon a prekoncepción nyugszik, miszerint az *oral history*, a privát emlékezet működésén keresztül valamiféle esszenciális tudáshoz juthatunk. Ehhez nélkülözhetetlenül hozzátartozik az egymással érintkezésbe kerülő szubjektumok (riporter és alanya) viszonyrendszere.

„Azok a könyvek, amelyeket én írok – sajátos jellegű prózát jelentenek: dokumentumot és egyszersmind az én korképemet. Én a részleteket, az érzéseket nemcsak az egyes emberek életéből, hanem a kor levegőjéből, teréből, hangjaiból gyűjtöm össze. Én nem eszelek ki, nem találok ki semmit, hanem az anyagot a maga valóságában csoportosítom. Dokumentumok azok is, akik beszámolnak nekem, dokumentum vagyok jómagam is, mint saját világnézettel, érzéssel rendelkező ember.”¹ Az idézet nem épp ártatlan szöveggörnyezetben hangzott el; a szerző az 1993-as perben ezzel védekezett az őt ért vádakkal szemben. A vádat korábbi interjúalanyai közül ketten koholták ellene, akik letagadták volna az időközben nyomtatásban is megjelent beszélgetés alkalmával mondottakat. Mindenesetre ez a kínos momentum is jól mutatja, hogy Alekszijejicsnek vállalnia kell, hogy valahol a köztes térben, valóság és fikció mezsgyéjén egyensúlyozva, a másoktól kölcsönzött, a feldolgozás folyamatában át- és megszerkesztett, ugyanakkor referenciálisan beazonosítható szövegrészekkel dolgozik, ám ezek – évekkel később visszaolvasva, kiragadva az interjú egykori atmoszférájának teréből – súlyosan sérthetik a történetek főszereplőinek identitását, nem beszélve a tágabb közösségről, amely meg- és akár elítéli azokat. Noha éppen ez az önmagában véve kockázatos tényező járul hozzá a felmutatott etikai álláspontok hitelesítéséhez azáltal, hogy azok képviselői a valósággal, az úgynevezett külvilággal is összetűzésbe kerülnek.

Alekszijejics témaválasztásai rendkívül szuggesztívek: szerinte az egyéni és a kollektív emlékezethez az egyéni és a kollektív traumákon át vezet az út. A trauma azonban nem önmagától válik az egész közösséget érintő megrázkódtatássá, hanem attól a módtól is, ahogyan azt reprezentálják: a nyelvi megformálástól, az érzelmi-indulati tényezőktől, amelyek az információ elhangzását kísérik, vagy épp annak elsik-

1 Per a Fiúk cinkkoporsóban ellen. A per krónikája. Az 1993. december 8-i utolsó tárgyalás gyorsírási jegyzőkönyvéből = Svetlana ALEKSZIJEVICS, *Fiúk cinkkoporsóban*, Európa, Budapest, 1999, 323.

kadását magyarázzák. A beszélő ugyanis bizonyos körülmények okán olykor hirtelen hallgatásra kényszerül: „Hamarosan belepusztulok abba, amit elmesélek. Miért is mondom el? Rajtam ez egyáltalán nem segít. Maga megírja... megjelenik... A jó emberek elolvassák, és sírdogálnak rajta egy kicsit, a rosszak meg... a fontos emberek... ők úgysem olvasák majd. Minek is tennék?” (508)

Pacifista meggyőződéséhez a végsőig ragaszkodva az író sűrűn kerül konfliktusba a hatalommal, így juttatva érvényre szubjektív világnézetét, amely mindenekelőtt a kisemberek szócsöveként az alulnézetből szemlélt történelemírás lehetőségeit foglalja magában. A II. világháború hosszú ideig láthatatlanul maradt női szereplőit, majd az Afganisztánt megszálló szovjet csapatok katonáit és családtagjaikat megszólitó műveihez képest az *Elhordott múltjaink* szélesebb horizontot nyit meg: a családokban, mikroközösségekben továbbélő szovjet múlt, a nem kevés iróniával „homo sovieticus”-ként aposztrofált ember vonzásait és választásait pásztázza az oroszországi rendszerváltástól napjainkig.

Említésre méltó, hogy Alekszijevecs a nyilvános és a privát térben megnyilatkozni kész beszélőnek egyaránt nagy figyelmet szentel: a fejzetek visszatérő helyszíne egyfelől az utca formális, másfelől a konyha informális közege. Bár szociálisan érzékeny húrokat pendít meg a szerző, ezeket nem feszíti túl, nem teszi kizárólagossá a munkásosztály vagy a kisebbségek perspektíváját, noha kétségtelenül őket helyezi a fókuszba. Az alapvetően komor színezetű interjúk mellett Alekszijevecs néhány kvázi sikertörténetről is számot ad. Ám ezek „a kivétel erősíti a szabályt” elvén inkább elmélyítik az olvasóban keltett válságérzetet. A dinamikájában lüktető, terjedelme ellenére is feszes szövegstruktúra mindenekelőtt montázstechnikájában éri el belletrisztikai hatását: mintha az olvasónak a riport készítőjével egyetemben kellene alámerülnie egy bizonytalan közegű térbe, ahol az egymáshoz tapadó beszéd-foszlányok nyomasztó sokszínűsége uralkodik. Erre kiváló példa, ahogy könyve lapjain a május elsejei „vörös” felvonulásról tudósít Alekszijevecs. Fájdalmasan ismerős lehet a kommunista ideológiai lózung mentén képződő beszéd-töredékek indulatisága, valamint a velük szemben állók gyalázkodó kritikája is a 20. század Közép- és Kelet-Európa szovjetrendszereiben szocializálódott, vagy azokkal bármilyen módon érintkező olvasó számára. Ebből a fülsiketítő, polifonikus zajból nehéz kivenni a nyelvi üzenetek tulajdonképpeni lényegét, amely a jelek szemantikává rendeződő struktúráját, az értelem megképződését hivatott létrehozni – többnyire sikertelenül.

„– Temessétek már el Lenint, de minden csinnadratta nélkül!

– Amerikai lakájok! Miért árultátok el a hazát?

– Bolondok vagytok ti, öregem...

– Jelcin és a bandája mindenünket ellopták. Igyatok csak! Tollasodjatok! Előbb-utóbb ennek úgyis vége lesz...

– Talán nem merik nyíltan kimondani a nép előtt, hogy kapitalizmust építünk? Mindenki kész fegyvert fogni, még az én háziasszony anyám is!

– Hasznos dolog a szurony, de kényelmetlen rajta ülni.

– Én tankokkal hajtánék át az átkozott burzsujokon!

– A kommunizmust egy Marx nevű zsidó találta ki!

– Csak egyvalaki menthetne meg minket – Sztálin elvtárs. Ha két napra visszajöhetne hozzánk... Agyonlövetné az egész bagázst, aztán hadd menjen, nyugodjon tovább a sírban” (41).

A mindennapi élet különböző színtereihez való viszony kettősségek – ambivalenciák, paradoxonok – révén jut kifejezésre. A hamis nosztalgia vaskos sztereotípiák, túlzó általánosítások mentén konstruálódik meg. Hangsúlyos, hogy a jelenben élő múlt továbbcipelésével a „ma embere” sem képes túllendülni a totalitarizáló megrögzöttségeken, amelyek a struktúraváltással sem iktatódta ki, sőt ezek a szerepkonfliktusok fő okozói. A politikai beszédmód által hegemonia alá vont tömeggondolkodás, a személyi kultusz iránti igény is alakítója mindennek. E beszédmódokra jellemző, hogy a fókuszba helyezett politikai szereplők karaktereit homogenizálják, így kerülhet egymás mellé a hatalom gyűjtőfogalmaként, mintegy hívószavaként Lenin, Sztálin és/vagy Putyin alakja. A másik jellemző és megkerülhetetlen tényező az elmagányosodás érzése, amely a közösségképző szovjet ideológia ellenében vagy érdekében hat. A demokratizálódással olyan társadalmi igazságtalanságok, példának okáért a mélyszegénység kialakulása vált láthatóvá, melyek addig ismeretlen vagy rejtett, tabuizált fogalomként a háttérbe voltak szoríthatók: „Aztán mindenki rájött, hogy a demokraták is jól akarnak élni. Velünk már nem is törődnek. Az ember egy porszem... A nép újra a kommunistákhoz szegődött... alattuk senkinek se voltak milliárdjai, de mindenkinek volt valamije, és ebből mindenre futotta. Mindenki embernek érezte magát. Én is olyan voltam, mint mindenki más” (518).

A kapitalista versenyszféra és az ahhoz szorosan kapcsolódó frazeológia elterjedésével a társadalom azon rétegei kerültek kétségbeesztő helyzetbe, akik évtizedeken át abban a hitben éltek, hogy a paternalista

állam gondjaira bízva tervezhetik jövőjüket. Ennélfogva a különféle narratívákban a rendszerváltás körüli bizonytalanságok, az 1991-es puccskísérlet és az azt övező zavargások, a Gorbacsov előidézte és Jelcin által több-kevesebb sikerrel végigvitt tranzitkorszak töréspontokként jelölődnek meg, és sokan belőlük származtatják az egyéni hanyatlástörténeteket. Az egyéneken eluralkodó agónia a jövőtervezés helyett a semmi felé mutat: „Mára már kevés könnyem maradt. Én magam is csodálkozom, mennyire nem érdekel semmi. Se a halál, se az élet. Se a rossz emberek, se a jók. Köpök rá... Ha nem vagy kedves a sorsnak, nincs mit tenned. Ami meg van írva, azt nem kerülöd el...” (500)

Talán nem vállalom nagy kockázatot azzal, ha az egymással feleselő, egymásra rétegződő elbeszélések talán legsarkalatosabb és legizgalmasabb pontjának a bűn és a bűnhődés kérdéskörét, azok „elhordóinak”, azaz hóhérnak és áldozatnak a korrelációját tartom. A kötetben végighúzódik ez a probléma, és meglátásom szerint Alekszijevis is csak bajlódik azzal, hogy lezárhassa a szétszálazhatatlanul összetett kérdéskört: „Azt hiszitek, az egészet a félelem tartja fenn? A karhatalom és a gumibot? A hóhér és az áldozat néha szövetséget kötnek. Ez még a kommunista időkől maradt ránk. Van egy hallgatólágos megállapodás. Egy szerződés. Egy nagy mutyi. Az emberek mind tudnak róla, de hallgatnak. [...] Az egyik ver, a másik hazugságot ír az újságban, a harmadik a letartóztatásokat intézi, ítéleteket hoz. A sztálini gépezet beindításához nem is kell sok” (570–571).

Szvetlana Alekszijevis kötetének megjelenését, a benne elhangzottakért vállalt felelősségét, szerzői magatartását és bátorságát csak és kizárólag üdvözölni lehet, ugyanakkor ez a szövegtest a megkomponált, szuggesztíven összefésült monológok és párbeszédok ellenére sem igazán értékelhető szépirodalmi produktumként. Egy még lezáratlan posztkommunista korszak fontos és hiteles krónikása lép itt színre a felfokozott nemzetközi-aktuálpolitikai helyzetben. S egyre inkább úgy tűnik, nem szabad megelégedni a demokrácia erényei és következtességei iránti józan igény parlamenti keretek közé szorított, felülről jövő irányításával, arról a hétköznapi, emberarcú világot is folyton kérdeznünk kell, emlékeztetnünk és emlékeznünk arra, mit akarunk elkerülni, mit megvalósítani a civilizált társadalmi tér keretein belül. Az *Elhordott múltjaink* ebbe a diskurzusba épül, a poszttotalitárius társadalmaknak görbe tükröt nyújtva, a „megalázottak és megszorítottak” sorsközösségébe tekintve.

Petru Cimpoeșu
Simion, a panelszent

Fordította Szócs Imre

Kalligram Kiadó
Pozsony, 2015

Demény Péter

LIFTES SIMEON

Amikor először – és természetesen románul – olvastam Petru Cimpoeșu regényét, a *Simion liftnicul*, valósággal rajongtam érte. Olyan jellegű áradó fantáziát, az alakoknak azt a televényét találtam benne, mint Ștefan Bănuțescu *A milliomos könyve*ben (magyarul 2011-ben jelent meg a csíkszeredai Bookart Kiadónál), csak nem annyira képzeletbeli környezetben. *A milliomos könyve* Metropolisban játszódik, egy fiktív kisvárosban, alakjai között a Vörös Kancát éppúgy megtaláljuk, mint azt a betyárt, aki a Duna egyik szigetének mocsarában él, teknőcökre lépegetve közlekedik, és egyedül ő tudja az „útvonalat” – a *Simion, a panelszent* színhelye azonban a nagyon is valóságos Bákó nevű kisváros, Románia keleti részén, a Moldva nevű egykori fejedelemségben; a kisváros a csángók révén lehet ismerős a magyar olvasó számára.

De hát mi is az, hogy fiktív, mi is az, hogy valóságos? Egy várost a történetei tesznek várossá, melyek persze épületekhez, terekhez, utcákhoz, negyedekhez, templomokhoz, várfalakhoz, udvarokhoz, és ebben az esetben elsősorban: tömbházakhoz kötődnek. Vagy panelházakhoz, ahogy vesszük. Mert ez ugyan nagyon érthető egy magyarországi olvasó számára, mi azonban, Románia lakói, *blokkok*ban nevelkedtünk, és ez, mint a nyelv minden eleme, hozzátartozik az igazságunkhoz. A mai napig irritál a „gimnázium” szó, hiszen én líceumba jártam, és

ezen semmiféle nyelvművelés nem változtathat. Nem beszélve arról, hogy vajon mennyivel „magyarabb” a „panel” a „blokk”-nál.

Egy fontos különbség viszont mégiscsak van a fikció és a valóság között, mégpedig az, hogy az utóbbi több okkal formál jogot arra, hogy valóságnak nézzék, annak fogadják el. A mondat paradoxonnak tűnik, de gondoljunk csak bele, milyen viták dúlnak olykor afölött, Bethlen Gábor tette-e emezt vagy amazt, vagy éppen nem tette. Másrészt el kell töprengenünk azon is, hogy Románia valamiképpen valóságos és fiktív egyszerre: aki járt már Romániában, a Radnai-havasokban, az mintha jobban értené a *Sinistra körzetet*, bár meggyőződése, hogy mindez csak amolyan mandarinisztikus illegés, hiszen Bodor nyelvi jelei annyira erősek, hogy nincs szükségük ilyen dokumentumdömpingre. Harmadrészt pedig: ugyan mennyire valóságos a magyarországi olvasók zömének Bákó?

De sajnos (mármint az ő szempontjukból sajnos) létezik, és igényt tart arra, hogy ilyenként fogadják el. Kikereshető a térképen, és megélhető annak, aki meg akarja élni. Aki nem, az tegyen úgy, mintha regényt olvasna, és adja át magát neki. Hiszen regényt olvas.

Milyen ez a könyv? E. M. Forster mondja *A regény aspektusaiban*, hogy az angol regények kényelmesen elférnek a *Háború és béke* vagy *A Karamazov testvérek* boltívei alatt. Ez különben meglehetősen vitatható állítás, hiszen ugyan miért lenne például Dickens világa szűk? Bár az igaz, hogy felfelé mintha tényleg szűkebb lenne: az Istenhez való viszony merő konvenció. Ugyanilyen szűk felfelé a *Simion*, a *panel-szent* is.

Szűk, de nagyon színes. Isten halott, de nagyon jókat lehet vele beszélgetni, és nagyon jó helyzeteket lehet teremteni, ha rá hivatkozunk. „Simion, a földszinten lakó idős suszter fogja magát és bezárkózik a lift fülkéjébe, ahol angyalokkal diskurál, példabeszédekkel traktálja lakótársait, talán kisebb-nagyobb csodákat is tesz” – írja a fülszövegben a fordító.

Képzeljünk el egy olyan társadalmat, amelyben a beszéd a kommunikáció mindent elárasztó eszköze. Nem pragmatikus, hanem kapcsolatteremtő, problémamegoldó, viszonyuló, pletykáló, amolyan mindenre jó eszköze. Egy olyan világot, ahol Toma úrnak eladnak egy kávéfőzőt és egy bajuszníró, amely semmire se jó, és ő, amikor rájön, hogy becsapták, lemegy Eftimie úrhoz, hogy megbeszélje a veszteséget. Eftimie úr viszont szintén megvásárolta a csinos ifjú hölgy árulta semmiket, tehát tényleg van miről beszélni, még ha zavarja is őket,

hogy mindkettőjüket becsapták, és egyikük sem akarja elismerni, hogy tényleg. Egy olyan világot, ahol az igazgató rányit a biológiatanárra és tanítványára, és rémülten látja, hogy egymás vállán zokognak. Ahol az asszony a liftaknába dobott papírgalacsinnal és különféle metaforikus kifejezésekkel közli, hol találkozik a szeretőjével, a férfi meg a golyóstollával kikaparja a galacsint a liftaknából, és elsiet a találkozóra.

A találékonyság nyomora – így lehetne jellemezni ezt a világot. És a kedélyé. Az emberek nem fogcsikorgatva szegények, egészen jól tűrik az anyagiak hiányát. Annál, hogy nekik legyen a legdrágább kocsi-juk, fontosabb számukra, hogy legyen kivel beszélgetniük. A beszélgetés egyébként nem jó szó, inkább a *beszélés* a megfelelő. Nem várnak választ, nem érdekli őket, nem az érdekli őket igazán. Hanem az, hogy ne beszéljenek egyedül. Simion azért válhat panelszentté, mert mintha mindenkihez beszélne, és szép példabeszédeivel azt a látszatot tudja kelteni, mintha mindenkin segítene. *A nagy zsibvásár* – ez a címe Mircea Iorgulescu a nagy román drámaíró, Ion Luca Caragiale világáról írt esszéjének. A Cimpoeșu-regény is egy nagy zsibvásár.

A görög dráma a téren játszódott. Kundera szerint a regény az árnyalás, az irónia, a sokértelműség, a megfejthetetlenség, az ítélkezés-nélküliség műfaja. Olykor az az érzésem, a regény a tömbházakban játszódik. Túl sok az ember, semhogy éles konfliktusok lehessenek, melyek aztán erkölcsi halálokban végződnek. Túl sok ahhoz is, hogy könnyen meghatározható érzelmeket lássunk. A szerelem szavak és természetesen testek révén realizálódik. De nem olyan szavak révén, mint a *Romeo és Júlia* szavai (említettem már, hogy a szavaknak nincsen súlya); *szituatív*, helyzetteremtő és -jellemző szavak által. A szerelmesnek úgy kell beszélnie, ahogy a szerelmestől elvárják, hogy beszéljen. „[...] amikor öleltél és azt súgtad a fülembe: »Csak a te lélegzetedet akarom lélegezni, csak a te járásodat akarom járni, azt akarom, hogy benned legyek, és te bennem légy«” – idézi a naiv Lenuța a tanár szavait (179), melyek *abban a helyzetben* igazak, még inkább *szükségesek* voltak. Az a helyzet azonban elmúlt, semmivé lett, és amikor a lány teherbe esik, a biológiatanár Kanttal érvel. A szituációkból nem következik semmi, bár persze a testnek nem lehet parancsolni. Simion, a panelszent nem szigorú próféta: példabeszédei annak a tömbházlakónak a példabeszédei, akiből lett. „Nos, kedveseim, itt felmerül egy sor probléma. Mert hát látjátok, a demokrácia egészen más, mint amit várnál tőle, és egyéb hiányosságai is vannak. Ha azt hiszitek, hogy Jézus Krisztus megválasztása Románia elnökévé egyszerű formaság lesz, engedjétek

meg, hogy kijelentsem: egyáltalán nem konyítotok a politikához. A politikának saját játékszabályai vannak, amiket botorság lenne alábecsülni. Először is ne tévesszük szem elől, hogy Jézus nem lesz egyedüli jelölt, hiszen minden párt saját jelöltet fog állítani, hogy az ilyenkor felbukkanó számtalan független jelölről ne is beszéljünk” (270–271). Úgy beszél, mint egy szereplő Caragiale vígjátékaiból, mint Parti Nagy szónokai a *Hősöm terétől* a *Magyar meséig* (nem véletlen, hogy Parti Nagy készítette a legjobb Caragiale-fordítást, a *Karnebált*). Nem demagóg: őszintén hisz abban, amit mond, mert nincsenek meg az intellektuális eszközei ahhoz, hogy ne higgyen. Simion végül eltűnik, a lakók élete pedig folyik úgy, ahogy ez előtt is, és ahogy ezután is fog még sokáig.

Szöcs Imre a lehető és elképzelhető legalaposabb munkát végezte. Nem lehetett egyszerű, már a cím miatt sem. „Simion liftnicul” azt jelenti, „Simeon, a liftlakó”, vagy még inkább „Liftes Simeon”. A román cím nem minősít, illetve csak a melléknév által, mely viszont utalás Oszlopos Simeonra. A magyar fordítás a név megváltoztatásával az alcímbe („regény angyalokkal és moldvaiakkal”) szereplő moldvaiakhoz közelíti a szentet, akit a „panel” előtaggal is lefelé szállít. Az biztos, hogy a románban a Simion teljesen bevett keresztnév, a magyarban a Simeon nem az. A Simon igen, az azonban nem hangzik idegenül.

Azért szálozom annyit, mert ez a fordító munkája: szinte minden sorban megküzdeni valamivel, ami idegen, és jó lenne, ha nem az lenne, ha ellenben teljesen magyar, akkor minek kellene lefordítani? A regény szövegében, mint az idézetekből is látszik, nem érződik a gyötrelmek. Folyamatosan, könnyen olvasható magyar szöveg ez, éppúgy közel áll a beszélt nyelvhez, mint az eredeti. Azon gondolkodtam még, hogy jó lett volna egy elő- vagy utószó, vagy legalább jegyzetek: ha a kontextus legtöbbször segít is, nem hiszem, hogy mindenki számára világos például az, mi a hasonlóság Emil Constantinescu és Al. Ioan Cuza között, és kik ezek.

Azt javaslom, az olvasót ne csapja be a közelség látszata. Románia itt van a szomszédban, meg kell értenünk! Gondoljon arra, ugyan mit érthetünk a *Száz év magányból*, ha így közelítünk hozzá? Ugyan mit tudunk Kolumbiáról? De nem az a lényeg, hogy mit tudunk Kolumbiáról. Egy regény nem útikalauz.

Tan Twan Eng

Esőcsináló

Fordította Hegedűs Péter

Tarandus Kiadó
Győr, 2015

Bíró Dániel

IDENTITÁSKERESÉS, KERESÉS – ÚJRATERVEZÉS...

Tan Twan Eng első regénye egy történelmi kontextusba ágyazott sorsdráma. A II. világháborút közvetlenül megelőző években járunk, amikor a japánok előkészítik a délkelet-ázsiai inváziót. Ennek apropóján találkozhat a regény két főszereplője, a japán diplomata Endó Hajató és a félig kínai, félig brit kamaszfiú, Philip Hutton. Míg Endó szan titkos küldetést teljesít Malajziában (feltérképezi a helyszínt és stratégiát készít a közeledő japán megszálláshoz), Philip átlagos hétköznapi éli itt mint tősgyökeres pinangi fiatal, akinek brit édesapja még születése előtt telepítette ide cégét, a Hutton & Sonst.

A regény abszolút fókuszába Philip identitáskeresése kerül. Két, mondhatni ellentétes kultúra szülötteként önmagával és közvetlen környezetével is állandó ellentétben áll. Pedig édesapja és féltestvérei természetesen a család teljes értékű tagjaként kezelik, sőt a család (főként az édesapa) épp hogy kezd az évek múlásával „elmalájosodni”. Inkább azt mondhatnánk, hogy a kamaszkori énkeresést Philip esetében kettős származása bonyolítja, s mintha ő maga érezné kényszerítve magát, hogy hitet tegyen az egyik oldal mellett, amire senki nem kényszeríti, és ami nem is sikerül.

Philip ebben az érzelmileg intenzív időszakban találkozik Endóval, aki édesapjától bérel egy kis birtokot, egy szigetet. Első találkozásukra

is itt kerül sor, amikor a Hutton család többi tagja elutazik. Endó szan, aki az aiki-dzsucu mestere, tanítványául fogadja a legifjabb Hutton fiút, és ezzel kezdetét veszi a harcművészeti oktatás, amely oly meghatározó lesz Philip jellemfejlődésében.

Az *Esőcsináló* azonban nem fejlődésregény, legalábbis nem a jobbakközül való. Tan Twan Eng jellemábrázolása bőséges jóindulattal is csak közepszerűnek mondható, holott egy olyan nagy volumenű regényben, amely terjedelméhez képest kifejezetten kevés szereplőt mozgat és elsősorban két szereplőre koncentrál, elvárható lenne a komplex, árnyalt jellemrajz. Arról nem is beszélve, hogy csak ezáltal válna élvezhetővé az állandó önreflexióval dolgozó narráció. Enélkül a befelé tekintés, a lélek kvázi labirintusában való kutakodás nem hozhat sok eredményt, és sajnos Philip Hutton sem talál túl sok mindent, amikor megvizsgálja lelke ügyes-bajos dolgait.

Ennek egyik legbiztosabb markere a jelzők túlcsoordulása, ami már az első néhány oldal után szétfeszíti a benyomásosság regiszterét, nem kínálva többet olvasójának a pusztá szépelgésnél. Azt gondolom, hogy ez egy tipikus elsőregényes hiba, amelyet Tan Twan Engnek nem sikerült elkerülnie: a „szép” mondatok, a „szép” jelzős szerkezetek bővületében megfélekedezett a jellemek felépítéséről, s így a gondos körvonalakait nem tölti ki semmi, a szereplők lényegében élettelenek.

Pedig az alapelgondolás kifejezetten izgalmas. A regény egyik potenciális olvasata, hogy a történet a *bizalom*, a *kötelesség* és a *sors* fogalomhármasan szerveződik. Ezek közül a bizalom az egyik legérdekesebb, és talán a legkidolgozottabb – ugyanakkor a legviśszasabb is. „Az oktatásban a bizalom mindenekfelett áll – mondta Endó szan. – Én bízom benne, hogy nem támadsz rám olyan módon, amivel felrűgöd a megállapodásunkat, és neked is bíznod kell abban, hogy nem okozok neked sérülést, amikor háritom a támadásodat. Bizalom nélkül meg sem mocanhatunk, és semmire sem jutunk” (59). Az aiki-dzsucu edzéseknél olvasóként a bizalom a legizgalmasabb összetevője. Az utolsó mondat kifejezetten szimbolikus, és általánosítható a regény egészére. A bizalom, egybefonódva a feltétlen szeretettel és a csalódással, melyet a mester árulása okoz, és melyet mégsem követ kiábrándulás és gyűlölet, erős téma. Azonban vázlat, terv marad csupán, mert biztos egésszé csakis a szilárd jellemábrázoláson tudna kiépülni, ez pedig hiányzik az *Esőcsinálóból*.

A karakterek és relációik kidolgozatlansága rögtön a regény elején felszejjik, s a cselekmények, akciók, motivációk gyökértelensége állandó

hiányérzetet kelt az olvasóban, és ezt az űrt nem képes betölteni sem a jelzők halmazása, sem a determinált sorsra utaló, általában ügyetlenül az elbeszélésbe csempészett misztika. Ugyanis egy jóslat árnyékolja be Philip életét, mely szerint a fiú az eső adományával született, vagyis veszedelmet hozhat a körülötte élőkre, de (éppúgy, mint egy kiadós eső) magában hordozza a megújulás, az új élet reményét is. Khu nagyapa pedig még a legifjabb Hutton születését megelőzően kapja a jóslatot, miszerint unokája romlást hoz a családjára – ez be is következik, hisz Endó szan Philip jóhiszeműsége által térképezheti fel Pinangot és környékét. Ezt azonban kiegészíti azzal, hogy unokája képes az ellentéteket magába fogadni, s azokat önmagában feloldani (174). Endó szan pedig több ízben is utalást tesz arra, hogy Philippe már több életben is összekapcsolódtak, hogy közös sorsuk alakulása túlmutat az élet egyszerűségén. Egy ízben ezt a kijelentés bizonyosságával állítja, s Philip ezt minden további nélkül el is fogadja (303).

Tehát a predesztináció (hogy némi fogalomzavarral éljek), a reinkarnáció lehetőségfeltételéből következő sorsközösség és a determinisztikus világkép volnának hivatottak legalizálni a főszereplők, Endó szan és Philip Hutton viszonyát, illetve gyakorlatilag a történelem teljes hálózatát. Azonban sem a vallás, sem a hiedelemvilág nem kap nagyobb szerepet a fentebb jelzett utalásoknál. Narratív stratégiaként pedig mindez túlságosan kevés.

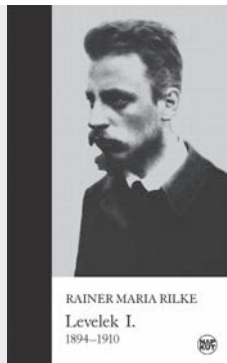
Endó Hajató és Philip első találkozásának leírása mindennek tipikus esete. Philip azonnal bizonyítani akar a középkorú férfinak, akit alig néhány órája ismer csupán, és magára kényszeríti annak furcsa ülőpozitúráját. A rákövetkező nap reggelén pedig ezek Endó Hajató első szavai Philiphez: „Üss meg! – Én haboztam és bizonytalanul sandítottam házigazdámra, azon tűnődve, vajon jól hallottam-e szavait. – Rajta, üss csak meg! – ismételte meg a felszólítást olyan hangsúllyal, amely nem hagyott választást. Kénytelen voltam engedelmessé válni” (55). Ez az „engedelmesség” lényegében érthetetlen, némileg parodisztikus, ahogy maga a felszólítás is az. Ezután Endó szan rögvést tanítványául fogadja Philipet. Egy hosszú út legelső stációja ez: bizalomtól az árulásig, árulástól a bizalom folyamatos átrendeződéséig. A mester árulásának első áldozata William, akit a Hutton testvérek közül Isabel és Edward követ. De a japán megszállás, illetve (közvetetten) Endó és Philip kapcsolatának „járulékos” veszteségei közé sorolható a legjobb barát Kun, a nagyapa és végül az apa is. Azontúl, hogy ennyire még Shakespeare sem bánt nagyvonalúan a szereplők módszeres legyilkolásával (ráadásul

a lista csupán a közeli hozzátartozók halálát archiválja), Isabel és Noel Huttont maga Endó Hajató öli meg. Persze nem pusztá jókedvében, hisz' Isabel és Noel is árulást követ el a regnáló japán hatalommal szemben, így bizonyos értelemben szívességet tesz az „azonnali” kivégzéssel (Isabelt például megkíméli a rá váró kínzásoktól, amely az ellenállókról való információgyűjtést szolgálná). Mindezek után azonban Philip már-már gyermeki-gyengéd ragaszkodása a családját közvetetten vagy közvetlenül felemészítő mesteréhez mégiscsak feldolgozhatatlan az olvasó pozíciójából.

„Ezúttal én mentem oda tanítómhoz, s én tartottam őt átölelve, miközben sírt. Különös módon vigasztalónak éreztem a könnyeit. Hüvelykujjammal gyengéden kitöröltem őket a szeméből, de nyomban újabbak peregtek végig az arcán. Egy élet szomorúsága áradt ki tanítómból azon a napon. Megnyaltam a hüvelykujjam, hogy megízleljem Endó szan könnyeit, és cseppet sem lepett meg a felismerés, hogy ismerős emlékeket idéztek fel bennem. Valaha réges-régen már éreztem az ízüket” (560). A könny lenyalogatásának diszkrét dekadenciáján túl ez a jelenet a végtelig visszás hatást kelt, ha az olvasó maga elé idézi a regény halottjait. A mester-tanítvány kapcsolat lényegében egyeduralkodóvá válik, s Philip jellemének egyváltozós karakterét adja. Mindez persze nem azt jelenti, hogy a szerzőnek konvencionálisan igazolt első-, másod- és sokadrangú kapcsolatok hierarchikus rendjét kellene tisztelnie. Azonban létezik egy ilyen hierarchia, amelynek csúcán a család áll, s ha ez átrendeződik, annak okait, forrását, menetét stb. az olvasónak is meg kell tapasztalnia, meg kell értenie. Nyilvánvaló, hogy Tan Twan Eng két ember minden konvención, minden realitáson túlmutató kapcsolatát szerette volna megírni, melyhez nincs szükség a mások, például a család iránti gyűlöletre. Ellentét és harmónia, feszültség és feloldódás állandó játéka lenne mindez, de az író ennek csak az egyik oldalát tudta kidolgozni, és a poláris szerkezet miatt a másik oldal kidolgozatlansága a struktúra egészét robbantja szét. Anélkül, hogy árnyalt kapcsolatrendszer, komplex jellemeket és aprólékos cselekménybonyolítást kapnánk az írótól, képtelenek vagyunk átérezni Endó Hajató és Philip Hutton speciális viszonyát: egyszerűen hiányzik a „háttér”.

A regény írója, Tan Twan Eng a malajziai Pinangban született, és Londonban tanult, első regényét is angolul írta meg, *The Gift of Rain* címmel. A téma alapvetően érdekes, főképp hogy a II. világháború ázsiai frontjai kevésbé kerülnek a nyugati olvasó látókörébe. Az ázsiai kultúrák iránti fogékonyság sem új keletű, hisz' főképp a japán hagyó-

mány és művészet iránti lelkesedés már a 19. században is intenzív volt, s a mai napig töretlen. A regény azonban folyton azt a benyomást kelti, hogy számot tart az ázsiai kultúrák iránt érdeklődő közönségre, és ennek egyik negatív hozadéka, hogy nem képes bensőséges viszonyba kerülni magával, lényegében mindvégig kívülről tekint önmagára. A küzdelmek leírásai például kifejezetten filmes mintákra hajaznak. Ezzel nem is lenne semmi baj, ha ez nem a narráció egészére volna jellemző. Elvesztett rokonaira visszaemlékezve például így fejezi ki magát Philip: „Mind meghaltak [...], s arcuk úgy lebegett a szemem előtt, mint remegő képmások egy úszómedence tükrén” (37). Ez egy alapvetően a film műfajára, technikai lehetőségeire kalibrált megoldás, és a próza közegében kevésbé hiteles, illetve hatásos, sőt némiképp visszás. Mindez kiegészül a sok-sok ázsiai, főképp japán kifejezéssel és ezek szócikkjellegű definícióival (melyek egyébként néha a szövegtestben is helyet kapnak), tehát az *Esőcsinálóval* – minden benne rejlő potenciál ellenére – egy közepes minőségű kultúrexportcikket hozott létre a szerző. Egy olyan regényt, amely persze szép, sőt néha mélyen átélhető részeket is képes felmutatni, azonban e több mint 600 oldalas kötetben oly ritkán, hogy talán ez is csak a nagy számok törvényének köszönhető.

Rainer Maria Rilke

Levelek I–IV.(I. 1894–1910; II. 1911–1916;
III. 1917–1922; IV. 1923–1926)

Fordította Báthori Csaba

Cédrus Művészeti Alapítvány –
Napkút Kiadó
Budapest, 2014

Buda Attila

**„NINCSTELEN VAGYOK A KORBAN,
MÉG CSAK HAZÁM SINCS”***Rainer Maria Rilke levelei*

Rainer Maria Rilke a 20. század nagy levélírói közé tartozott, akárcsak a vele egyidős Thomas Mann és a nála két évvel fiatalabb Hermann Hesse. Születési közelségük ugyan a véletlen műve, az üzenetvivő írásos kapcsolattartás kiemelkedő jelentősége életművükben azonban korántsem az. Mutatja azt a közös szándékot, amellyel részben élet-körülményeikről tudósítani, részben lelki történéseikről vallomással megajándékozni akarták a címzettet, vagy egyszerűen csak a kapcsolattartást másokkal fenntartani; azt a bizalmat, amely a postán küldött üzenet szabad célba érésére vonatkozott; és azt az óhajt, hogy a címzett megértse a szavak, sorok mögötti üzenetet, érzés- és gondolatvilágot. Mindez közvetíti azt a mindhármukban azonos elképzelést, amely a magánjellegű tudósításokat a nyilvános művek mellé helyezte.

Rilke levelei természetesen szétszóródtak a címzetteknek, akikről nem egyszer csak az ő hagyatékában fennmaradt válaszokból lehetett értesülni. Meg abból, hogy halála után folyamatosan adták ki másoknak írt leveleit. Nyomtatott életművének fontos kiegészítői ezek a címzettek által megőrzött források, amelyek a több helyen őrzött kézíratos hagyaték részeként maradtak az utókorra. És még ma sem lehet bizto-

san tudni, hogy nem kerülhet-e elő újabb és újabb, kiadatlan levélcsomó. Egységes sorozatú, a küldött és a kapott leveleket egyaránt tartalmazó kiadásuk nincs is, sok önálló kiadvány tartalmazza az egész életre kiterjedő levelezés egy-egy részét.

Vajon milyen érzés lehetett Rilke levelezőpartnerének lenni? Figyelmesen olvasva a Báthori Csaba által fordított négykötetnyi levelezést, erre a kérdésre több választ is lehet adni. Egy tárgyi-tipológiai csoportosítás alapján például meg lehet különböztetni a vallomások, a kapcsolattartó, a hivatalos levélváltásokat. Ezek néha, kellő hosszúságú terjedelem esetén, egymásba csúszhatnak. Megfigyelhető, hogy az időben egymáshoz közeli keltezésű leveleiben a különböző megszólítottaknak ugyanazt vagy ugyanazokat a témákat írta meg, néha a szavak egyezésével is. Némely levele, levélsorozata nyugtalanító és felkavaró, ezekben az érzelmi dominancia arra utal, hogy a címzettekben valamilyen menedéket keresett, elképzelése azonban szinte mindig kudarcra végződött: vagy azért, mert a levelezőtárs idővel úgy érezte, teljesíthetetlen feladatot róttak rá, vagy azért, mert Rilke rájött, soha sem fogja megtalálni azt, amit keres. Akadnak olyan levelei, amelyek világosan mutatják azt a sűrű magányt, amely körülvette, s ezek mellé tehetők azok, amelyek azt mutatják, hogyan készítette elő a terepet e magány érzékeltetésével arra, hogy hosszabb-rövidebb ideig alkotást segítő vendéglátásban részesüljön. Nyilvánvalóan az első kategória, a vallomások levelek a legfontosabbak, a címzettet nemegyszer nagyon is béklyózó tartalmukkal, hiszen a költő e tárgyú sorai, oldalai egyben önértelmezők, az élet(e) hiányainak felmutatói, ugyanakkor a lélek kiterjedésének és visszavonulásának lenyomatai is. Ezek között vannak olyanok is, amelyek szinte naplószerűen tartalmazzák a levélírás előtti hosszabb-rövidebb időszak eseményeit, utazásainak állomásait. Az ilyen beszámoló egyik jellemző témája például Lou Andreas-Saloménak írt leveleinek. Ugyancsak neki írt kapcsolattartó bizonytalanságairól is: „Hogy vadidegenekkel szemben aránylag könnyen megnyilatkozom, az sem csupán lelki záróizmaim ernyedtségére vall, mint sokáig véltem; csak *egyetlen* mondandó lakozik bennem, s vagy be kell zárkóznom (tehát hallgatnom vagy fecsegnem) – vagy meg kell nyilatkoznom, akkor azonban rögtön lelepleződik a bennem bújkáló egyetlen sivataglakó” (I/207). Egyik Rodinről tudósító levélének érdekessége, hogy az ő magányosságában a sajátjára ismert: „Mélyen magába hordozta házának sötétjét, nyugalmát és menedékét, és *ő maga* vált égbolttá fölötte, erdővé körülötte, és pusztasággá és bő folyammá, melynek hőmpölygése

örök. Ó, micsoda nagy magányos ez az aggastyán, aki – önmagába merülve – oly rendíthetetlenül áll dús életnedveivel, mint egy öreg fa az őszben” (I/190–191).

Érdekes és tanulságos a levelekben végigkövetni Rilkének az orosz kultúrához fűződő érzéseit, amelyek megjelenésében, fennmaradásában, naiv véleménynyé válásában nagy szerepe volt az előbb említett Lou Andreas-Saloménának, akit születése a cári birodalomhoz kötött. Leveleik bensőséges képét adják ismeretségüknek, a vele szemben táplált érzéseknek egészen Rilke haláláig – még halálos ágyán is őt emlegette. A régebbi századforduló nyugatja tele volt írók – Turgenyev, Tolsztoj, Dosztojevszkij – által elterjesztett megváltó(nak hitt) eszmékkel; a mögjük képzelt érzések igazak voltak, de a hozzájuk kapcsolódó illúziók illúziók maradtak: az orosz kultúra nem volt alkalmas a nyugati civilizáció megújítására. Rilke sem élt soha tartósan Oroszországban, nem gyakorolta a nyelvet, nem élt együtt tartósan az egész társadalmat átható ortodoxiával, mindezt csak irodalmi alkotásokon és Loun keresztül, kívülről ismerte. Eleve volt Rilkében egy jó adag idegenség, frusztráció a nyugati civilizációval szemben, és szellemi és alkotói biztonságot keresve talált rá személyes érzelmei kísérelőjeként a kívülről látott görögkeleti istenhitre, óhitű világszemléletre. Ennek nyugati szemmel nézve extrém külső körülményei is hatással voltak rá: több levelében megírta, hogy orosz szabású ingben, mezítláb sétál, mert meditációinak külső megerősítést is kell kapniuk. 1904-ben, a japán–orosz háború elején az orosz civilizáció nehéz pillanataira gondolt. Mint Kosztolányi Dezső és sokan mások is, Rilke ugyancsak az oroszok győelmét várta, Lounak 1904 augusztusában így írt erről: „Nem merek többet mondani Neked magamról, nem merek panaszkodni; most, amikor Oroszország egyik kintől a másikig tántorog, az én összes panasgom eltörpül, szóra sem érdemes. Ha esetleg már ott vagy hatalmas, nehéz hazádban, akkor nyilván teljesen eltölt most az orosz fájdalom és elkeseredés. Úgy szeretném, ha nekem is hazám volna ez az ország” (I/284–285).

Külön csoportot képeznek Rilke családtagjainak, anyjának, feleségének, lányának küldött levelei. Az első gyermekien távolságtartók, hiányzik belőlük a szoros családi kapcsolatokban megszokott őszinteség, a közös múlt erősítette összetartozás öröme. E hiány önmaga által értelmezett magyarázatát 1904-ben Lou Andreas-Saloménának írta meg: „Valahányszor ezt az elveszett, valótlan, semmivel össze nem függő asszonyt, aki nem képes megöregedni, látni kényszerülök, annyszor érzem újra, hogy már gyerekként menekültem előle, és mélységesen

felek, hogy [...] még mindig nem vagyok elég messze tőle, és hogy bensőleg még mindig vannak mozdulataim, amelyek az ő megromlott gesztusainak másik felét alkotják” (I/243–244). Másfelől világítja meg azonban anyja és fia kapcsolatát az a levél, amelyben Rilke az apja halála utáni nyugdíjról ír: elismeri ugyan arra anyja jogosultságát, mégis magának kéri azt, sajátos életkörülményeire utalva. Feleségének írt levelei is végigkísérték életét, házasságuk felbomlásával ismeretségük nem szakadt meg. Rilke magáról a házasság intézményéről így vélekedett: „minden közös életet csak két szomszédos magány megerősödése képes megteremteni, és hogy ellenben minden, amit odaadásnak nevezünk, lényegében árt a közös életnek: ha ugyanis az ember feladja önmagát, akkor semmivé válik, és ha két ember adja fel önmagát, hogy egymásra találjon, akkor megszűnik lábuk alatt a talaj és együtt-létük folytonos zuhanás” (I/247). Ezeket a sorokat sógorának írta 1904-ben. Ellen Keynek élete eseményeit firtató kérdőívében ugyanerről ezt jegyezte meg: „A szándék, hogy mint magányos őrizzek egy másik magányos embert, hogy növekedjék és teremtsen: a házasság nehéz kihívás, és akik komolyan veszik, kezdők, akik szenvednek és tanulnak!” (I/236) Ruth, gyermekük 1901-ben született, válásuk után anyja szülei nevelték, és családi viszonyaira jellemző, hogy Rilke anyja sokáig nem is találkozott vele személyesen. Két évvel születése után apja így írt róla: „a kisgyerekekkel való viszontlátás csak ott lehetséges, ahol – akár csak néhány napra – be tudunk illeszkedni az ő jó, nyugodt életrendjébe anélkül, hogy bármiképpen megijesztenénk vagy elidegenítenénk. Ha emlékek vagyunk számára, talán akkor ismer és kedvel majd meg a legjobban, ha úgy talál ránk, mint akik elvesztek valamikor az ő mindennapos és meghitt dolgai közt” (I/167). „A kislány először, mondanom se kell, nem ismert meg minket, de aztán megenyhült irántunk, és már a második napon teljesen természetesen találta, hogy Clarát anyának nevezze [...] engem »ember«-nek nevez, vagy »jóember«-nek” (I/181). Szó esett róla e gyűjtemény 1925-ös keltezésű, feleségének írt utolsó levelében is: „Ruthnak egy pillanatra az a bájos ötlete támadt, hogy – mikor Ragazban voltam – hirtelen meglátogat; nem volt, gondolhatod könnyű *nemet* mondanom, végül azonban meg kellett tennem: Ragazban már vége felé járt a szezon, nem volt valami nyájas ott gubbasztani a teljesen üres szállodában, azonkívül Ruth számára mégis csak szeretnék valóban vidám-derűs lenni, egészen *önmagam*; ezen dolgozom, és remélem, úgy alakul, hogy a nem túl távoli jövőben egyszer meghívhattam ide a gyerekeket” (IV/2264).

Nekünk, magyaroknak éles tükröt tart néhány korai levelének hazai vonatkozása. 1896. május végén, június elején, 21 éves korában Rilke Budapestre utazott távoli rokonaihoz, egyben a millenniumi kiállítás megtekintésére. Nem jött örömmel, ez beszámolóján érződik. Mégis érdemes elgondolkozni néhány benyomásán, valamint azok eredetén: „Pest nagyon világvárosi, és talán éppen ezért meglehetősen jellegtelen benyomást kelt. Tarka kavargás a széles utcákon, muzsika dől a rengeteg kávéházból, amelyek kivétel nélkül óriási ablaktámlákkal csalogatják az embert, aztán: karneválszerű nemzeti alakokat lát az ember, begombolt-fűzött, díszes öltözetben. [...] itt lárma van. Igazi hazafias lárma. Ha felcsendül a himnusz, vagy szédítő táncait húzza, a nép csárdásait nyúzza egy cigányzenekar, akkor a magyar megtüzesedik és félelmetessé válik” (I/19–20). Rilke különben egy-két hosszabb séta után, csak ücsörgött a főváros egyik elővárosi kertecskéjében, ahol rokonai laktak – és Prágába kíváncszott. (Mint Weöres Sándor, aki 1947/48 fordulóján ösztöndíjasként Rómában gubbasztott szobájában, ahelyett, hogy az Örök Várost járta volna.) Ahogy Oroszország felé rokonszenven, Budapest felé viszont másoktól örökölt előítélettel fordult, de a kávéházak (túlzott) bősége, a vitézkötéses felöltők, a Nyugaton ismeretlen ritmusú zene mégiscsak a tapasztalt látvány részei voltak.

Különleges, tanítói-mesteri leveleket írt Franz Xaver Kappusnak, első soraiban is azonnal messze meghaladva azt a komolyságot és bensőséges figyelmet, melyet egy távoli, ismeretlen költő rajongása általában kiválthat egy néhány évvel idősebb másik költőből. Ezek a levelek azonban a tanácsok mellett, vagy azokkal együtt a levélíróról sokkal többet elárulnak, mint amennyi talán megfogadható lett volna a tanácsokból – Kappus életútja mindenesetre ezt mutatja. Hivatalos, ügyintéző jellegű sorokat ismeretségük kezdetén kiadóinak, anyagi támogatóinak írt, akik közül néhányat egy bensőbb körbe is felvett.

A négy kötet levél páratlan dokumentuma Rilke személyiségének, életének, munkásságának. A fordító két évtizedes kitartása, evvel a hazai értelmezésbe új szempontok juttatása dicséretes. A recenzens örök elégedetlensége: kár, hogy a levelezőpartnerek üzenetei, válaszai csak érintőleges helyet kaphattak. Természetesen az ő bevonásuk számtalan nehezen leküzdhető akadályt hozott volna, melyek közül a legfontosabb kettő az idő és a költségek. A kötetet a felhasznált Rilke-levelezéskötetek bibliográfiája, életrajzi jegyzetek – ebből néhány címzett hiányzik –, a fordító tanulmánya, Rudolf Kassner emlékezése és rövid, a kiadvány szerkesztését összefoglaló utószó zárja. Ebben a válogatás

szempontjai, a kihagyások indokolása, a névírasi következetlenségek megokolása olvasható; időben és kiadási szempontokban különböző forrásokból – egységes elvek szerinti összkiadás nem lévén – más végeredményt nem is lehet létrehozni. Mindezzel együtt egy fontos szerző nem fősodorba tartozó, de egyáltalán nem mellékes alkotássorozata ismét a forráskiadványok fontosságára irányíthatja a figyelmet.

2016. január–február

Bibliográfiánk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2016. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetekben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2016. 1., 2.
Bárka, 2016. 1.
Élet és Irodalom, 2016. január 8.,
január 15., január 22., január 29.,
február 5., február 12., február 19.,
február 26.
Életünk, 2016. 1–2.
Ezredvég, 2016. 1.
Forrás, 2016. 1., 2.
Helikon (Kolozsvár), 2016. január 10.,
január 25., február 10., február 25.
Hítel, 2016. 1., 2.

Irodalmi Jelen, 2016. 1., 2.
Jelenkor, 2016. 1., 2.
Kortárs, 2016. 1., 2.
Korunk, 2016. 1.
Látó, 2016. 1., 2.
Magyar Napló, 2016. 1., 2.
Mozgó Világ, 2016. 1., 2.
Napút, 2016. 1.
Székelyföld, 2016. 1., 2.
Tekintet, 2016. 1.
Tiszatáj, 2016. 1., 2.
Új Forrás, 2016. 1., 2.
Várad, 2016. 1.
Vigília, 2016. 1., 2.

Vers

1. ÁBRAHÁM Erika: *A földszinten, ahol.* = Székelyföld, 1/21–22. p.
2. ÁBRAHÁM Erika: *Ottthon helyett.* = Székelyföld, 1/22. p.
3. ÁBRAHÁM Erika: *P. S.* = Székelyföld, 1/22–23. p.
4. ÁBRAHÁM Erika: *Vérére néz.* = Székelyföld, 1/21. p.
5. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár.* alkal-mazott. alkalmi. alkalom. alkalomadtán. alkat. alkohol. = Bárka, 1/8–10. p.
6. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár.* alkotó. alkotóelem. alkotóterő. = Új Forrás, 2/72–74. p.
7. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár.* áll 2. állam. államapparátus. = Forrás, 1/7–8. p.
8. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár.* államcsíny. államellenes. államférfi. = Látó, 2/29–30. p.
9. ACSÁDI Rozália: *Hogy ne haljon meg a hajnal.* = Ezredvég, 1/46–47. p.
10. ACSÁDI Rozália: *visszaút.* = Ezredvég, 1/47. p.
11. ACSAI Roland: *Csillagkép.* = Élet és Irodalom, február 19. 14. p.
12. ACSAI Roland: *A szívnindzsa haikui.* = Élet és Irodalom, február 19. 14. p.
13. ACSAI Roland: *Tengeri párbeszéd.* = Élet és Irodalom, február 19. 14. p.
14. ÁDÁM Tamás: *J. A. dedikál.* = Ezredvég, 1/138. p.
15. ADONYI NAGY Mária: *Egy erdő ablakai.* = Látó, 2/106–107. p.
16. ADONYI NAGY Mária: *Ikrek hava.* = Látó, 2/108–109. p.
17. ADONYI NAGY Mária: *In memoriam Pilinszky János.* = Látó, 2/110. p.
18. ADONYI NAGY Mária: *Nyilas hava.* = Látó, 2/107–108. p.
19. ADONYI NAGY Mária: *Tizenkettedik utáni hónap hava.* = Látó, 2/109–110. p.
20. ÁFRA János: *REM.* = Élet és Irodalom, február 5. 17. p.
21. AMBRUS Katalin: *Immáron verset se tudok.* = Vigília, 2/141. p.
22. AMBRUS Katalin: *Uram, mi célod velem?* = Vigília, 2/140. p.
23. ANDRÉ Ferenc: *Ajakretesz.* = Látó, 2/10–12. p.
24. ANDRÉ Ferenc: *Átszámolhatatlansági műveletek.* = Látó, 2/8–10. p.
25. ANDRÉ Ferenc: *a háztetők is másképp.* = Helikon, január 10. 11. p.
26. ANDRÉ Ferenc: *Jégnyelv.* = Látó, 2/5–6. p.
27. ANDRÉ Ferenc: *útikalauz ornitofóbnak.* I. madárles. II. vadnyomok. III. visszaszámlálás. = Helikon, február 25. 11. p.
28. ANDRÉ Ferenc: *Visszaszámlálás.* = Látó, 2/6–8. p.
29. ÁRMOS Lóránd: *Aki egy napon.* = Székelyföld, 2/28. p.
30. ÁRMOS Lóránd: *A gép forog.* = Székelyföld, 2/27. p.
31. ÁRMOS Lóránd: *Oda kell most is...* = Székelyföld, 2/26. p.
32. ÁRMOS Lóránd: *Vasárnap éjjel.* = Székelyföld, 2/26–27. p.
33. BABICZKY Tibor: *Az állomás.* = Mozgó Világ, 2/43–44. p.
34. BAJOR Andor: *Drakula siratása.* = Székelyföld, 1/177–180. p.
35. BAKA Györgyi: *Egy Baka István-sorra.* = Életünk, 1–2/7. p.
36. BAKA Györgyi: *Csontváry inspirációk.* = Életünk, 1–2/7–8. p.
37. BAKA Györgyi: *Elhurcoltak hajnali útja.* = Életünk, 1–2/9. p.
38. BALASKÓ Ákos: *Az anyajegyek helye.* = Élet és Irodalom, február 5. 17. p.
39. BALASKÓ Ákos: *Elkerülhetetlen.* = Új Forrás, 1/63. p.
40. BALASKÓ Ákos: *Folyászakasz.* = Élet és Irodalom, február 5. 17. p.
41. BALASKÓ Ákos: *Halni akarnak.* = Új Forrás, 1/62. p.
42. BALASKÓ Ákos: *Mindenkorban.* = Bárka, 1/46. p.
43. BALASKÓ Ákos: *Út bőr alá.* = Bárka, 1/47. p.
44. BALASKÓ Ákos: *Végakarat.* = Új Forrás, 1/63. p.
45. BALÁZS Sándor: *Lót története.* Vidám bibliai történet. = Ezredvég, 1/69–72. p.
46. BALÁZS Tibor: *Fókácskával Tusnádon.* = Helikon, január 25. 17. p.
47. BALEY Endre: *Kutyafalka.* = Napút, 1/21. p.
48. BALEY Endre: *Macskabrancs.* = Napút, 1/21. p.
49. BALEY Endre: *Szívárványmadár.* = Napút, 1/21. p.
50. BALINT Tibor: *Zokogjon-e vagy röhögjön a majom.* = Korunk, 2/71–72. p.
51. BARANYI Ferenc: *Attila-idéző.* = Ezredvég, 1/136–137. p.
52. BARANYI Ferenc: *Költőtársamnak.* = Tekintet, 1/60. p.
53. BARANYI Ferenc: *Pipacspernyét sodró.* = Ezredvég, 1/79–80. p.
54. BARNA T. Attila: *Elkőborolt.* = Irodalmi Jelen, 2/22. p.

55. BARNA T. ATTILA: *Ember*. = Irodalmi Jelen, 2/23. p.
56. BARNA T. ATTILA: *Hajnali kód*. = Irodalmi Jelen, 2/23. p.
57. BARNA T. ATTILA: *Hajnalos kétsoros*. = Irodalmi Jelen, 2/23. p.
58. BARNA T. ATTILA: *Lebunt szemmel*. = Irodalmi Jelen, 2/22. p.
59. BARNA T. ATTILA: *Margitsziget*. = Irodalmi Jelen, 2/22. p.
60. BARNA T. ATTILA: *Szemérmetlen éj*. = Irodalmi Jelen, 2/22. p.
61. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *Elízium*. = Élet és Irodalom, január 22. 17. p.
62. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *Eredet*. = Helikon, január 25. 11. p.
63. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *A gondolkodás*. = Élet és Irodalom, január 22. 17. p.
64. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *Hidegség*. = Helikon, január 25. 11. p.
65. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *Az idő*. = Élet és Irodalom, január 22. 17. p.
66. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *Intersztelláris bálnák*. = Élet és Irodalom, január 22. 17. p.
67. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *Minden találkozás*. = Élet és Irodalom, január 22. 17. p.
68. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *Monász*. = Élet és Irodalom, január 22. 17. p.
69. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *A Napba öltöztetett ember*. = Helikon, január 25. 11. p.
70. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *A Nap dicső tüze az óceánon*. = Élet és Irodalom, január 22. 17. p.
71. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *A nyelv mélyén*. = Élet és Irodalom, január 22. 17. p.
72. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *A tavasz, a csúf és a mutáns*. = Helikon, január 25. 11. p.
73. BARTÓK IMRE – SÍROKAI MÁTYÁS: *Szent Elmo*. = Helikon, január 25. 11. p.
74. BÁTHORI CSABA: *Öregség és szétszórás*. = Élet és Irodalom, január 8. 17. p.
75. BECK TAMÁS: *Adászünnet*. = Alföld, 2/23. p.
76. BECK TAMÁS: *Eseményhorizont*. = Alföld, 2/23. p.
77. BECK TAMÁS: *Egy néhai tengerimalachoz*. = Jelenkor, 2/181. p.
78. BECK TAMÁS: *Városodás*. = Alföld, 2/23. p.
79. BECK TAMÁS: *Vizsgálat*. = Jelenkor, 2/181. p.
80. BECSY ANDRÁS: *A bejárás*. = Bárka, 1/20. p.
81. BECSY ANDRÁS: *Hajnal*. = Bárka, 1/20. p.
82. BENJÁMIN LÁSZLÓ: *Kép és szobor*. = Ezredvég, 1/76–77. p.
83. BENJÁMIN LÁSZLÓ: *Köznapi dolgok ígérete*. = Ezredvég, 1/76–77. p.
84. BENKŐ ATTILA: *Cikória*. = Alföld, 1/19. p.
85. BENKŐ ATTILA: *Hazabíró*. = Alföld, 1/19–20. p.
86. BENKŐ ATTILA: *Kidron*. = Alföld, 1/18. p.
87. BENKŐ ATTILA: *Újra*. = Alföld, 1/18. p.
88. BENKŐ ATTILA: *Az utolsó*. = Alföld, 1/18–19. p.
89. BERÉNYI ANDOR: *Ági-versek*. Portré: Lány a repülőn. Ötven év fölött. Hangulatok. Hiába. Ha végleg lemondanék róla. = Forrás, 1/37–39. p.
90. BIHARI SÁNDOR: *A bálványfa*. = Tekintet, 1/76. p.
91. BIHARI SÁNDOR: *Cella*. = Tekintet, 1/76. p.
92. BÍRÓ JÓZSEF: *Most másként ugyanaz*. = Napút, 1/70. p.
93. BÍRÓ JÓZSEF: *Post tenebras*. = Napút, 1/70. p.
94. BIRTALAN FERENC: *Amikor te is*. = Ezredvég, 1/28. p.
95. BIRTALAN FERENC: *Hideg hold februárral*. = Élet és Irodalom, február 12. 17. p.
96. BIRTALAN FERENC: *Istenem*. = Élet és Irodalom, február 12. 17. p.
97. BIRTALAN FERENC: *Míg a hegyre fölér*. = Tekintet, 1/39. p.
98. BIRTALAN FERENC: *Nyarat kapsz*. = Ezredvég, 1/28–29. p.
99. BIRTALAN FERENC: *Súlytalanul*. = Élet és Irodalom, február 12. 17. p.
100. BORDA RÉKA: *éjszaka minden megnő*. = Helikon, január 10. 16. p.
101. BOTH BALÁZS: *Este Gulácson*. = Magyar Napló, 1/41. p.
102. BOTH BALÁZS: *Második évforduló*. = Magyar Napló, 1/40–41. p.
103. BOTH BALÁZS: *Vörösmarty*. = Magyar Napló, 1/40. p.
104. BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN: *De omni re scibili*. = Irodalmi Jelen, 2/48. p.
105. BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN: *Happy face*. = Irodalmi Jelen, 1/3. p.
106. BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN: *A szamócaillatú lényeg keresése*. = Irodalmi Jelen, 1/59. p.
107. BUCS ANNA: *Szavakba tépem*. = Székelyföld, 2/85. p.
108. CZILCZER OLGA: *Előlebbenek*. = Napút, 1/94. p.
109. CSANÁDI IMRE: *Dózsa György népe*. = Ezredvég, 1/78–79. p.
110. CSEHY ZOLTÁN: *Belle dée di questo core*. = Alföld, 2/11. p.
111. CSEHY ZOLTÁN: *Lassú cipőben*. = Irodalmi Jelen, 1/9. p.
112. CSEHY ZOLTÁN: *Leírása*. = Alföld, 2/12. p.
113. CSEHY ZOLTÁN: *Lesújt a sok igeidő*. = Alföld, 2/11. p.

114. CSEHY ZOLTÁN: *A terület*. = Irodalmi Jelen, 1/10. p.
115. CSEHY ZOLTÁN: *Zárkózzunk be*. = Irodalmi Jelen, 1/9. p.
116. CSEHY ZOLTÁN: *Zsebtükrében ott a tényszerű feljegyzés*. = Alföld, 2/12. p.
117. CSILLAG TAMÁS: *Az anyáknak*. = Bárka, 1/22. p.
118. CSILLAG TAMÁS: *Fiamnak*. = Bárka, 1/21. p.
119. CSILLAG TAMÁS: *Frontátvonulás*. = Bárka, 1/21–22. p.
120. CSILLAG TAMÁS: *Mint ha valahol elmaradtam volna*. = Bárka, 1/22. p.
121. CSOKONAI ATTILA: *Három (szabálytalan) limerick*. = Napút, 1/69. p.
122. CSOKONAI ATTILA: *A Kényszeravallalkozó emlékműve*. = Napút, 1/69. p.
123. CSOKONAI ATTILA: *Kétsoros*. = Napút, 1/69. p.
124. CSOKONAI ATTILA: *Magyar bio-nemes a túlsúlyos királynőnek*. = Napút, 1/69. p.
125. CSOKONAI ATTILA: *Sajtóshiba*. = Napút, 1/69. p.
126. CSONTOS JÁNOS: *Tétova triptichon*. = Magyar Napló, 2/13. p.
127. CSONTOS MÁRTA: *Önvédelem*. = Várad, 1/41. p.
128. CSONTOS MÁRTA: *Várakozás*. = Ezredvég, 1/51. p.
129. CSONTOS MÁRTA: *Virágmagok*. = Napút, 1/95. p.
130. CSUHAJ-BARNA REBEKA: *decemberi térszelet*. = Irodalmi Jelen, 1/23. p.
131. CSUHAJ-BARNA REBEKA: *jélfálm*. = Irodalmi Jelen, 1/27. p.
132. CSUHAJ-BARNA REBEKA: *idegen jég*. = Irodalmi Jelen, 1/23. p.
133. CSUHAJ-BARNA REBEKA: *jelenet*. = Irodalmi Jelen, 1/24. p.
134. CSUHAJ-BARNA REBEKA: *ostinato*. = Irodalmi Jelen, 1/25. p.
135. CSUHAJ-BARNA REBEKA: *teaidőben*. = Irodalmi Jelen, 1/26. p.
136. DEBRECZENI GYÖRGY: *Helyettes Viking*. = Látó, 2/37. p.
137. DEBRECZENI GYÖRGY: *Időm fölött*. = Látó, 2/39. p.
138. DEBRECZENI GYÖRGY: *Itt már valaha jártam szerelem*. = Látó, 2/37–38. p.
139. DEBRECZENI GYÖRGY: *Lelkembe vésődött örökre*. = Látó, 2/39–40. p.
140. DEBRECZENI GYÖRGY: *A lepke rászállt*. = Látó, 2/38–39. p.
141. DEMUS GÁBOR: *a kutya, ha inni beesik*. = Tiszatáj, 2/34. p.
142. DEMUS GÁBOR: *lehetne egyedül*. = Tiszatáj, 2/33. p.
143. DERES KORNÉLIA: *Barázda Hotel*. = Alföld, 2/14. p.
144. DERES KORNÉLIA: *A Kicsi*. = Alföld, 2/14. p.
145. DÉRY TIBOR: *A költő beszéde egy köszöntéshoz*. = Korunk, 2/21. p.
146. DINÓK ZOLTÁN: *Sári néni*. = Ezredvég, 1/48–50. p.
147. DOBAI PÉTER: *Pasolini – Pietá*. = Kortárs, 1/23. p.
148. DÖBRENTÉI KORNÉL: *Órangyalom balála*. = Magyar Napló, 1/3–5. p.
149. DRUBINA ORSÓLYA: *Függöny mögött*. = Tiszatáj, 2/30–31. p.
150. DRUBINA ORSÓLYA: *Vasárnapi ebéd*. = Tiszatáj, 2/31–32. p.
151. DUKAY BARABÁS: *Egy*. = Új Forrás, 2/50. p.
152. EGYED EMESÉ: *Alomidőben*. = Bárka, 1/27. p.
153. EGYED EMESÉ: *Ébredés előtt*. = Bárka, 1/27–28. p.
154. EGYED EMESÉ: *(Kérdez)*. = Bárka, 1/28. p.
155. EGYED EMESÉ: *(Várakozik)*. = Bárka, 1/27. p.
156. ERDÉLYI Z. JÁNOS: *Helsingör szelleme*. = Napút, 1/14–20. p.
157. ESZTERŐS ISTVÁN: *Hálósákból bujt ki e cifra pillangó*. (Rimes haiku-játék). Tavasz. Nyár. Ősz. Tél. = Helikon, január 25. 9. p.
158. FARKAS ÁRPÁD: *Hon*. = Látó, 1/109–110. p.
159. FARKAS ÁRPÁD: *Taps*. = Korunk, 2/55. p.
160. FÁTYOL ZOLTÁN: *Apokrifjegyzetek 5*. = Hitel, 1/72. p.
161. FÁTYOL ZOLTÁN: *Versék egy apokrifonból 3*. = Hitel, 1/71–72. p.
162. FECSKE CSABA: *Nem az én nyelvemen*. = Magyar Napló, 2/23. p.
163. FECSKE CSABA: *Nem jön senki*. = Magyar Napló, 2/23. p.
164. FEKETE VINCE: *Jó éjszakát*. = Látó, 2/79–80. p.
165. FEKETE VINCE: *Légifelvétél*. = Látó, 2/79. p.
166. FEKETE VINCE: *Presszó*. = Látó, 2/81. p.
167. FEKETE VINCE: *Szembeéj*. = Látó, 2/80. p.
168. FEKETE VINCE: *Utasemberek. A visszaút*. = Székelyföld, 2/25. p.
169. FISCHER BOTOND: *Asexual Angel*. = Helikon, január 25. 13. p.
170. FISCHER BOTOND: *Marijuana*. = Helikon, január 25. 13. p.
171. FODOR ÁKOS: *1 dallam, 1/2-álomban*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.
172. FODOR ÁKOS: *Függetlenségem*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.
173. FODOR ÁKOS: *Görös-öld*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.

174. FODOR Ákos: *Egy hang-élmény*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.
175. FODOR Ákos: *Igekötők*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.
176. FODOR Ákos: *Korom és szerem*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.
177. FODOR Ákos: *Kvázinovella*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.
178. FODOR Ákos: *Program-ajánló*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.
179. FODOR Ákos: *Summa (Intim dialóg)*. = Élet és Irodalom, február 26. 14. p.
180. FÖVÉNYI Sándor: *Budapesti éj*. = Ezredvég, 1/8. p.
181. FÖVÉNYI Sándor: *Mert*. = Ezredvég, 1/8–9. p.
182. FÖVÉNYI Sándor: *Mese mese átka*. = Ezredvég, 1/9. p.
183. FÜLEKI Gábor: *Isten*. = Napút, 1/117. p.
184. FÜLEKI Gábor: *Öröklét*. = Napút, 1/116. p.
185. FÜLEKI Gábor: *Út*. = Napút, 1/116. p.
186. FÜRJES Gabriella: *ami hiányzik*. = Élet és Irodalom, január 29. 14. p.
187. FÜRJES Gabriella: *feketedobozunk*. = Élet és Irodalom, január 29. 14. p.
188. FÜRJES Gabriella: *bűség*. = Élet és Irodalom, január 29. 14. p.
189. GÁL Hunor: *zászlótlan*. = Helikon, január 10. 13. p.
190. GÁL Sándor: *Amikor a történet folytatja önmagát*. = Magyar Napló, 1/6. p.
191. GÉCZI János: *Alkémista*. = Bárka, 1/7. p.
192. GÉCZI János: *Kioldozatlanul*. = Bárka, 1/6. p.
193. GÉCZI János: *Az utolsó szó*. = Bárka, 1/6–7. p.
194. G[ÉHER]. István László: *Ez a kenyered*. = Tiszatáj, 2/28. p.
195. G[ÉHER]. István László: *Pythia*. = Tiszatáj, 2/28–29. p.
196. GELENCSE Milán: *Kettős bonfoglalás*. = Székelyföld, 2/68–69. p.
197. GELENCSE Milán: *Mocskos boldogság*. = Székelyföld, 2/68. p.
198. GELENCSE Milán: *Patyolat zóna*. = Székelyföld, 2/67. p.
199. GERGELY Ágnes: *Testetlenül*. = Mozgó Világ, 2/42. p.
200. GOTHÁR Tamás: *Farost lemezről van*. = Látó, 2/48–49. p.
201. GOTHÁR Tamás: *Variáció félelmetűrésre*. = Helikon, január 10. 11. p.
202. GÖMÖRI György: *1620. Lőse: Bethlen Gábor levele lovaskatonáihoz*. = Korunk, 2/128–129. p.
203. GÖMÖRI György: *Költői levél M(akkai) A(dám)-hoz*. = Irodalmi Jelen, 1/60–61. p.
204. GYIMESI László: *Különóra*. = Ezredvég, 1/51–52. p.
205. GYÖRFI Kata: *akkor az utolsó*. = Élet és Irodalom, február 12. 14. p.
206. GYÖRFI Kata: *csendek között*. = Élet és Irodalom, február 12. 14. p.
207. GYÖRFI Kata: *a lámpákat egyszerre*. = Élet és Irodalom, február 12. 14. p.
208. GYUKICS Gábor: *körlevél*. = Jelenkor, 1/57. p.
209. GYUKICS Gábor: *látogatás*. = Jelenkor, 1/57. p.
210. HABOS László: *Álltam és láttam...* = Napút, 1/96. p.
211. HABOS László: *Hajnal a balázárkában*. = Napút, 1/96. p.
212. HABOS László: *Különös találkozás*. = Napút, 1/96. p.
213. HAJÓS Eszter: *elvette a Napot*. = Helikon, február 10. 11. p.
214. HAJÓS Eszter: *biába mondott*. = Helikon, február 10. 11. p.
215. HAJÓS Eszter: *minden látványod*. = Helikon, február 10. 11. p.
216. HAJÓS Eszter: *zuhánok magam felé*. = Helikon, február 10. 11. p.
217. HALASI Zoltán: *Órákulum 1–2. A minisztériumok villája, Pompeji*. = Alföld, 1/6–7. p.
218. HALASI Zoltán: *San Gimignano*. = Tiszatáj, 2/3–5. p.
219. HALMAI Tamás: *Az angyalfestő*. = Bárka, 1/11–12. p.
220. HALMAI Tamás: *Delej*. = Bárka, 1/13. p.
221. HALMAI Tamás: *Hangodon szól*. = Bárka, 1/13. p.
222. HALMAI Tamás: *A pillanat*. = Bárka, 1/11. p.
223. HALMAI Tamás: *Súlytalanság*. = Bárka, 1/12. p.
224. HARKAI VASS Éva: *Nyárvég*. = Forrás, 2/58. p.
225. HARTAY Csaba: *Húzasd ki!* = Tiszatáj, 2/18–19. p.
226. HARTAY Csaba: *Az út járatlansága*. = Tiszatáj, 2/18. p.
227. HEGEDŰS Gyöngyi: *(egy gerezdet. tükörrel)*. = Irodalmi Jelen, 2/33. p.
228. HEGEDŰS Gyöngyi: *(mintha lélegzetért)*. = Irodalmi Jelen, 2/29. p.
229. HEGEDŰS Gyöngyi: *(per primam)*. = Irodalmi Jelen, 2/32. p.
230. HEGEDŰS Gyöngyi: *(a póz: hogy jönnék)*. = Irodalmi Jelen, 2/30. p.

231. HEGEDŰS Gyöngyi: *(vonalzó mentén. a megadástól)*. = Irodalmi Jelen, 2/31. p.
232. HORVÁTH Benji: *Laika*. = Helikon, január 10. 11. p.
233. HORVÁTH Benji: *Pavilon slam*. = Helikon, január 25. 12. p.
234. HORVÁTH Ferenc: *Átkupidolva*. = Napút, 1/12. p.
235. HORVÁTH Ferenc: *Az én hajóm*. = Napút, 1/13. p.
236. HORVÁTH Ferenc: *Újpesti séta*. = Napút, 1/13. p.
237. IANCU Laura: *Éjszaka a gyermek*. = Vigilia, 1/44–45. p.
238. IANCU Laura: *Forgalom*. = Vigilia, 1/45. p.
239. IANCU Laura: *Kiüldöztetésem éneke*. = Vigilia, 1/44. p.
240. IANCU Laura: *Szemek*. = Vigilia, 1/45. p.
241. JANCsik Pál: *Az, aki előreszaladt*. = Helikon, február 25. 16. p.
242. JANCsik Pál: *Értünk s helyettünk*. = Helikon, február 25. 16. p.
243. JANCsik Pál: *Vers piros falevelekre*. = Helikon, február 25. 16. p.
244. JÁNK Károly: *Egy keleti fürdőhelyről*. = Székelyföld, 1/5–6. p.
245. JÁSZ Attila: *Kavicshajigálás*. (emlék). (válasz). (kérdés). (szerelem). (hiány). (történet). (felejtés). (kétség). (születés). = Élet és Irodalom, január 8. 17. p.
246. JÓZSEF Attila: *Elégia*. = Korunk, 2/22–23. p.
247. JUHÁSZ Anikó: *Kit az ág, kit a téglá...* = Vigilia, 1/46–47. p.
248. JUHÁSZ Anikó: *Rajtjaink*. = Vigilia, 1/46. p.
249. KALI Ágnes: *Vérszerződés*. = Helikon, január 10. 13. p.
250. KÁNTOR József: *Ha bejön*. = Élet és Irodalom, február 19. 17. p.
251. KÁNTOR József: *Ha bejön az élet*. = Élet és Irodalom, február 19. 17. p.
252. KÁNTOR József: *Ha zongorista*. = Élet és Irodalom, február 19. 17. p.
253. KÁNTOR Zsolt: *Juhász Ferenc-apokrif*. = Irodalmi Jelen, 1/14. p.
254. KÁNTOR Zsolt: *Ha késik is, bízzál benne*. (Habakuk könyve 2.3.). = Ezredvég, 1/15–20. p.
255. KÁNTOR Zsolt: *A pillanat formái*. = Ezredvég, 1/20. p.
256. KÁNTOR Zsolt: *A reanimáció felsziget*. = Ezredvég, 1/20–21. p.
257. KÁNYÁDI Sándor: *Kérdések*. = Korunk, 2/44–45. p.
258. KARÁCSONY Zsolt: *90 sor. A minimalisták költőit elpattant a búr*. = Helikon, február 25. 9. p.
259. KARÁCSONY Zsolt: *Előhívás*. = Magyar Napló, 2/3–4. p.
260. KARÁCSONY Zsolt: *Nem voltam jó természetrajzból*. = Helikon, február 25. 9. p.
261. [KECSKÉS Beatrix Alicia] B. B. NALA: *Ezüstkönny a liliumfa-ágon*. = Napút, 1/97. p.
262. KEMENES Henriette: *Így megy ez*. = Várad, 1/4. p.
263. KEMENES Henriette: *Út/1*. = Várad, 1/4. p.
264. KEMENES Henriette: *Út/2*. = Várad, 1/5. p.
265. KEMENES Henriette: *Út/felelet*. = Várad, 1/5. p.
266. KEMÉNY Zsófi: *Gáncs*. = Helikon, január 10. 7. p.
267. KEMÉNY Zsófi: *A hibás*. = Helikon, január 10. 7. p.
268. KÉPES Gábor: *Téle apátiával*. = Ezredvég, 1/11. p.
269. KERBER Balázs: *Szignál*. = Helikon, január 10. 15. p.
270. KESZTHELYI Rezső: *Emlékek jelenése*. = Kortárs, 1/33–35. p.
271. KIRÁLY Gábor: *October 26 at 10:10 pm*. = Ezredvég, 1/24. p.
272. KIRÁLY Gábor: *November 5 at 3:29 pm*. = Ezredvég, 1/24. p.
273. KIRÁLY László: *A Zangezur-hegység felé*. = Helikon, február 25. 8. p.
274. KIRILLA Teréz: *Aratás*. = Irodalmi Jelen, 1/58. p.
275. KIRILLA Teréz: *Fáradtság*. = Irodalmi Jelen, 1/58. p.
276. KIRILLA Teréz: *Káprázat*. = Irodalmi Jelen, 1/57. p.
277. KIRILLA Teréz: *Szálkák és földroögök*. = Irodalmi Jelen, 1/57. p.
278. KIRILLA Teréz: *A tér*. = Irodalmi Jelen, 1/58. p.
279. KISGYÖRGY Ilka: *cőndtakaró*. = Új Forrás, 1/54. p.
280. KISS Anna: *Kard, korona, törvény*. (A Dativus ciklusból). = Kortárs, 2/3–4. p.
281. KISS Anna: *Mongol himzések télen*. = Kortárs, 2/4–5. p.
282. KISS Judit Ágnes: *Demens*. = Kortárs, 2/16–17. p.
283. KISS Judit Ágnes: *Modus vivendi*. = Kortárs, 2/16. p.
284. Kocsis Csaba: *Agyagba gyúrt emlékezet*. (FF 60). = Bárka, 1/33. p.
285. Kocsis Csaba: *Lepketánc*. = Bárka, 1/34. p.
286. Kocsis Csaba: *A nagyarábái úrasztala*. (800 éves falumnak). = Bárka, 1/33–34. p.
287. KONTRA Attila: *Holtág*. = Vigilia, 2/124. p.

288. KONTRA Attila: *Invitatórium*. = Új Forrás, 1/73. p.
289. KONTRA Attila: *Márk-záradék*. = Vigilia, 2/123. p.
290. KONTRA Attila: *Az özönvíz után*. = Vigilia, 2/123. p.
291. KONTRA Attila: *Ragyogj, te örült gyémánt*. = Új Forrás, 1/74. p.
292. KORÁNYI Máttyás: *Coupeur et porteur*. = Irodalmi Jelen, 1/42–43. p.
293. KORÁNYI Máttyás: *Gyász*. = Irodalmi Jelen, 1/43. p.
294. [KOVÁCS András Ferenc] LÁZÁRY René Sándor: *Máttyás király Kolozsvárott*. (Fadrusz János lovas szobrára). = Korunk, 2/85–86. p.
295. KOVÁCS Emőke: *angyali kör*. = Helikon, február 10. 13. p.
296. KOVÁCS Emőke: *(csak a cukrászdáig)*. = Helikon, február 10. 13. p.
297. KOVÁCS Emőke: *egyik anyám hajléktalan*. = Helikon, február 10. 13. p.
298. KOVÁCS Emőke: *fogalmak között*. = Helikon, február 10. 13. p.
299. KOVÁCS Emőke: *(kapufa sem)*. = Helikon, február 10. 13. p.
300. KOVÁCS Emőke: *részvét*. = Helikon, február 10. 13. p.
301. KOVÁCS Emőke: *(vigasz)*. = Helikon, február 10. 13. p.
302. KÖRIZS Imre: *Ars entomologica*. = Élet és Irodalom, január 29. 17. p.
303. KÖRIZS Imre: *Cozeulodorio*. = Élet és Irodalom, január 29. 17. p.
304. KÖRIZS Imre: *Decemberi reggel*. = Alföld, 2/4. p.
305. KÖRIZS Imre: *Egy mérés nem mérés*. = Látó, 2/32. p.
306. KÖRIZS Imre: *IMdB*. = Alföld, 2/4–5. p.
307. KÖRIZS Imre: *Irodalmi atlasz*. = Élet és Irodalom, január 29. 17. p.
308. KÖRIZS Imre: *Játékok*. = Élet és Irodalom, január 29. 17. p.
309. KÖRIZS Imre: *Miféle Amerika?* = Alföld, 2/3. p.
310. KÖRIZS Imre: *Művészek*. = Látó, 2/31. p.
311. KÖRIZS Imre: *Örökpanoráma*. = Élet és Irodalom, január 29. 17. p.
312. KUKORELLY Endre: *Parfáit*. = Jelenkor, 2/133–134. p.
313. KULCSÁR Árpád: *nem kellene*. = Helikon, január 10. 11. p.
314. KULCSÁR Ferenc: *Ezeregyéjszaka*. (részletek). = Bárka, 1/29–32. p.
315. KUPIHÁR Rebeka: *Versszakok az énről*. Átváltozás. Hang lesznek. Én. Versszakok az énről. Június. Anya. November. Duna. = Irodalmi Jelen, 2/115–119. p.
316. KURDI Imre: *Így kezdődik*. = Új Forrás, 1/33. p.
317. KURDI Imre: *Az ízére nem*. = Új Forrás, 1/33. p.
318. KURDI Imre: *Mögötte semmi*. = Új Forrás, 1/34. p.
319. KURDI Imre: *Egy ölelésre*. = Új Forrás, 1/33. p.
320. KURDI Imre: *Talán éppen azt a percet sikerült*. = Új Forrás, 1/34. p.
321. KÜRTI László: *hazaszeretet*. = Hítel, 1/57. p.
322. KÜRTI László: *bús per*. = Hítel, 1/57. p.
323. KÜRTI László: *a születésről*. = Hítel, 1/56. p.
324. KÜRTI László: *találkozás a balálal*. = Mozgó Világ, 1/60–61. p.
325. KÜRTI László: *tavaszi etűd*. = Hítel, 1/56. p.
326. KÜRTI László: *vers a versről*. = Hítel, 1/57. p.
327. LACKFI János: *A sajtóérzékeny pápa-paradigma*. = Irodalmi Jelen, 2/37–39. p.
328. LANCZKOR Gábor: *Himnusz*. = Élet és Irodalom, január 15. 14. p.
329. LANCZKOR Gábor: *Mogul miniatura*. = Élet és Irodalom, január 15. 14. p.
330. LÁNG Orsolya: *Annunciáció*. = Helikon, január 10. 13. p.
331. LÁNG Orsolya: *A kör zezugosítása*. = Irodalmi Jelen, 2/6–9. p.
332. LÁSZLÓ Liza: *Emlékek a begyőről, a házról, a némaságról*. = Új Forrás, 1/49–51. p.
333. LÁSZLÓFFY Aladár: *Gamma*. = Látó, 1/107–108. p.
334. LENGYEL Géza: *Kozmoszi figyelmező*. = Ezredvég, 1/36. p.
335. LOFFE, Igor: *III. Noktrün*. = Várad, 1/30. p.
336. LOFFE, Igor: *V. Noktrün*. = Várad, 1/31. p.
337. LOFFE, Igor: *Szerenád*. = Várad, 1/31–33. p.
338. LOVÁSZ Krisztina: *Allatkertben*. 1. Az álompók. 2. A balzsamállat, a hering és a boldogság. 3. Az Okapi felismerése. 4. A leopárd. = Helikon, február 10. 15. p.
339. LOVÁSZ Krisztina: *Búsgrúz*. = Helikon, február 10. 15. p.
340. LOVÁSZ Krisztina: *Nemzetközi konyhanyelv*. 1. A vega gésa. 2. A francia szakács. 3. Valahai walhallai vajhalak és a kukktojásrántotta receptje. = Helikon, február 10. 15. p.
341. LUKÁCS Flóra: *Fuss csak, te megteheted!* = Mozgó Világ, 2/46. p.
342. LUKÁCS Flóra: *Keresztút*. = Mozgó Világ, 2/46. p.
343. LUKÁCS Flóra: *Pest*. = Mozgó Világ, 2/48. p.
344. LUKÁCS Flóra: *Vakfű*. = Mozgó Világ, 2/47. p.

345. LUKÁCS Flóra: *Változások*. = Mozgó Világ, 2/45. p.
346. LUKÁCS Flóra: *Vörös és fekete*. = Mozgó Világ, 2/47. p.
347. MAGYARI Barna: *Az ezerarcú jövő*. = Bárka, 1/23. p.
348. MAGYARI Barna: *A hús jelmezbalján*. = Bárka, 1/24. p.
349. MAGYARI Barna: *Tisztul az este teste*. = Bárka, 1/23. p.
350. MAKKAJ Ádám: *A hawaii légiakból*. A lét az óra rajza. A borbélynőm kövérkés, ötvenes. = Magyar Napló, 2/12. p.
351. MARKÓ Béla: *Cukorspárga*. = Mozgó Világ, 1/57–58. p.
352. MARKÓ Béla: *Elégedetten hátradől*. = Bárka, 1/3. p.
353. MARKÓ Béla: *Fogkefék*. = Mozgó Világ, 1/59. p.
354. MARKÓ Béla: *Kilátás*. = Bárka, 1/4. p.
355. MARKÓ Béla: *Lábjegyzet Babitshoz*. = Bárka, 1/5. p.
356. MARKÓ Béla: *Licentia poetica*. = Bárka, 1/4. p.
357. MARNO János: *Bruno Alzheimer emlékére*. = Irodalmi Jelen, 2/15–17. p.
358. MARNO János: *A balál, a tézta, és a lányka*. = Jelenkor, 2/132. p.
359. MARNO János: *Ideje a krokodilkönnnyeknek*. = Jelenkor, 2/131–132. p.
360. MARNO János: *Képtörések*. = Alföld, 1/3–4. p.
361. MARNO János: *A kognitív költészet bölcsője*. = Jelenkor, 2/129–130. p.
362. MARNO János: *A mérleg nyelve*. = Jelenkor, 2/131. p.
363. MARNO János: *Vers a szocializmus felállásáról*. = Irodalmi Jelen, 2/18. p.
364. MARNO János: *Viselet*. = Jelenkor, 2/130. p.
365. MELHER Dóra: *Kiszáradt a kád*. = Bárka, 1/51. p.
366. MELHER Dóra: *Perforált lélek*. = Bárka, 1/50. p.
367. MELHER Dóra: *Semmiben sem*. = Bárka, 1/50–51. p.
368. MESTERHÁZY Balázs: *Háton*. = Jelenkor, 1/53. p.
369. MESTERHÁZY Balázs: *Imát próbálok*. = Jelenkor, 1/54–55. p.
370. MESTERHÁZY Balázs: *...nagyot öregszik*. = Jelenkor, 1/54. p.
371. MIHÁLYCSA Erika: *Összeretkeződési gyakorlatok*. [versciklus]. = Látó, 2/62–67. p.
372. MIKLYA Zsolt: *Rétegek*. = Alföld, 2/32–33. p.
373. MIKLYA Zsolt: *Szálakon*. = Alföld, 2/33. p.
374. MIKLYA Zsolt: *Születésnap*. = Alföld, 2/32. p.
375. MOGYORÓSI László: *Első Nacht*. = Bárka, 1/48. p.
376. MOGYORÓSI László: *Eva*. = Bárka, 1/48–49. p.
377. MOGYORÓSI László: *Megjössz*. = Bárka, 1/49. p.
378. MOGYORÓSI László: *Sarc*. = Bárka, 1/49. p.
379. MOHAI V. Lajos: *Botozgat a földön*. = Vigilia, 1/47. p.
380. MOHAI V. Lajos: *Laudatio funebris*. = Vigilia, 1/48. p.
381. MOHAI V. Lajos: *Rezümé*. = Vigilia, 1/48. p.
382. MOLNÁR Dávid: *Beszélgünk!* = Várad, 1/16. p.
383. MOLNÁR Dávid: *Közel*. = Várad, 1/16. p.
384. MOLNÁR Dávid: *Madár*. = Várad, 1/17. p.
385. MOLNÁR Dávid: *Tő*. = Várad, 1/17. p.
386. MOLNÁR Illés: *Délutáni kék*. = Élet és Irodalom, január 22. 14. p.
387. MOLNÁR Illés: *Székvédett évszak*. = Élet és Irodalom, január 22. 14. p.
388. MS LITTLEWOOD: *Felleg Úr*. = Bárka, 1/55. p.
389. MS LITTLEWOOD: *Piranya*. = Bárka, 1/56. p.
390. MS LITTLEWOOD: *Rajzolj egy embert*. = Bárka, 1/57. p.
391. MS LITTLEWOOD: *Szellő Kisasszony*. = Bárka, 1/55–56. p.
392. MURÁNYI Zita: *ez az afa*. = Kortárs, 2/19. p.
393. MURÁNYI Zita: *elveszni a...* = Kortárs, 2/18. p.
394. MURÁNYI Zita: *mimézis*. = Magyar Napló, 2/32. p.
395. MURÁNYI Zita: *most nézz ki*. = Magyar Napló, 2/32. p.
396. MURÁNYI Zita: *nézd*. = Ezredvég, 1/36–37. p.
397. MURÁNYI Zita: *pünkösöd*. = Kortárs, 2/18. p.
398. MUSZKA Sándor: *Kő*. = Székelyföld, 2/61. p.
399. MUSZKA Sándor: *Körkép*. = Székelyföld, 2/62. p.
400. MUSZKA Sándor: *A Nagyrét utcában*. = Székelyföld, 2/60. p.
401. MUSZKA Sándor: *Örökre így*. = Székelyföld, 2/62. p.
402. MUSZKA Sándor: *Téli szállás*. = Székelyföld, 2/59–60. p.
403. MUSZKA Sándor: *Verem*. = Székelyföld, 2/61. p.
404. MUSZKA Sándor: *Zéró*. = Székelyföld, 2/59. p.

405. NAGY Hajnal Csilla: 25. = Helikon, február 25. 12. p.
406. NAGY Hajnal Csilla: *Az is igaz.* = Helikon, február 25. 12. p.
407. NAGY Hajnal Csilla: *Holt nyelv.* = Új Forrás, 2/94–95. p.
408. NAGY Hajnal Csilla: *Memoár.* = Helikon, február 25. 12–13. p.
409. NAGY Hajnal Csilla: *Szerda.* = Helikon, február 25. 13. p.
410. NAGY Hajnal Csilla: *Tiéd.* = Helikon, február 25. 13. p.
411. NAGY Hajnal Csilla: *Ugyanazon a vonaton.* = Helikon, január 10. 9. p.
412. NAGY Kalliope Mária: *Ébredés.* = Helikon, január 25. 13. p.
413. NAGY Kalliope Mária: *A talizmánról.* = Helikon, január 25. 13. p.
414. NAGY Kata: *Fimisszázs.* = Helikon, január 10. 16. p.
415. NAGY Kata: *A helyi mágia szabályai.* = Helikon, január 10. 16. p.
416. NAGY Márta Júlia: *Bethlehem a Miskolci utcában.* = Helikon, január 10. 15. p.
417. NAGY Márta Júlia: *Életlen felvétel.* = Székelyföld, 1/18. p.
418. NAGY Márta Júlia: *Holland tájkép.* = Székelyföld, 1/19–20. p.
419. NAGY Márta Júlia: *Az irgalom természete.* Elhagyott, szegregált neobarokk kápolna a Zempléni-hegységben. = Székelyföld, 1/17. p.
420. NAGY Márta Júlia: *Padlótól plafonig.* = Székelyföld, 1/18–19. p.
421. NAGY Miklós Kund: *Szerkesztők limerickben.* = Látó, 1/46–47. p.
422. NAGYPÁL István: *Bányalovak teogóniája.* = Alföld, 2/24–25. p.
423. NAGYPÁL István: *Hebrológus.* = Alföld, 2/24. p.
424. NEMES Z. Mária: *Margit búgom emlékönyve.* = Helikon, január 10. 14. p.
425. NEMES Z. Mária: *Progresszív mákony.* = Helikon, január 10. 14. p.
426. NÉMETH András: *Friss virágok, csók és valóság.* = Napút, 1/115. p.
427. NÉMETH András: *P. Gy. költő utolsó, ajándek tautológiáifüzere a feleségének?* = Napút, 1/114. p.
428. NÉMETH András: *A taorminai görög színház egyik oszlopához.* = Napút, 1/115. p.
429. NÉMETH Bálint: *Gyanakvás, enyhülöben.* = Helikon, január 10. 5. p.
430. NYILAS Attila: *Az ékesszólásról.* Légy jó mindhalálig. = Alföld, 1/13–18. p.
431. NYÍRŐ József: *Vasárnap.* = Korunk, 2/14–17. p.
432. OLÁH András: *Játékvasút.* = Mozgó Világ, 2/44–45. p.
433. OLÁH András: *Különbéke.* = Székelyföld, 1/43–44. p.
434. OLÁH András: *megint.* = Helikon, február 10. 9. p.
435. OLÁH András: *Mégsem.* = Székelyföld, 1/43. p.
436. OLÁH András: *Mindennapi keresztjeink.* = Székelyföld, 1/42–43. p.
437. OLÁH András: *[mint albumban a képek].* = Helikon, február 10. 9. p.
438. OLÁH András: *nekem adtad.* = Vigilia, 2/121. p.
439. OLÁH András: *semleges.* = Mozgó Világ, 2/44. p.
440. OLÁH András: *tájékozódási pont.* = Helikon, február 10. 9. p.
441. OLÁH András: *távolodunk.* = Vigilia, 2/121. p.
442. OLÁH András: *Utcabál.* = Székelyföld, 1/44. p.
443. OLGYAI Dávid: *Gondos-gondtalanul.* = Ezredvég, 1/52. p.
444. OZSVÁTH Zsuzsa: *boglyas.* = Várad, 1/8. p.
445. OZSVÁTH Zsuzsa: *bárom.* = Várad, 1/9. p.
446. OZSVÁTH Zsuzsa: *stornó.* = Várad, 1/8. p.
447. PÁL Dániel Levente: *Kutyák melankóliája.* = Kortárs, 2/23. p.
448. PALOCSAY Zsigmond: *Szisz-kapitány vacorkorfüje.* = Korunk, 2/59. p.
449. PAPP Attila Zsolt: *Ha bárki hívna, nem vagyunk.* = Székelyföld, 2/29. p.
450. PAPP Attila Zsolt: *Két ismeretlen ember.* = Székelyföld, 2/30. p.
451. PAPP Attila Zsolt: *Utóvéd. A zöldbajúk.* = Helikon, február 10. 1. p.
452. PAPP-FÜR János: *nehéz.* = Magyar Napló, 1/16. p.
453. PAPP-FÜR János: *szemben a játszótérrel.* = Magyar Napló, 1/16. p.
454. PETŐCZ András: *Egyedül.* = Magyar Napló, 2/26–27. p.
455. PETŐCZ András: *Hazaút.* = Magyar Napló, 2/26. p.
456. PETRŐCZI Éva: *Dóm, zsómlékkal.* = Életünk, 1–2/51. p.
457. PETRŐCZI Éva: *Händel ifjúkori portréja előtt.* = Életünk, 1–2/50. p.
458. PETRŐCZI Éva: *Ingrid Bergman – Robert Capának.* = Bárka, 1/35. p.
459. PETRŐCZI Éva: *Jöttek a telek.* = Életünk, 1–2/52. p.

460. PETRŐCZI Éva: *Metafora, 2014-ből.* = Bárka, 1/36. p.
461. PETRŐCZI Éva: *Nem parancsol...* = Életünk, 1–2/52. p.
462. PETRŐCZI Éva: *Ofélia.* = Életünk, 1–2/50. p.
463. PETRŐCZI Éva: *Önarckép, 2015-ből.* = Bárka, 1/35. p.
464. PETRŐCZI Éva: *A Rákert elégidája.* = Életünk, 1–2/51. p.
465. POLGÁR Anikó – CSEHY Zoltán: *Eurüdike és Orpheusz csetel.* = Élet és Irodalom, január 15. 17. p.
466. POLLÁGH Péter: *Betépett üveg.* 7 Kortárs, 2/24. p.
467. PROHÁSZKA László Máté: *Afrika.* = Ezredvég, 1/15. p.
468. PROHÁSZKA László Máté: *Áthelyezve.* = Ezredvég, 1/135. p.
469. PROHÁSZKA László Máté: *Hazatalált.* = Ezredvég, 1/135–136. p.
470. PROHÁSZKA László Máté: *Hol mindannyian.* = Ezredvég, 1/14. p.
471. PROHÁSZKA László Máté: *Sorsod dzsungel.* = Ezredvég, 1/13–14. p.
472. PUROSZ Leonidasz: *Hallótávolság.* = Helikon, január 25. 11. p.
473. PUROSZ Leonidasz: *Hallótávolság.* = Új Forrás, 1/67. p.
474. PUROSZ Leonidasz: *Hasonlóságról és különbségről.* = Tiszatáj, 2/21. p.
475. PUROSZ Leonidasz: *Jönnek a kisfiúk.* = Tiszatáj, 2/22. p.
476. PUROSZ Leonidasz: *Készül a leltár.* = Új Forrás, 1/66. p.
477. PUROSZ Leonidasz: *Rombolás.* = Helikon, január 25. 11. p.
478. RADNÓTI Ádám: *En, a hitebogyott – avagy Tulp doktor anatómiája.* = Új Forrás, 1/82–85. p.
479. RADNÓTI Miklós: *Kedd.* = Korunk, 2/23. p.
480. RÖHRIG Géza: 1967. = Élet és Irodalom, február 26. 17. p.
481. RÖHRIG Géza: 1975. = Élet és Irodalom, február 26. 17. p.
482. RÖHRIG Géza: *angyal istván.* = Élet és Irodalom, február 26. 17. p.
483. RÖHRIG Géza: *anyjára.* = Élet és Irodalom, február 26. 17. p.
484. RÖHRIG Géza: *cherchez.* = Élet és Irodalom, február 26. 17. p.
485. RÖHRIG Géza: *förgeteg.* = Jelenkor, 2/176–177. p.
486. RÖHRIG Géza: *gyapotszedő.* = Jelenkor, 2/177–178. p.
487. RÖHRIG Géza: *ne aludj el.* = Jelenkor, 2/178. p.
488. RÖHRIG Géza: *örökbefogadás.* = Élet és Irodalom, február 26. 17. p.
489. SÁRÁNDI József: *Önlefközés* (avagy káté egy új élettechnikához). = Hítel, 1/61–62. p.
490. SÁRÁNDI József: *Per.* = Hítel, 1/60. p.
491. SCHIFF Júlia: *Felnőtté válás.* = Magyar Napló, 2/40. p.
492. SCHIFF Júlia: *A haza képe.* = Magyar Napló, 2/40. p.
493. SCHIFF Júlia: *Késő feltámadás.* = Magyar Napló, 2/40. p.
494. SCHIFF Júlia: *Padlás.* = Magyar Napló, 2/39. p.
495. SCHIFF Júlia: *Vontatópályán.* = Magyar Napló, 2/39. p.
496. SEBESTYÉN Rita: *En...* = Székelyföld, 2/75–76. p.
497. SERESTÉLY Zalán: *maradsz.* = Helikon, január 10. 11. p.
498. SERESTÉLY Zalán: *Jélnküled nem[.* = Helikon, január 10. 11. p.
499. SERFŐZŐ Simon: *Mint valamikor, régen.* = Magyar Napló, 1/13. p.
500. SERFŐZŐ Simon: *Nagyon messze.* = Magyar Napló, 1/12. p.
501. SIMON Márton: *Karácsony.* = Helikon, január 10. 14. p.
502. SIMOR András: *Menekülök.* = Ezredvég, 1/80. p.
503. SIPOS Tamás: *Éjszaka a padon.* = Jelenkor, 2/179. p.
504. SIPOS Tamás: *Visszatérő motívumok.* = Jelenkor, 2/180. p.
505. SKOBRAK Máté: *Addig is.* = Új Forrás, 1/64. p.
506. SKOBRAK Máté: *Ájándek.* = Új Forrás, 1/64. p.
507. SKOBRAK Máté: *altatom.* = Helikon, február 25. 10. p.
508. SKOBRAK Máté: *belefür.* = Helikon, február 25. 10. p.
509. SKOBRAK Máté: *együtt el.* = Helikon, február 25. 10. p.
510. SKOBRAK Máté: *az ember éjjel.* = Helikon, február 25. 10. p.
511. SKOBRAK Máté: *érted.* = Helikon, február 25. 10. p.
512. SKOBRAK Máté: *ez minden.* = Helikon, február 25. 10. p.
513. SKOBRAK Máté: *harmadik személy.* = Helikon, február 25. 10. p.
514. SKOBRAK Máté: *még váratlanul.* = Helikon, február 25. 10. p.

513. SKOBRÁK Máté: *Személyes.* = Új Forrás, 1/65. p.
516. SKOBRÁK Máté: *te is.* = Helikon, február 25. 10. p.
517. SKOBRÁK Máté: *végül is.* = Helikon, február 25. 10. p.
518. SVÉBIS Bence: *Látletet.* = Élet és Irodalom, február 5. 14. p.
519. SVÉBIS Bence: *Rajtbhelyzet.* = Élet és Irodalom, február 5. 14. p.
520. SVÉBIS Bence: *Reggelre.* = Élet és Irodalom, február 5. 14. p.
521. SZABÓ Imola Julianna: *hajszáleres csempék.* = Helikon, január 10. 14. p.
522. SZAUER Ákos: *Gyermekkor.* = Magyar Napló, 2/28. p.
523. SZAUER Ákos: *Irány.* = Magyar Napló, 2/28. p.
524. SZAUER Ákos: *Összhatás.* = Magyar Napló, 2/28. p.
525. SZEDER Katalin: *Rákészítés.* = Ezredvég, 1/47–48. p.
526. SZEITZ János: *Elindultatok.* = Ezredvég, 1/59. p.
527. SZÉKELY János: *Évek.* = Látó, 1/108–109. p.
528. SZILÁGYI Domokos: *A halál árnyéka.* Rekvium. (Részlet). Az őz-szemű lány. Nem szabadulsz. = Korunk, 2/33–35. p.
529. SZILÁGYI Kinga Magdolna: *Benned a félelem.* = Irodalmi Jelen, 1/111. p.
530. SZILÁGYI Kinga Magdolna: *Hideg a párna.* = Irodalmi Jelen, 1/112. p.
531. SZILÁGYI Kinga Magdolna: *Papucsomban.* = Irodalmi Jelen, 1/113. p.
532. SZILÁGYI Kinga Magdolna: *Ragyogás.* = Irodalmi Jelen, 1/114. p.
533. SZILÁGYI Kinga Magdolna: „*Senki mada-ra*”. = Irodalmi Jelen, 1/110. p.
534. SZILÁGYI Kinga Magdolna: *Szajzár.* = Irodalmi Jelen, 1/110. p.
535. SZITA Szilvia: *Variációk egy estére.* = Új Forrás, 1/48. p.
536. SZOLCSÁNYI Ákos: *Tanít.* = Alföld, 2/13–14. p.
537. SZOLCSÁNYI Ákos: *Tanul.* = Alföld, 2/12–13. p.
538. SZÖCS Géza: *Kíváncsi boldog régi évet.* = Irodalmi Jelen, 2/3. p.
539. SZÖCS Petra: *Konkrétan.* = Élet és Irodalom, január 8. 14. p.
540. SZÖCS Petra: *Megtört szív.* = Élet és Irodalom, január 8. 14. p.
541. TABÁK András: *(A fekete betűs ünnep).* = Ezredvég, 1/138–139. p.
542. TAKÁCS Réka: *Fouettek, avagy én vagyok...* = Székelyföld, 2/89. p.
543. TAMÁS Menyhért: *Észre-írt strófák.* = Hítel, 1/46. p.
544. TAMÁS Menyhért: *Nem elég.* = Hítel, 1/48. p.
545. TAMÁS Menyhért: *Rádióval alszom.* = Hítel, 1/47. p.
546. TAR Károly: *Compendium.* = Helikon, február 10. 4. p.
547. TAR Károly: *Summa.* = Helikon, február 10. 4. p.
548. TAR Károly: *Tört hely.* = Helikon, február 10. 4. p.
549. TAR Károly: *Züm-züm.* = Helikon, február 10. 4. p.
550. TATÁR Sándor: *2x2 újabb(?) hexameter.* = Alföld, 1/21. p.
551. TATÁR Sándor: *Hadd sodorjon.* = Alföld, 1/20–21. p.
552. TATÁR Sándor: *Hát; valahogy ilyesféleképpen, Mademoiselle.* = Jelenkor, 2/135. p.
553. TATÁR Sándor: *Kísértés ellen.* = Alföld, 1/21. p.
554. TATÁR Sándor: *Nem! még ha a pokol-wellness nyitánya volt is.* = Jelenkor, 2/136. p.
555. TÉREY János: *Egy kézikönyvből.* = Kortárs, 1/22. p.
556. TÉREY János: *Gestalt. Nem emlékszem a báráim autóra.* = Kortárs, 1/22. p.
557. TÉREY János: *Őszi badjárt.* = Kortárs, 1/21–22. p.
558. TOKAI Tamás: *párak.* = Új Forrás, 1/39. p.
559. TORNAI József: *Agyatok, mint a mindenség.* = Hítel, 1/30. p.
560. TORNAI József: *Buddha mosolya.* = Életünk, 1–2/64. p.
561. TORNAI József: *Fátyolos lebegés.* = Forrás, 2/62. p.
562. TORNAI József: *A hal.* = Hítel, 1/32. p.
563. TORNAI József: *Hej, az öregség „költészete”!* = Hítel, 1/31–32. p.
564. TORNAI József: *Itt szült anyám.* = Forrás, 2/59. p.
565. TORNAI József: *Lelkierő.* = Forrás, 2/60. p.
566. TORNAI József: *Ments meg, hajnalszillag...* = Hítel, 1/29. p.
567. TORNAI József: *Minden teremtmény.* = Forrás, 2/59–60. p.
568. TORNAI József: *A múlt.* = Forrás, 2/61. p.
569. TORNAI József: *Nincs irgalom.* = Hítel, 1/30. p.
570. TORNAI József: *Szárny nélkül.* = Hítel, 1/28. p.
571. TORNAI József: *A techno-ember.* = Életünk, 1–2/65–66. p.
572. TORNAI József: *A Trocaderótól...* = Életünk, 1–2/64. p.

573. TOROCZKAY András: *Egyik sem igaz.* = Helikon, február 25. 12. p.
574. TOROCZKAY András: *Fontos dolgok.* = Helikon, január 10. 15. p.
575. TÓTH Ágnes: *Napfény ember.* = Várad, 1/29. p.
576. TÓTH Ágnes: *Ősz a Hargitán.* = Várad, 1/29. p.
577. TÓTH Ágnes: *Téli rozsda.* = Várad, 1/29. p.
578. TÓTH Imre: *Fellobban mértéke.* = Mozgó Világ, 1/60. p.
579. TÓTH Kinga: *Faliratok – Made in Slovakia.* kazdy den. minden nap. = Helikon, február 25. 12. p.
580. TÓTH Kinga: *Faliratok – Made in Slovakia.* záka vstupu – belépni tilos. zenélő ház. = Helikon, január 10. 9. p.
581. TÖRÖK Sándor Mátyás: *Este van.* = Új Forrás, 1/71. p.
582. TÖRÖK Sándor Mátyás: *Szobabelső.* = Új Forrás, 1/72. p.
583. TURCZI István: *Ha kérdezné.* = Életünk, 1–2/37. p.
584. TURCZI István: *Üzenet a Gyarmat utcából.* = Életünk, 1–2/38. p.
585. VARGA Imre: *Haltató.* = Tiszatáj, 2/20. p.
586. VARGA Imre: *Kalligráfia.* = Új Forrás, 2/75. p.
587. VARGA László Edgár: *mint goethe.* = Helikon, január 10. 13. p.
588. VARGA Melinda: *Aki a tengert is szóra bírta.* = Irodalmi Jelen, 1/62–63. p.
589. VARGA Melinda: *Életöröm.* = Irodalmi Jelen, 1/33–35. p.
590. VARGA Sándor-György: *Bipolar blues.* = Helikon, február 10. 12. p.
591. VASADI Péter: *A boldogság...* = Vigilia, 2/114. p.
592. VASADI Péter: *...Indiából érkezik.* = Vigilia, 2/115–116. p.
593. VASADI Péter: *A nyelv.* = Vigilia, 2/114. p.
594. VASS Tibor: *Kék Radnóta.* Készecske A Nagy Bibin és a műlovarnóból. = Irodalmi Jelen, 2/57–59. p.
595. VESZTERGOM Andrea: *Az álomfogó.* = Irodalmi Jelen, 1/50. p.
596. VESZTERGOM Andrea: *Mosolygó hold.* (perpetuum). (nocturnal). = Irodalmi Jelen, 1/51–52. p.
597. VID, Aletta: *Reinkarnáció.* = Mozgó Világ, 1/62. p.
598. VID, Aletta: *Vissza.* = Mozgó Világ, 1/61–62. p.
599. VIDA Kamilla: *jocó.* = Helikon, február 10. 13. p.
600. VILLÁNYI László: *Fotó.* = Alföld, 1/5. p.
601. VILLÁNYI László: *Gyógyír.* = Székelyföld, 2/49. p.
602. VILLÁNYI László: *Idegen.* = Székelyföld, 2/49. p.
603. VILLÁNYI László: *Szív.* = Alföld, 1/5. p.
604. VISKY András: *845 North Michigan Avenue.* = Jelenkor, 1/52. p.
605. VISKY András: *Gerendák.* = Jelenkor, 1/51. p.
606. VISKY András: *Kéktúra.* = Jelenkor, 1/52. p.
607. VISKY András: *Két sírkőre.* Végakarát. Szünetjel. = Korunk, 2/133–134. p.
608. VISKY András: *Önmaga ellen.* = Jelenkor, 1/51. p.
609. VISKY András: *Semmi látnivaló.* = Jelenkor, 1/51–52. p.
610. VÖRÖS István: *Angyalólasztás.* = Vigilia, 2/116–117. p.
611. VÖRÖS István: *Búcsúzás a budai hegységtől.* = Forrás, 2/50–51. p.
612. VÖRÖS István: *A forgó semmi ellen.* = Forrás, 2/49. p.
613. VÖRÖS István: *Hatalom nélkül.* = Forrás, 2/50. p.
614. VÖRÖS István: *A koldus háláéneke.* = Forrás, 2/51–52. p.
615. VÖRÖS István: *Külön értesítés.* = Vigilia, 2/116. p.
616. VÖRÖS István: *A remény? Egy nagy tároló.* = Forrás, 2/51. p.
617. WIRTH Imre: *Anyá szerint.* = Jelenkor, 1/56. p.
618. WIRTH Imre: *Ha idejön.* = Jelenkor, 1/55. p.
619. WIRTH Imre: *Miért az égi éj.* = Jelenkor, 1/55. p.
620. WIRTH Imre: *Zsákbamacskát.* = Jelenkor, 1/56. p.
621. ZALÁN Tibor: *Az a Nap, az a Hold.* = Korunk, 2/104–105. p.
622. ZÁVADA Péter: *Ebonit.* = Helikon, január 10. 9. p.
623. ZÁVADA Péter: *Hazatérés.* = Helikon, január 10. 9. p.

Rövidpróza

624. ACSAI Roland: *A kislány és a szamuráj.* = Élet és Irodalom, január 8. 16. p.
625. ADORJÁNI Panna: *Nincs semmi értelme az életnek, erre a következtetésre jutott Lili, és becsapta maga után az ajtót.* = Helikon, január 10. 10. p.
626. ANTAL Balázs: *Engedni mindig.* = Új Forrás, 1/40–47. p.
627. ANTAL Balázs: *A szavak súlya.* = Helikon, február 25. 3–4. p.

628. ANTAL Balázs: *A szelídítés*. = Bárka, 1/14–19. p.
629. BALEY Endre: *Megoldások*. = Napút, 1/22. p.
630. BALEY Endre: *Szenzáció*. = Napút, 1/22. p.
631. BALOGH Dezső: *Az ifjabb Sade tanulói*. = Irodalmi Jelen, 2/10–14. p.
632. BARANYA Nikolett: *Nevelőapám*. = Magyar Napló, 2/34. p.
633. BÁRDOS József: *Álmok... Európa... Párizs... egyre messzebb*. (Bessenyei György és Csokonai Vitéz Mihály). = Irodalmi Jelen, 1/107–109. p.
634. BÁRDOS József: *A műzsák hajléka*. (Brüll Adél és Boncza Berta). = Irodalmi Jelen, 2/112–114. p.
635. BARLOG Károly: *Szomszédok*. ad notam vidámpark. = Helikon, január 10. 6. p.
636. BARTUSZ-DOBOSI László: *A könyvek illata*. = Magyar Napló, 1/15–17. p.
637. BECK Tamás: *Féktávoltság*. Képzelt riport. = Látó, 2/35–36. p.
638. BECK Tamás: *Történelem*. = Élet és Irodalom, január 22. 16. p.
639. BENE Zoltán: *A barlang rejtélye*. = Székelyföld, 1/7–16. p.
640. BENEDEK István Gábor: *Sheaffer*. = Ezredvég, 1/15–19. p.
641. BERTA Ádám: *Gyermekkorunk legszebb nyara*. = Élet és Irodalom, január 22. 15. p.
642. BODÓ Márta: *Csecsemőszobor*. = Irodalmi Jelen, 2/4–5. p.
643. BODÓ Márta: *Újratervezés*. = Vigília, 2/122–123. p.
644. BODOR Ádám: *Leordina*. (lektúr). = Székelyföld, 2/5–24. p.
645. BORCSA Imola: *Kód*. = Helikon, február 10. 10–11. p.
646. CZAKÓ Gábor: *Az óriás és a halott asszony*. = Bárka, 1/52–53. p.
647. CZAKÓ Gábor: *Újra...* = Bárka, 1/53–54. p.
648. CSABAI László: *Tartozás*. = Látó, 2/13–28. p.
649. CSABAI László: *A tékozló fiú*. = Élet és Irodalom, február 19. 15. p.
650. CSERENKÓ Gábor: *Hat féljegyzés*. Élőben. A pince. Nem ugyanaz. A bál. Megint egyedül. Jelentésrészlet. = Új Forrás, 1/68–70. p.
651. CSERENKÓ Gábor: *A szemmozgások szabados*. = Tiszatáj, 2/35–41. p.
652. CSIKI László: *A kősvatag szöglete*. = Korunk, 2/77. p.
653. CSIKÓS Attila: *Lemegy a vas*. = Új Forrás, 1/93–95. p.
654. CSORDÁS Kata: *Neki ez a titkos öröme*. = Jelenkor, 1/44–46. p.
655. CSUSZNER Ferenc: *Húsvéti várakozás*. = Helikon, február 10. 16–17. p.
656. [DARVASI László] Szív Ernő: *Az a csodálatos böhériskola*. = Élet és Irodalom, január 22. 14. p.
657. [DARVASI László] Szív Ernő: *Lett új foglalkozásom*. = Élet és Irodalom, február 19. 14. p.
658. DEZSŐ Anna: *Háborús hős*. = Ezredvég, 1/11–13. p.
659. DINÓK Zoltán: *Ki vágja le a hajamat?* = Várad, 1/6–7. p.
660. DOBI Frida: *Drága Nővérkém!* = Magyar Napló, 2/35–36. p.
661. DUNAVECKZI Anikó: *Kisprózák*. Az utolsó felvonás. Emmaus. Tűzön át. = Életünk, 1–2/109–119. p.
662. FARKAS Judit: *A kerítés mellett*. = Vigília, 2/135–139. p.
663. FECSKE Csaba: *Nagymama születésnapja*. = Élet és Irodalom, február 26. 15. p.
664. FEHÉR Boldizsár: *Médea Pergamonban*. = Magyar Napló, 1/37–39. p.
665. GERŐCS Péter: *A fényképész rögeszméje az időről*. = Új Forrás, 2/79–87. p.
666. GONDOS Mária Magdolna: *A legtöbb, mi adható*. = Helikon, január 25. 12. p.
667. GRECSÓ Krisztián: *Friss punci*. = Mozgó Világ, 1/63–80. p.
668. GYÁRFÁS Endre: *Puskás a vadnyugaton*. = Élet és Irodalom, január 29. 15. p.
669. HAJÓS Eszter: *Köszönjük meg értésüket*. Lienea Olson: Giddy Up! = Új Forrás, 1/52–53. p.
670. HAJÓS Eszter: *Nemhang*. = Várad, 1/10–11. p.
671. HAJÓS Eszter: *Világga*. = Várad, 1/13–15. p.
672. HANDÓ Péter: *Tükröződések*. Vonal zoo. Szodomát elhagyva. Kópárnán pihenve. Ciszterna napon. Vágyaknak áldozva. Bokros teendő. Hőbrebe fel. Arccal Jerikónak. Oszlop iránt. Háromra pestis. Visszatérő prófécia. = Ezredvég, 1/52–58. p.
673. HÁV János: *Este*. = Élet és Irodalom, január 22. 15. p.
674. HORVÁTH Benji: *Ojniczáné, nem parafrázis*. = Helikon, február 25. 13. p.
675. HORVÁTH Viktor: *Hallucino-klerikál*. = Élet és Irodalom, január 15. 15. p.
676. HUTVÁGNER Éva: *Lisztidő*. = Élet és Irodalom, február 12. 16. p.
677. Izsó Nóra, J.: *Lili*. = Ezredvég, 1/3–8. p.
678. JERNEY Gábor: *Sajgtalan*. = Irodalmi Jelen, 2/34–36. p.
679. KALÁSZ István: *A szikla*. = Tekintet, 1/71–75. p.

680. KARAP Ágnes: *A mag*. = Székelyföld, 2/63–66. p.
681. KÁVAI Katalin: *Menekülés*. = Élet és Irodalom, február 19. 16. p.
682. KELEMEN Anna, A.: *Hat óra huszonkilenc*. = Jelenkor, 1/47–50. p.
683. KIRÁLY Farkas: *Abol a varjú ugat*. = Kortárs, 2/6–15. p.
684. KIRÁLY Farkas: *Füstbe mentek*. = Helikon, február 25. 6. p.
685. KIS Antónia: *Memória*. = Ezredvég, 1/25–27. p.
686. KISSLAKI László: *A bobóc*. = Irodalmi Jelen, 2/60–63. p.
687. KISSLAKI László: *A csatos imakönyv*. = Vigília, 1/57–61. p.
688. KISSLAKI László: *A Flóra-napi ünnep*. = Hítel, 1/49–50. p.
689. KNEISZ Dóra: *Országok temetője*. = Magyar Napló, 2/38. p.
690. KONTRA Ferenc: *Nincs nehezebb a lábszárcsontnál*. = Irodalmi Jelen, 2/49–56. p.
691. KOVÁCS Ráchel: *A Magányos gyerekek városa*. = Ezredvég, 1/81–82. p.
692. LACZKÓ Emőke: *Ki vagyok én?* = Székelyföld, 2/81–84. p.
693. LÉRÁNT Árpád, B.: *A remekmű*. = Ezredvég, 1/22–23. p.
694. LITVAI Nelli: *Egy budapesti cím*. = Élet és Irodalom, február 5. 16. p.
695. MAJOR Sándor: *A szobor*. = Élet és Irodalom, január 22. 16. p.
696. MÁRTON Evelin: *Frenézia*. = Látó, 1/48–52. p.
697. MAJOROS Sándor: *A verőlegény*. = Magyar Napló, 2/5–8. p.
698. MÁTÉ Gabriella: *Apám a félbomlóban*. = Magyar Napló, 2/33. p.
699. MATKOVICH Ilona: *Angyali viszonyok – avagy Angéla társat keres*. = Élet és Irodalom, február 26. 16. p.
700. MÁTYÁS Zsolt Imre: *A vasárnap nélküli vasárnap*. = Várad, 1/18–22. p.
701. MECHIAI Zina: *Makramé*. = Új Forrás, 1/57–61. p.
702. MEDGYESI Emese: *Porból nőt*. = Helikon, január 25. 5–8. p.
703. MÉHES Károly: *Gyászjelentés*. = Irodalmi Jelen, 1/11–13. p.
704. MIHÁLKOVICS Miklós: *Egy magnószalag kalandos útja*. = Ezredvég, 1/29–36. p.
705. MIKLYA Emese Sára: *Magány*. = Magyar Napló, 2/34. p.
706. MOLNÁR Miklós: *Kurta farkú történetek*. A zugori író. Adalék a magyarok természetrajzához. A foltámasztott oroszán.
- Ócseny harasó. Eszméletre térés. Rablólúti a pokol tornácán. Liliumszál Tündér Ilona keblére. Belépünk a jövőbe. A tilinkózo toportyán. Lunatikus történet. Abu Ahmed elbánik a pokolgéppel. = Kortárs, 1/10–20. p.
707. MOLNÁR Vilmos: *Egy jó hely*. = Helikon, február 25. 2. p.
708. MÓRICZ Zsigmond: *Feleség*. = Tiszatáj, 2(diákmelléklet)/12–16. p.
709. MUCHA Attila: *Téjcsere*. = Élet és Irodalom, február 26. 16. p.
710. MUSZKA Sándor: *Modern művészet*. = Irodalmi Jelen, 2/19–21. p.
711. NAGY Koppány Zsolt: *Kovács József levelei nőkhez*. (Előjáték). (Kedves Niki Fellacci!). (Kedves Erzsébet!). (Kedves Kinga!). (Kedves Tamara!). (Kedves Bella!). = Élet és Irodalom, január 29. 16. p.
712. NAGY Koppány Zsolt: *A vissza változás*. = Helikon, január 25. 8. p.
713. NÉMETH Ákos: *Tündérmese*. = Mozgó Világ, 2/49–52. p.
714. NÉMETH Ákos: *Vasárnap*. = Élet és Irodalom, február 5. 15. p.
715. OBERCZIÁN Géza: *Baleset*. = Székelyföld, 2/31–48. p.
716. OBERCZIÁN Géza: *Csend*. = Magyar Napló, 2/29–31. p.
717. PALLAG Zoltán: *A metrón való mérszárlásról*. = Helikon, január 10. 17. p.
718. PÁLYI András: *Amiképpen*. = Tiszatáj, 1/3–15. p.
719. PAPP Sándor Zsigmond: *All in*. = Élet és Irodalom, február 5. 14. p.
720. PAPP Sándor Zsigmond: *Rövidzárlat*. = Élet és Irodalom, január 8. 14. p.
721. PERSÁNYI Norina: *Két duett*. Krém. Sacika és Manyika. = Irodalmi Jelen, 1/4–8. p.
722. PETZ György: *Sepcercek*. Helyesbítés. Csend ül. Átbökött lepké avagy Pszükhé. Martinique. Kis Lajos. = Tönkre akar sz tenni? = Napút, 1/9–11. p.
723. PETŐCZ András: *Apa nevet*. 7 Élet és Irodalom, február 12. 16. p.
724. PONGRÁCZ Mária: *Hátulsó pár előre fuss...* = Irodalmi Jelen, 1/28–32. p.
725. PÓSFAL György: *Tulleriák*. Szerelmi affér. Tisztelt ultrahang! Eufória. Megnyugtató. = Kortárs, 1/24–32. p.
726. POTOCKY László: *Próbababa*. = Bárka, 1/37–39. p.
727. POZSONYI Ádám: *Felvilágosodás*. = Hítel, 1/58–59. p.
728. PRUZHINSZKY Sándor: *Labirintus*. = Látó, 2/41–47. p.

729. RABOCSKAI Zsófia: *Közeledik.* = Székelyföld, 2/86–88. p.
730. RADICS Viktória: *Az örök hó birodalma.* = Élet és Irodalom, január 15. 16. p.
731. SEBŐK László: *Kizártság Emmából.* = Kortárs, 2/20–22. p.
732. SZAKÁCS István Péter: *Visszatérni.* = Helikon, február 25. 7–8. p.
733. SZÁNTÓ T. Gábor: *Szatmári eső.* = Élet és Irodalom, február 26. 15. p.
734. SZAPPANOS Gábor: *A végítélet sárkánya.* = Kortárs, 1/36–41. p.
735. SZÁZ Pál: *Ádámtyánk bajára.* phytoaforizma. = Helikon, január 10. 17. p.
736. SZÁZ Pál: *A bűn kégyelme.* phytoanekdota. = Vigília, 1/42. p.
737. SZÁZ Pál: *A megváltás kégyelme.* phytoanekdota. = Vigília, 1/43–44. p.
738. SZEIFERT Natália: *Földni sosem szabad.* = Mozgó Világ, 2/59–61. p.
739. SZEIFERT Natália: *Reggelek.* = Mozgó Világ, 2/53–56. p.
740. SZEIFERT Natália: *Zakkant Tóni.* = Mozgó Világ, 2/56–58. p.
741. SZIL Ágnes: *Gyomor, alvász, egy méheske.* = Bárka, 1/25–26. p.
742. SZILASI László: *Itália, Bercel, Bécs.* = Irodalmi Jelen, 1/44–49. p.
743. SZOMBATI István: *Nyúlgerinc vagy farbát?* = Ezredvég, 1/10–11. p.
744. TABÁK András: *Több dolgok vannak földön s egen...* = Ezredvég, 1/61–67. p.
745. TAKÁCS Zsuzsa: *Állj s felelj: ki vagy?* = Élet és Irodalom, január 15. 14. p.
746. TAKÁCS Zsuzsa: *A maszkmester.* = Élet és Irodalom, február 12. 14. p.
747. TAMÁS Kincső: *Bikaviadal.* = Várad, 1/38–40. p.
748. TAMÁS Kincső: *A cigi.* = Várad, 1/34–37. p.
749. TORNAI József: *Egy megtalált novella.* = Tekintet, 1/36–38. p.
750. TÓTH Ágnes: *A helyzet komoly.* = Várad, 1/25–26. p.
751. TÓTH Ágnes: *A senki fia.* = Várad, 1/27–28. p.
752. TÓTH Ágnes: *Ünnepi capriccio egy kiskocsmában.* = Várad, 1/23–25. p.
753. VÁCZI Lajos: *Battle without Honor (or Humanity).* = Magyar Napló, 2/36–37. p.
754. VAJDA Krisztián: *Subán gondolatok és csokis süti.* = Székelyföld, 2/77–80. p.
755. VÁRADI NAGY Pál: *A második expedíció.* = Látó, 2/33–34. p.
756. VÁRADI NAGY Pál: *A roncs.* = Helikon, január 10. 12. p.

757. VINCZE Ferenc: *A köpönyeg.* = Helikon, február 25. 5. p.
758. VÖRÖS Anna: *folyók bidakkal.* = Magyar Napló, 2/35. p.
759. VÖRÖS István: *A kísértethajó.* = Alföld, 2/26–31. p.
760. VÖRÖS István: *A Tétvanok Visszavonása.* = Élet és Irodalom, január 29. 14. p.
761. WEHNER Tibor: *öt kis szöveg,* a legfontosabb dolog, a koldus. mágneses kapu. a sír-emlékpályázat. a besúgó. = Napút, 1/3–8. p.
762. WEHNER Tibor: *Öt rövid szöveg.* A próba. Két-háromcsillagos szállodák. Második kiadás. Egy dolog. A tanszékvezető. = Új Forrás, 2/66–71. p.

Hosszúpróza

763. ALKONYI Vilmos: *Káinom.* (részlet). = Új Forrás, 1/75–81. p.
764. BARCSAI László: *Idomár.* (részlet). = Helikon, január 25. 10. p.
765. BARTIS Attila: *A vége.* (részlet). (a nagytógép). (a nyomda). (az autó). = Új Forrás, 1/23–29. p.
766. BENCsik Orsolya: *Kis va(j)dmagyar 59.* = Élet és Irodalom, január 8. 16. p.
767. BOGDÁN László: *Madáremberek és őrszobrok.* [Regényrészlet – A katona és a démon]. = Helikon, február 10. 5–7. p.
768. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Megérinteni egy nőt.* [Regényrészlet]. = Alföld, 2/6–10. p.
769. DARVASI László: *Boszorkányok, 1728.* regényrészlet. = Jelenkor, 2/137–147. p.
770. DARVASI László: *Boszorkányok.* Szeged, 1728. [Regényrészlet]. = Forrás, 2/53–57. p.
771. DARVASI László: *Tanácskozás Szegeden, 1728-ban.* (Regényrészlet). = Tiszatáj, 2/6–17. p.
772. EGRESSY Zoltán: *Szarvas a ködben.* regényrészlet. = Jelenkor, 148–155. p.
773. GRENDÉL Lajos: *Bukott angyalok.* 2. [Prózarészlet]. = Irodalmi Jelen, 1/15–22. p.
774. GYÁRFÁS Endre: *Puskás és a telefonbírmondo.* [Regényrészlet]. = Ezredvég, 1/37–45. p.
775. HORVÁTH Júlia Borbála: *Szegényzúg és gazdagzárvány.* = Hítel, 1/33–45. p.
776. KOCSIS Noémi – NAGY Orsi: *A láthatatlan Pintyő.* ([Mese]részlet). = Bárka, 1/58–59. p.
777. KÖRÖSI Zoltán: *Ítéletidő.* [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, február 12. 15. p.
778. LANCKOR Gábor: *Funkcionális analfabéták.* [Regényrészlet]. = Alföld, 1/8–12. p.

779. MÁCS József: *Eszter.* [Regényrészlet – Szél-fúvásban]. = Magyar Napló, 1/45–52. p.
780. MOHAI V. Lajos: *Az Égi Kapu.* [Regényrészlet – A kanizsai hidegház]. = Forrás, 1/14–19. p.
781. NAGY Zopán: *Látens, No. II.* Kilencedik rész. [Regényrészlet]. = Irodalmi Jelen, 2/24–28. p.
782. ORAVECZ Imre: *Ókontri.* [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, január 22. 16. p.
783. ORAVECZ Imre: *Ókontri.* 18. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 1/37–43. p.
784. PÉNTÉK Orsolya: *Hangok.* (Részletek a Dorka könyve című, készülő regényből). = Irodalmi Jelen, 1/53–56. p.
785. PETŐCZ András: *Aysa.* Harminc nappal a háború után. 1. rész. [Regényrészlet]. = Alföld, 2/15–22. p.
786. SZÁVAI Géza: *Makámaszutra.* [Regényrészlet]. = Kortárs, 2/25–38. p.
787. SZÁVAI Géza: *Triumf International.* [Regényrészlet – Makámaszutra]. = Látó, 2/68–78. p.
788. SZEMETHY Orsi: *Éhség.* [Regényrészlet – Következő megálló: a Boldogság]. = Tekintet, 1/61–70. p.
789. SZILASI László: *Kővéházi kultúra.* (Részletek egy kisregényből). = Tiszatáj, 2/23–27. p.
790. UGHY Szabina: *Házibuli.* (részlet). = Helikon, január 10. 15. p.
791. ZELEI Miklós: *Ártatlan tréfa.* [Regényrészlet – Mandulafecske]. = Forrás, 1/9–11. p.

Átmeneti műfajok

793. ANGYAL Gyula: *Vérmonszun – haibunok Pol Pot diktatúrájáról.* = Új Forrás, 1/86–92. p.

Kevert műfajok

794. TANDORI Dezső: *[Képvversek.]* = Új Forrás, 2/51–55. p.
795. TANDORI Dezső: *Válogasd meg.* [Rajzolt versek]. = Kortárs, 1/3

Közönség előtti előadásra szánt művek

796. GION Nándor – VICSEK Károly: *Keressünk egy jobb hajót!* [Gion Nándor: Engem nem úgy hívnak című regényéből készült forgatókönyv]. = Forrás, 2/3–42. p.
797. NOVOTNY Gergely: *A várakozás vége.* = Napút, 1/98–100. p.
798. ORBÁN János Dénes: *Erős János.* Bábjáték (népmese nyomán). = Magyar Napló, 2/43–53. p.
799. PETE László Miklós: *Koronatanács.* Abszurd és tiszteletlen tragikomédia két részben, versben és prózában. = Napút, 1/23–57. p.
800. VARGA Gábor: *Kályhabúcsúztató.* = Látó, 1/60–85. p.

Irodalmi képregények

801. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Apának nehez.* = Helikon, január 25. 22. p.
802. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Fiatal alkotók estje.* = Helikon, január 10. 22. p.
803. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Milyen is egy hágó?* = Helikon, február 25. 22. p.
804. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Egy távoli galaxisban.* = Helikon, február 10. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

BÉKÉS MÁRTON (1983) történész

BÍRÓ DÁNIEL (1989) kritikus, az ELTE doktorandusza

BUDA ATTILA (1953) irodalomtörténész, könyvtáros, a Szépirodalmi Figyelő főmunkatársa

DEMÉNY PÉTER (1972) író, a Látó szerkesztője

HAMMER FERENC (1963) szociológus

MOLNÁR GÁBOR TAMÁS (1975) az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet, valamint a McDaniel College (Budapest) oktatója

PÁPAI GÁBOR (1983) grafikus

PETHŐ ANITA (1980) szerkesztő, kritikus

SZATHMÁRI JUDIT (1973) irodalomtörténész, a Debreceni Egyetem oktatója

TINKÓ MÁTÉ (1988) költő, kritikus

L. VARGA PÉTER (1981) irodalomtörténész, kritikus, az ELTE tudományos munkatársa, a Prae főszerkesztője

LAKITS ISTVÁN *A befejezett jelen*

I. A gyermekkor

2016, 208 oldal, 2500 Ft

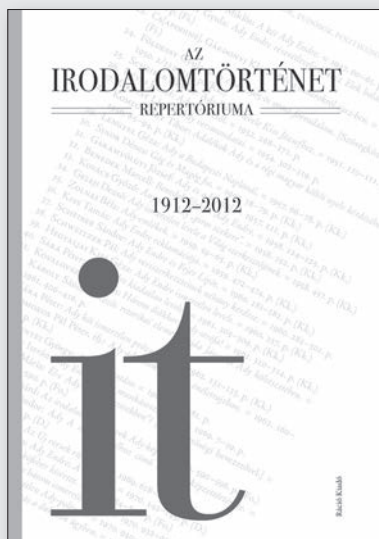

„Tanúságtételt szerettem volna állítani az előző nemzedék világáról, úgy mint arról a korról, amelyben éltem, és amely lassan feledésbe merül. Mindazonáltal az a befejezett jelen éppen olyan modern volt, mint a jelen idő. Ezért is volt olyan érzésem, hogy igazságtalanok vagyunk e múlt tekintetében. Ezt akartam kiigazítani, újraéleszteni az elmúlt időt olyanként, ahogyan én láttam. Ez valószínűleg eltúlzott törekvés volt részemről. Ennek ellenére továbbra is hiszem, hogy a jelenkorunk igazságtalan a múltkorral szemben. Semmit sem tehetünk az idő múlása ellen, miközben manapság a változások egyfajta mámorában élünk, melyet valószínűleg azok a piaci szereplők gerjesztenek, akik igyekeznek felgyorsítani az áruk elavulását. Így még a kultúra is áru lett. Jómagam megpróbáltam ezen áramlattal szemben úszni.”

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

Az Irodalomtörténet repertórium

2016, 332 oldal, 2750 Ft

Az 1891-ben alapított Irodalomtörténeti Közleményekkel együtt a két évtizeddel későbbi Irodalomtörténet szintén a magyar irodalomtörténet rendszeres hazai folyóirata lett. Míg az első közleményei a régi magyar – középkori, illetve a felvilágosodás és reformkori, valamint az 1848-at követő évtizedekben alkotó – szerzőknek a munkásságával foglalkoznak, addig az utóbbi inkább az éppen aktuális magyar irodalmat helyezi előtérbe, az elmúlt tíz-tizenöt évben más nyelvekre tekintő nyitással. A lap első évtizedeiben közölt tanulmányain, kritikáin, ismertetésein otthagya nyomát a pozitívizmus, szellemtörténet, adatfeltárás és mentalitásmegragadás, részlet–egész egysége és ellentéte.

1948 után a direkt politikai készítmények minden korábbinál erősebben érvényesültek. Szerzők, tárgyalási módok szorultak háttérbe – korszerűtlen, túlhaladott megközelítések, ideológiai eredetű ítéletek kaptak terepet, léptek a helyükbe. Lényegi változást az 1990-es évek eleje hozott, mellőzött szerzők értékelésének helyreállításával, munkásságuk visszaemelésével, a teljes korábbi évszázad differenciált megközelítésével, a szakmai színvonalat emelő irányzatok szóhoz juttatásával. A repertórium tételei mintegy tükörként mutatják ezt az utat a szakma önvizsgálataként, egyben tanulságot a ma fiataljai számára.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

NYIKOLAJ MIHAJLOVICS KARAMZIN

Egy orosz utazó levelei

2016, 448 oldal, 3500 Ft

Nyikolaj Mihajlovics Karamzin (1766–1826) többször is átdolgozta és bővítette az *Egy orosz utazó levelei* című levélregényét. A jelen kiadás – a mű első teljes magyar fordítása, Horváth Iván ruszista, műfordító munkája – az 1984. évi, Jurij Lotman, Nonna Marcsenko és Borisz Uszpenszkij szerkesztette kritikai kiadáson alapszik.

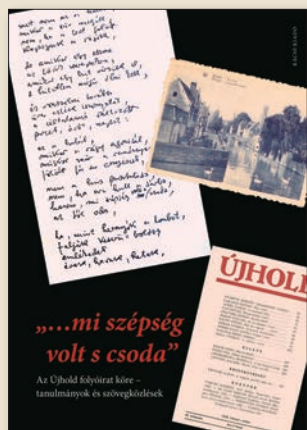
„Karamzin nyelvezete színes, élvezetes, a legnagyobb fordítói kihívást éppen ezért az ő stílusjegyeinek magyar nyelven való visszaadása jelentette, hiszen a ma emberétől a szentimentalizmus elég távol esik, márpedig írónk éppen ennek a műfajnak és stílusnak volt az egyik jelentős oroszországi képviselője.”

HORVÁTH IVÁN

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

„...mi szépség volt s csoda”

Az Újhold folyóirat köre – tanulmányok és szövegközlések
2015, 336 oldal, 3250 Ft

A Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában található újholdas hagyatékokra épülő második kötet tanulmányai Nemes Nagy Ágnes, Lakatos István, Ottlik Géza és Mészöly Miklós életművének néhány részletét vizsgálják, valamint a névadó folyóirat meg nem valósult folytatását – a Magyar Orfeuszt – dokumentálják. Az írók között akad olyan, amely egyetlen Nemes Nagy Ágnes-verset jár körül, s vannak, amelyek életművének egy-egy verstani vagy tematikai összefüggés alapján egymás mellé rendelhető verseit elemzik. Lakatos István versciklusa, keletkezési naplójának részlete egyfelől önmaga megalkotását szemlélteti,

másfelől nyelvének különállását a hetvenes-nyolcvanas évek hazai költészetében. Míg az előző kötet Ottlik Géza és a rádió kapcsolatát tárta fel, addig az egyik itt közölt tanulmány az író és a filmforgatás kudarcát ismerteti. Mészöly Miklós recepciótörténetének egy szelete pedig az életműnek a közelmúlt magyar prózájában betöltött súlyát húzza alá.

A gyűjtemény második részében Nemes Nagy Ágnes két útinaplójának – a *Brüsszeli útnak* és az *Amerikai naplónak* – az eredeti kéziratokat követő, a szerzői változtatásokat is tartalmazó szövege olvasható, jegyzetekkel és szövegkritikával ellátva. A naplók, közlésük filológiai értékein túl, írójuk személyiségrajzához járulnak hozzá, érzékeltetve azt a folyamatot, amely az idegen földrajzi helyeknek, embereknek, körülményeknek szóló kezdeti tartózkodástól a megismerésen át a lassú elfogadásáig vezetett, miközben az élmények, tapasztalatok, hol ihletforrássul, hol a személyiségnek a külső és a belső világbeli elhelyezéseül szolgáltak.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.

tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382140

1 600 2

Ára: 600 Ft

